292. Suman.

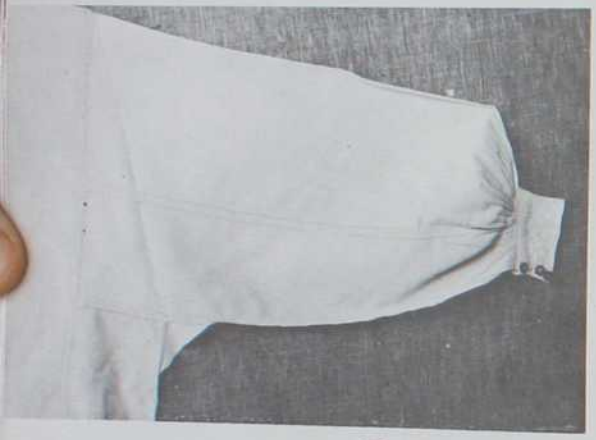

293. Detaliu de croială şi cusătură a unei cămăşi bărbăteşti.

294. Piept ar din Flămînzi.

295. Costum bărbătesc.

296. Işari lungi, pursaţi încreţiţi.

297. Femeie „învelită" cu „zăbranic "peste „fesuț".

298. Detaliu de cămașă: „altița și crețul".

299. Ștergar de cap „zăbranic", țesut în „iițătură".

300. Costum femeiesc.

301. Cămașă femeiască cu „rîuri costișece".

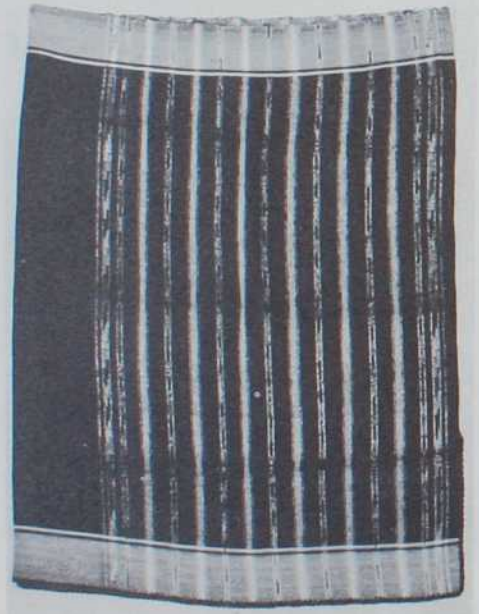

302. Fotă „catrință" specifică Bucovinei.

303. Cămașă femeiască.

304. Femei din Bilca.

305. Brîie și bîrnețe.

306. Ghiordane.

307. „Manta" cu guler pătrat.

308. Bondiță cu poale.

309. Costum bărbătesc.

310. Bernevici din Bosanci.

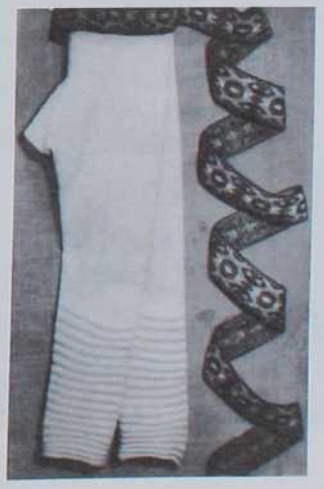

311. Costum femeiesc.

312. Cămăși femeiești.

313. Bătrînă torcînd.

314. Huțul cu „bondiță".

315. Costum bărbătesc.

TRANSILVANIA

ZONA ETNOGRAFICĂ	JUDEȚUL
29. COSTUMUL DE MARAMUREȘ	Maramureș (316—330)
30. COSTUMUL DE LĂPUȘ	Maramureș (331—338)
31. COSTUMUL DE OAȘ	Satu Mare (339—349)
32. COSTUMUL DE SĂLAJ	Sălaj (350—358)
33. COSTUMUL DE BIHOR	Bihor (359—370)
34. COSTUMUL DE ARAD	Arad (371—379)
35. COSTUMUL MOCANILOR DIN MUNȚII APUSENI	Alba (380—390)
36. COSTUMUL DE BUCIUMI (APUSENI)	Alba (391—400)
37. COSTUMUL DE HUEDIN (APUSENI)	Cluj (401—411)
38. COSTUMUL UNGURILOR DE CALATA	Cluj (412—420)
39. COSTUMUL DE NĂSĂUD	Bistrița-Năsăud (421—431)
40. COSTUMUL DIN CÎMPIA TRANSILVANIEI	Cluj, Mureș (432—440)
41. COSTUMUL DE TÎRNAVE	Mureș, Sibiu (441—453)
42. COSTUMUL SECUILOR	Harghita, Covasna (454—459)
43. COSTUMUL DIN ȚARA BÎRSEI	Brașov (460—468)
44. COSTUMUL DIN ȚARA OLTULUI	Brașov (469—479)
45. COSTUMUL DIN MĂRGINIMEA SIBIULUI	Sibiu (480—491)
46. COSTUMUL SAȘILOR	Sibiu, Brașov, Bistrița-Năsăud (492—503)
47. COSTUMUL DE ORĂȘTIE	Hunedoara (504—514)
48. COSTUMUL DIN ȚARA HAȚEGULUI	Hunedoara (515—525)
49. COSTUMUL DE PĂDURENI	Hunedoara (526—541)
50. COSTUMUL DE PE VALEA JIULUI	Hunedoara (542—552)

316. Detaliu din ornamentaţia cămăşii femeieşti.

317. Fată cu „mununã".

318. Arta creţurilor la cămăşile de Maramureş.

319. Costum femeiesc.

320. Tineri în sărbătoare. Fata cu cunună de pipirig.

321. Femeie cu gubă.

322. Zadii.

323. Trăistuțe și mînecări.

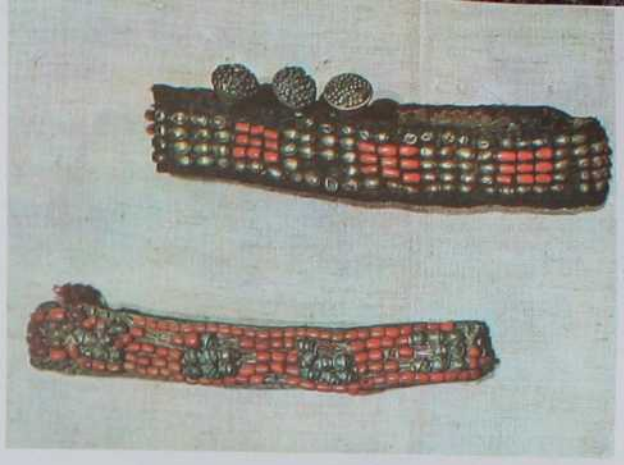

324. „Munune" purtate de fete.

325. Zgardane.

326. Pieptar bărbătesc de Valea Marei.

327. Decorul cămăşilor bărbăteşti.

328. Costum bărbătesc.

329. Pieptar bărbătesc de Valea Izei.

330. Chimir „curea".

331. Femeie cu năframă.

332. Cămașă femeiască cu „chept".

333. Cămașă femeiască cu „chept" mic.

334. Zadii vechi (vineți) și noi (roșii).

335. Costum femeiesc.

336. Pălărie bărbătească cu zgărdane.

337. Pieptar bărbătesc de tip vechi.

338. Costum bărbătesc.

339. Mireasă împletită cu „coadă", pe cap cu „cunună".

340. Cămăși femeiești.

341. Talia femeii cu „pogmata" poalelor.

342. Zgardane.

343. Costum femeiesc.

344. Femeie legată cu năframă.

345. Suman.

346. Pălărie și trăistuță.

347. Detaliu de țesătură a „ițoșului".

348. Copil la poala mamei.

349. Costum bărbătesc.

350. Femeie îmbrobodită cu năframă.

351. Cămăși femeiești.

352. Costum femeiesc.

353. Costum bărbătesc.

354. Arta creţurilor la cămaşă.

355. Detaliu de creţuri la poale.

356. Detaliu
de cusătură la o cămaşă bărbătească.

357. Suman.

358. Fete cu tulnice.

359. Cămaşă femeiască de tip nou.

360. Nevastă pieptănată cu „cormi". Peste năframă poartă „felegă".

361. Cămăşi femeieşti de tip vechi.

362. Costum femeiesc.

363. Zadii din diverse perioade de timp.

364. Zadii de pînză pentru costumul de vară.

365. Pieptar „cohănesc".

366. Femeie în costum de Bihor.

367. Suman.

368. Detaliu
de cusătură la o cămaşă bărbătească.

369. Pieptar „binşănesc".

370. Costum bărbătesc.

371. Costum femeiesc.

372. Femeie „legată" cu „cot" (năframă) peste „conci".

373. Cămașă femeiască.

374. Pieptar femeiesc.

375. Pieptar bărbătesc.

376. Costum femeiesc de Şicula.

377. Detaliu de ornamentaţie a cămăşii bărbăteşti.

378. Suman de Şicula.

379. Costum bărbătesc.

380. Nevastă purtînd „conci cu hobot".

381. „Ciupagul" cusut peste muchiile creţurilor.

382. Cămaşă femeiască cu „ciupag".

383. Cămăşi femeieşti cu „ciupag".

384. Costum femeiesc.

385. Zadii.

386. Bătrînă şi tînără nevastă pieptănate cu „suciturі şi cloci".

387. Detaliu de cusătură
la cămaşă bărbătească de tip nou (mînecă).
←

388. În faţa casei.

389. Ţundră.

390. Costum bărbătesc de tip nou.

391. Femeie îmbrobodită cu năframă.

392. Zadii de diverse tipuri.

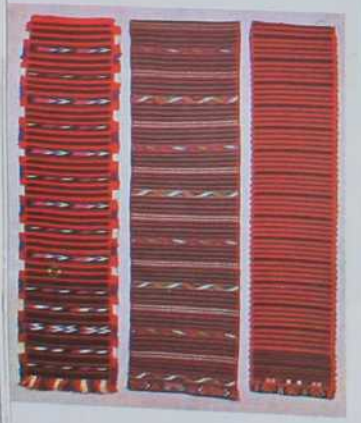

394. Salbă de argint.

393. Cămașă femeiască cu „ciupag".

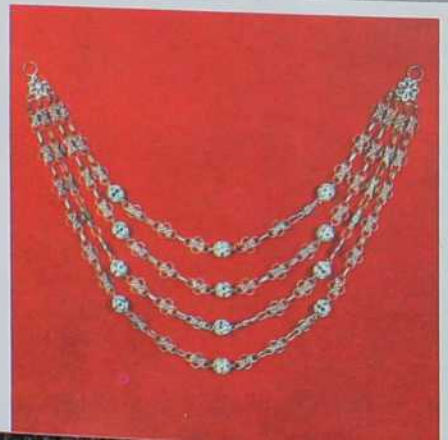

395. Costume de bucumani.

396. Chimir „buciumănesc".

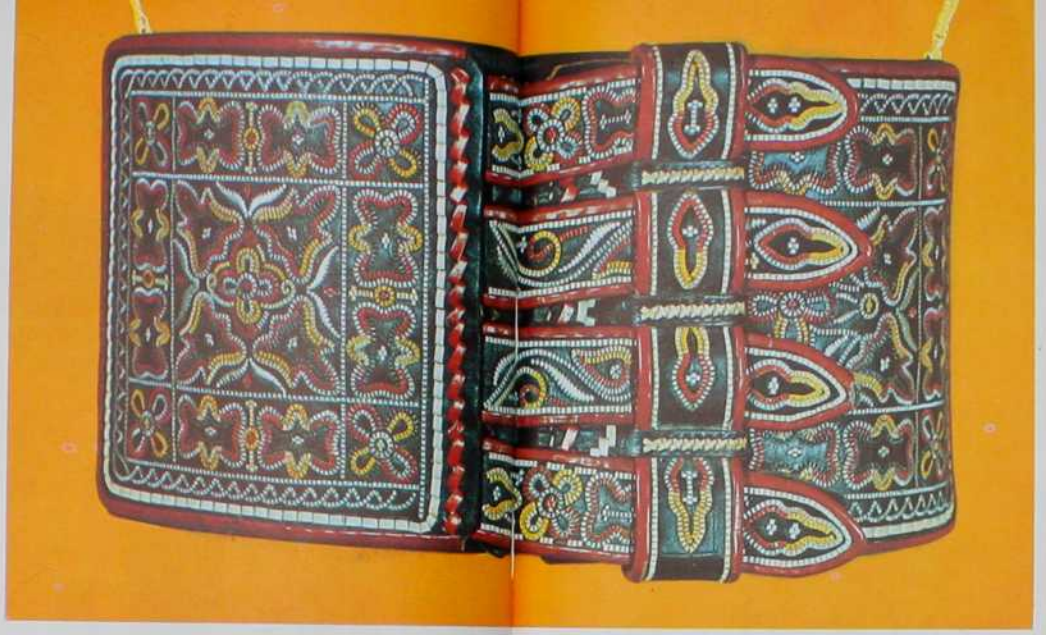

397. Pieptar bărbătesc.

398. Față împletită cu „chică".

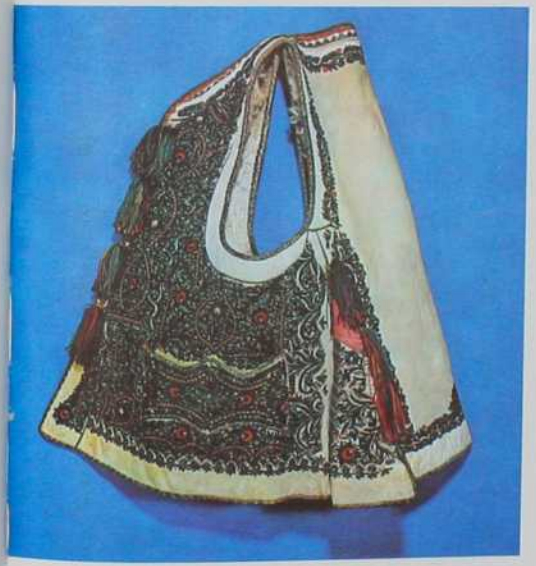

399. Cojoc „buciumănesc" purtat de femei.

400. Bărbat din Bucium-Cerbu.

401. Nevastă îmbrobodită tinerește.

403. Mînecile cămășilor femeiești.

402. Cămăși femeiești cu „chept".

404. Costum femeiesc.

405. Femeie în costum de Margău.

406. Zadii.

407. Detaliu de ornament al sumanului.

408. Costum bărbătesc.

409. Bărbat din Margău.

410. Detaliu de cusătură a cămășii bărbătești.

411. Pereche de țărani din Margău.

412. Fată cu „partă" pe cap.

413. Costum femeiesc.

414. Cămaşă femeiască.

415. Garnitură cu ciucuri, purtată în mînă de către fete.

416. Detaliu de cusătură pe șorțuri.

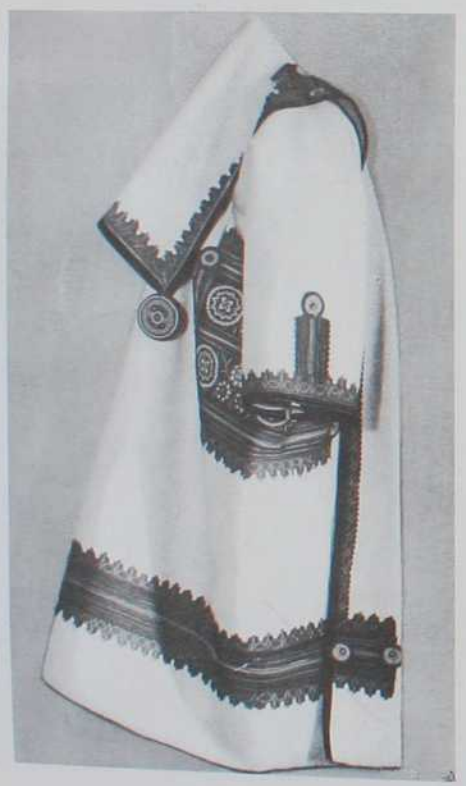

417. „Szür".

418. Pieptar bărbătesc.

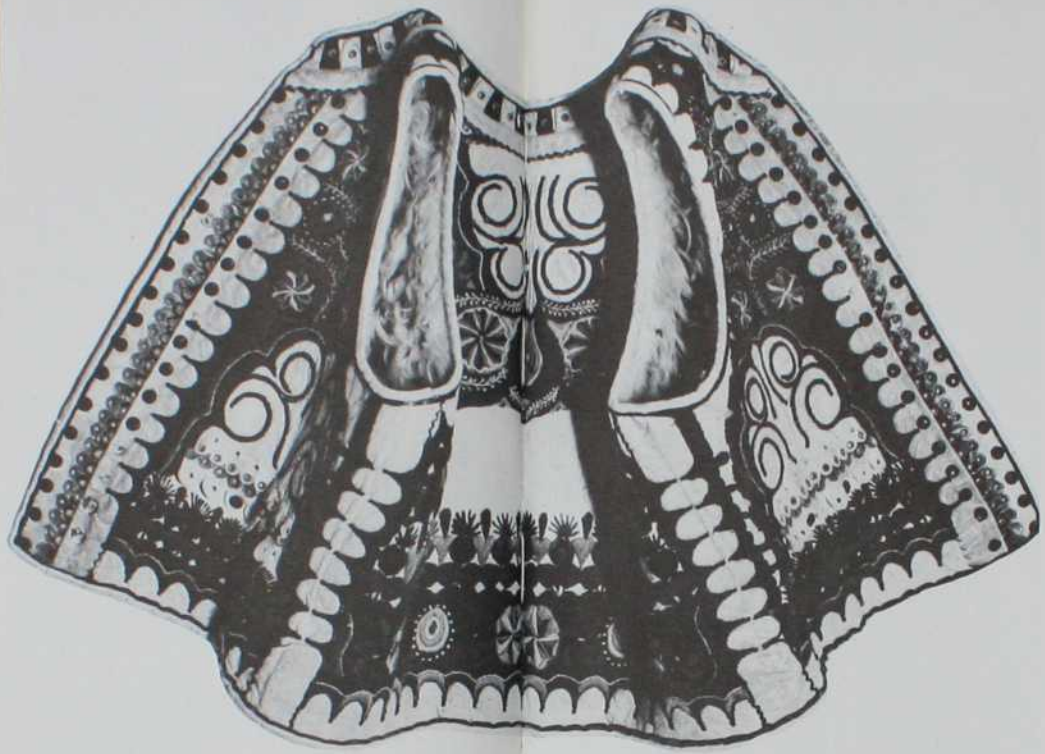

419. Costum bărbătesc.

420. „Bujcă" bărbătească.

421. Costum femeiesc.

422. Nevastă cu „șovon".

423. Cămașă cu „ciupag" din portul vechi al Năsăudului.

424. Mînecă de cămașă femeiască.

426. Zadie vînătă din portul vechi al Năsăudului.

425. Evoluția în ornamentarea zadiilor.

427. Fată cu „păunițe" la urechi și flecior cu „roată de păuni" pe pălărie.

428. Cusătură cu mărgele la cămașa bărbătească.

429. Costum bărbătesc.

430. Pieptar bărbătesc „cîmpenesc".

431. „Joc" la nuntă.

432. Femeie îmbrobodită cu „ceapsă şi brusturi" şi cu „căpeţel" (ştergar).

433. Cămăşi femeieşti cu „ciupag".

434. Costum femeiesc.

435. Zadii vinete.

436. Costum bărbătesc.

437. Prisnele pentru curea.

439. Curea cu prisnele (fragment).

438. Pieptar bărbătesc.

440. Suman.

41. COSTUMUL DE TÎRNAVE

441. Nevastă cu „vălitoare".

442. Cămăși femeiești din zona Rupea.

443. „Umeraș" care amintește altița de care este prinsă mîneca încrețită.

444. Costum femeiesc.

445. Costum femeiesc din zona Blaj.

446. Catrințe.

447. Pieptare.

448. Mireasă.

449. Femei îmbrobodite cu ștergar de cap.

450. „Joc" pe cimp.

451. Bătrîni îmbrăcați în sumane „reçăle", de la începutul secolului XX.

452. Suman scurt „clicin" din zona Rupea.

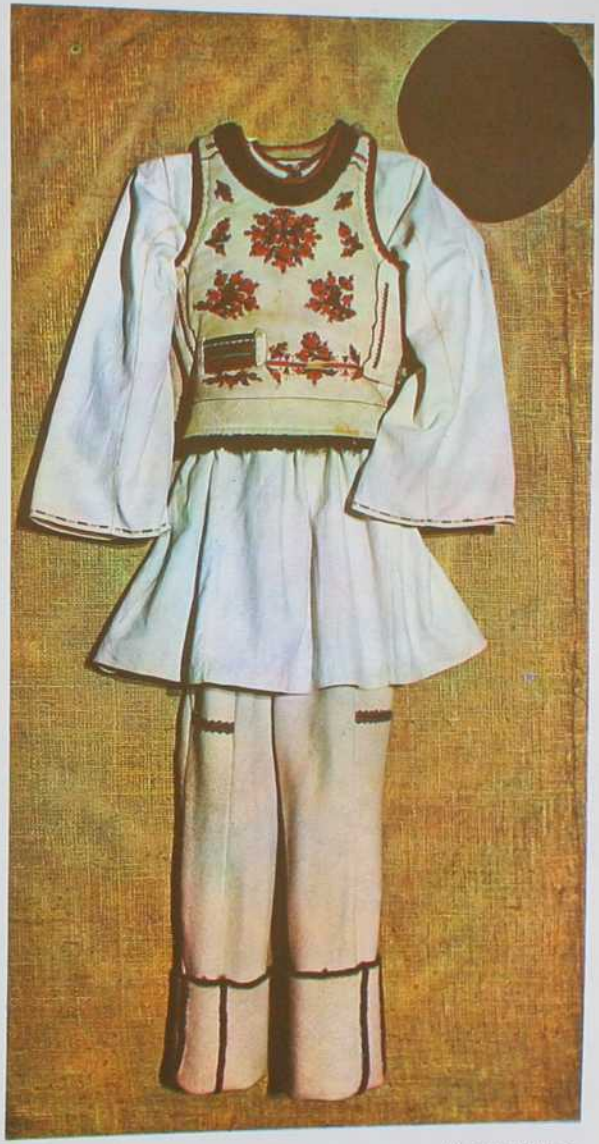

453. Costum bărbătesc.

454. Costum femeiesc.

455. Femeie cu „csepesz".

456. Dans popular.

457. Fuste „rokolja" și pieptar femeiesc.

458. Pieptar bărbătesc.

459. Costum bărbătesc.

43. COSTUMUL DIN ȚARA BÎRSEI

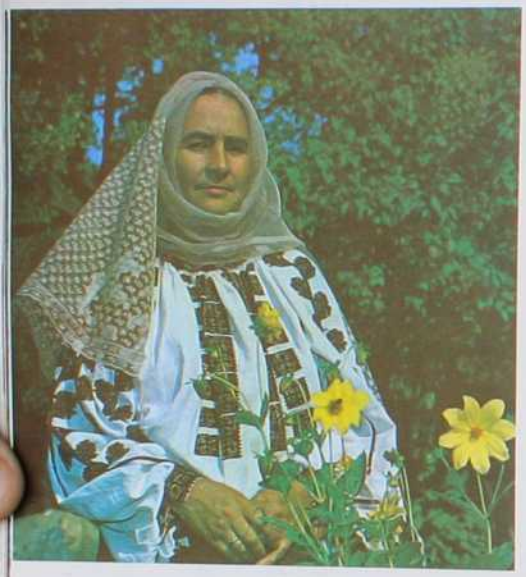

460. Femeie cu maramă.

461. Marame tipice de Țara Bîrsei.

462. Cămașă femeiască.

463. Costum femeiesc.

464. Cămașă femeiască.

465. Fotă.

466. Costum bărbătesc.

467. Pieptar

468. Zeghe.

469. Femeie cu „pomeselnic".

470. Cămașă cu „rețe" pe mînecă.

471. Costum femeiesc.

472. Pieptar femeiesc de tip nou.

473. „Șurțuri" țesute în război.

474. Pieptar femeiesc înfundat, de tip vechi.

475. Costum femeiesc de Rucăr pe Olt.

476. Costum bărbătesc.

477. Pieptar bărbătesc de tip nou.

478. Fete din Drăguș.

479. Bărbat cu „bubou".

480. Femeie „cu broboadă"

481. Fată cu „pahiol" din Poiana Sibiului.

482. Costum femeiesc.

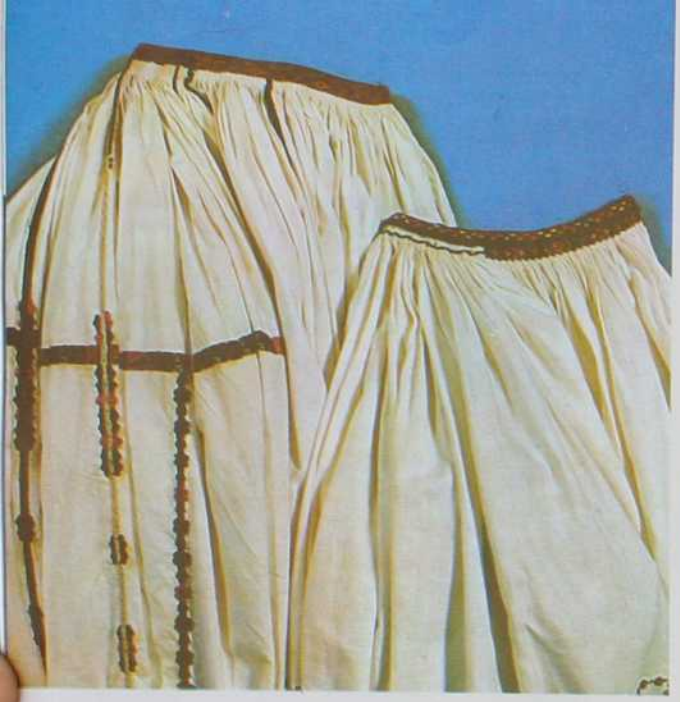

483. Cămăși femeiești de tip vechi, cu „ciupag" sub guler și „umeraș" cu „șire" pe mînecă.

484. Pereche din Jina.

485. Cojoc de Rășinari.

486. Detaliu de ornamentație la buzunarul pieptarului femeiesc de Săliște.

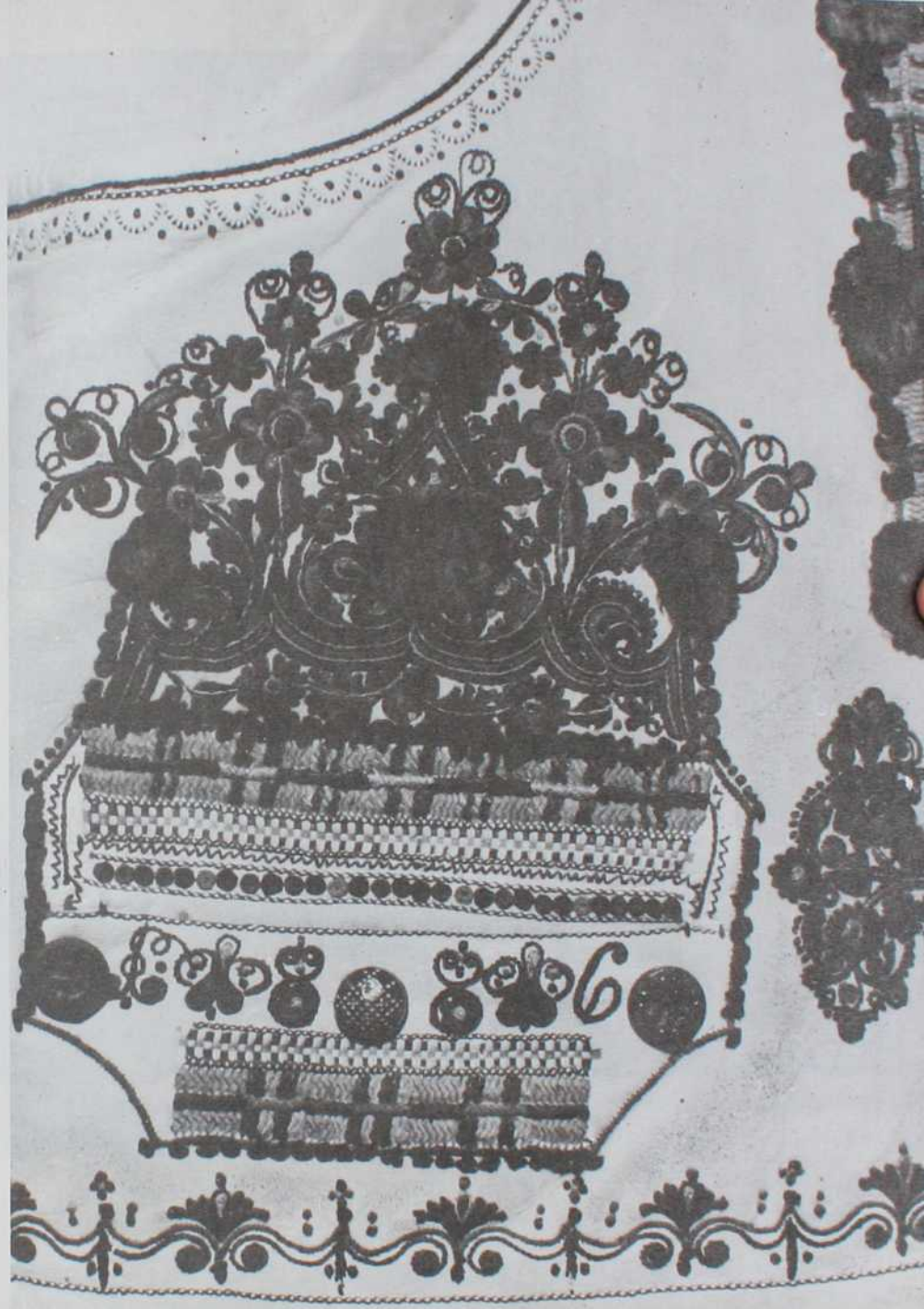

487. Chimir.

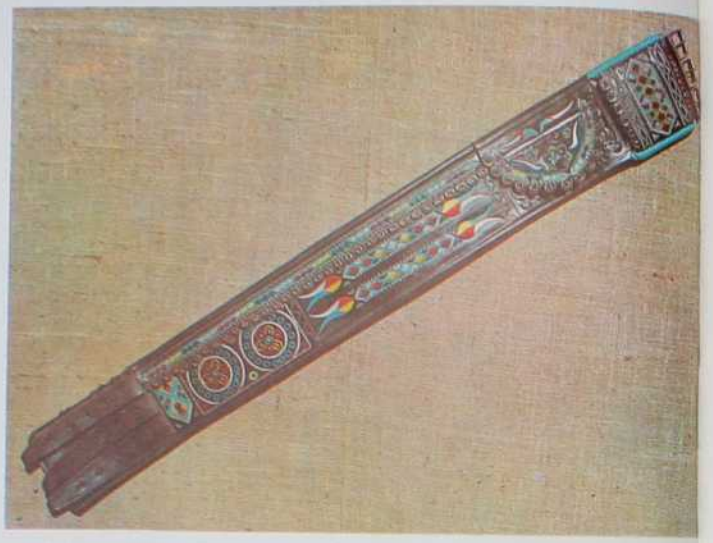

488. Spre stînă.

489. Costum bărbătesc.

490. Pereche din Poiana Sibiului.

491. Cămașă bărbătească cu „bărburi" de tip vechi.

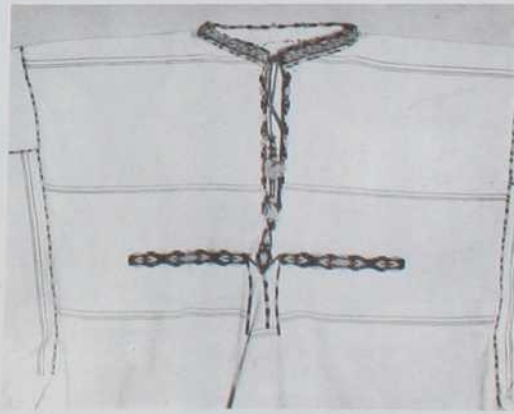

493. Femeie îmbrobodită cu voal.

492. „Busenkittel", vestă cu poale, din cînepă, o piesă de port tradițională, în zona Sighișoara.

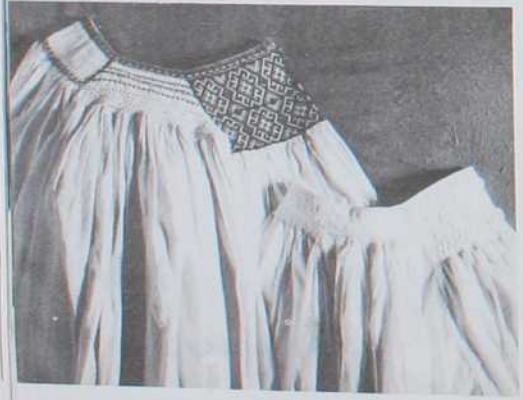

494. Cămăși femeiești cu „ciupag".

495. Vestă din pînză încrețită, cu o cusătură printre și peste crețuri, din zona Bistrița.

496. Costum femeiesc.

497. Fete cu „Borten".

498. Săsoaică din Slimnic, zona Sibiu.

499. Cordon cu butoni din metal, purtat de femei.

500. Costum femeiesc de Bistrița
(cu catrință de tip românesc de Năsăud).

501. Cojoc din zona Bistriței.

502. Haină bărbătească din zona Brașov.

503. Costum bărbătesc.

504. Femeie pieptănată cu „cormi" și îmbrobodită cu broboadă.

505. Catrințe.

506. „Șurțuri".

507. Costum femeiesc.

508. Bătrînă îmbrobodită cu ștergar în stil vechi.

509. Chimir.

510. Tivul mînecii
și „cheița" cămășii bărbătești.

511. Costum bărbătesc.

512. Port popular de Orăștie.

513. Pieptar bărbătesc înfundat.

514. Cojoc.

48. COSTUMUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

515. „Cepse" cu coarne.

516. Femeie cu „sucituri" și ceapsă cu „coarne".

517. Cămașă de tip tradițional.

518. Costum femeiesc.

519. Cămașă femeiască din Lunca Cernii.

520. Bătrînă din Bosorod, pieptănată cu „zuciturî"

521. Două „catrințoi", purtate: cea scurtă în față și cea lungă la spate.

522. Port popular arhaic din Țara Hațegului.

523. Pieptar femeiesc „cojoc".

524. Șubă înfundată.

525. Costum bărbătesc.

526. Pădureancă cu „ceapsă" și „broboadă" pe cap.

527. „Chici cusute pe conci" (cozile cusute pe „conci").

528. Costum femeiesc.

529. Cămăși femeiești.

530. Detaliu de cusătură „ațește" pe mînecă.

531. Cămașă cu „pui peste cot" de veche tradiție, purtată azi numai de bătrîne.

532. „Brîu în bîte", cu o țesătură de rețea.

533. Șubă înfundată („burcă") din Bătrîna.

534. „Brăciri".

535. Cojoc femeiesc cu „lună".

536. „Chei pe chici".

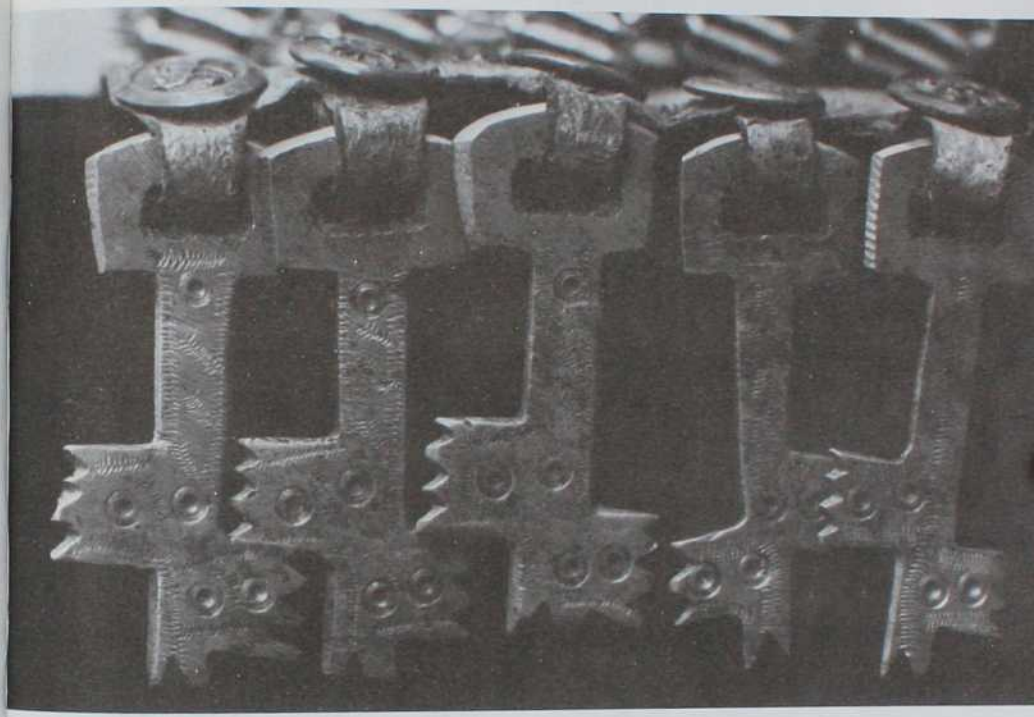

537. Inele pe lanț în „scărică".

538. Pădurean din Ruda.

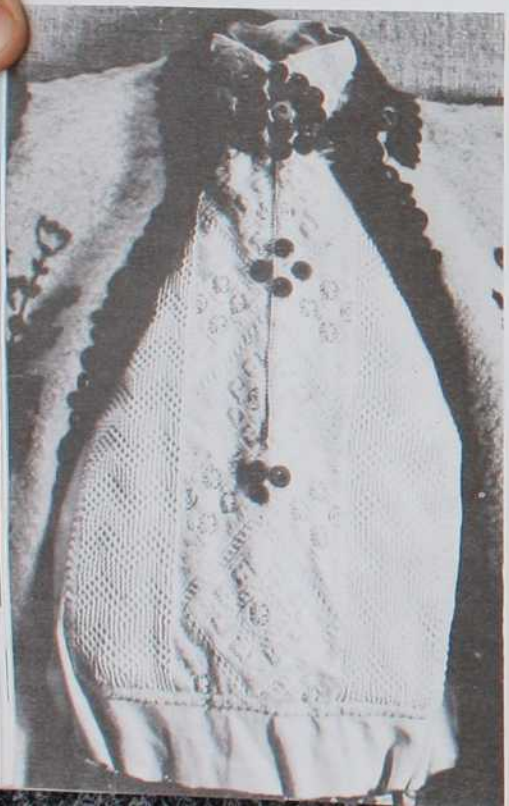

539. Pieptul cămăşii bărbăteşti, cu ornament de cute

540. Joc pădurenesc.

541. Femeie din Bunila.

542. Femeie cu „pieteri", îmbrobodită cu ștergar.

543. Bătrînă din Uricani cu broboadă.

544. Momîriancă spre stînă.

545. Costum femeiesc.

546. „Oprege" (catrinţe).

547. „Surţuri".

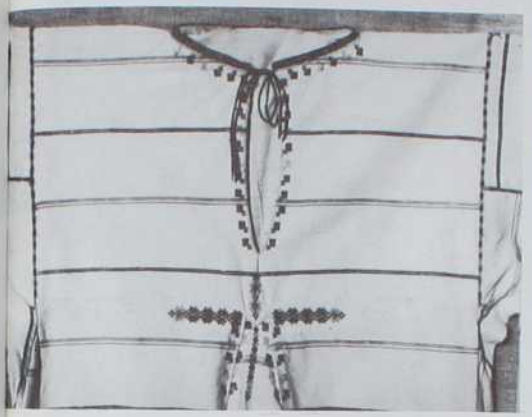

549. Detaliu de cămaşă bărbătească, „cu barburi"

551. Costum bărbătesc.

548. Costumul diferit a două generaţii de femei.

550. Şerpar cusut cu „sîrmă"

552. Bătrîn momîrlan.

BANAT

ZONA ETNOGRAFICĂ	JUDEȚUL
51. COSTUMUL DIN CÎMPIA BANATULUI	Timiș (553—572)
52. COSTUMUL ȘVABILOR	Timiș (573—578)
53. COSTUMUL ZONEI DE MUNTE	Caraș Severin (579—592)
54. COSTUMUL SÎRBILOR	Caraș Severin (593—598)
55. COSTUMUL DE ORAVIȚA	Caraș Severin (599—608)

51. COSTUMUL DIN CÎMPIA BANATULUI

553. Femeie cu conci.

554. Cămăși femeiești din zona Lugoj.

555. „Conciuri" țesute din „arîmiz" (fir de bumbac galben).

556. „Tablă" pe mînecă, cusută cu alb și „umplută" cu fir auriu în punct turcesc, din Hitiaș.

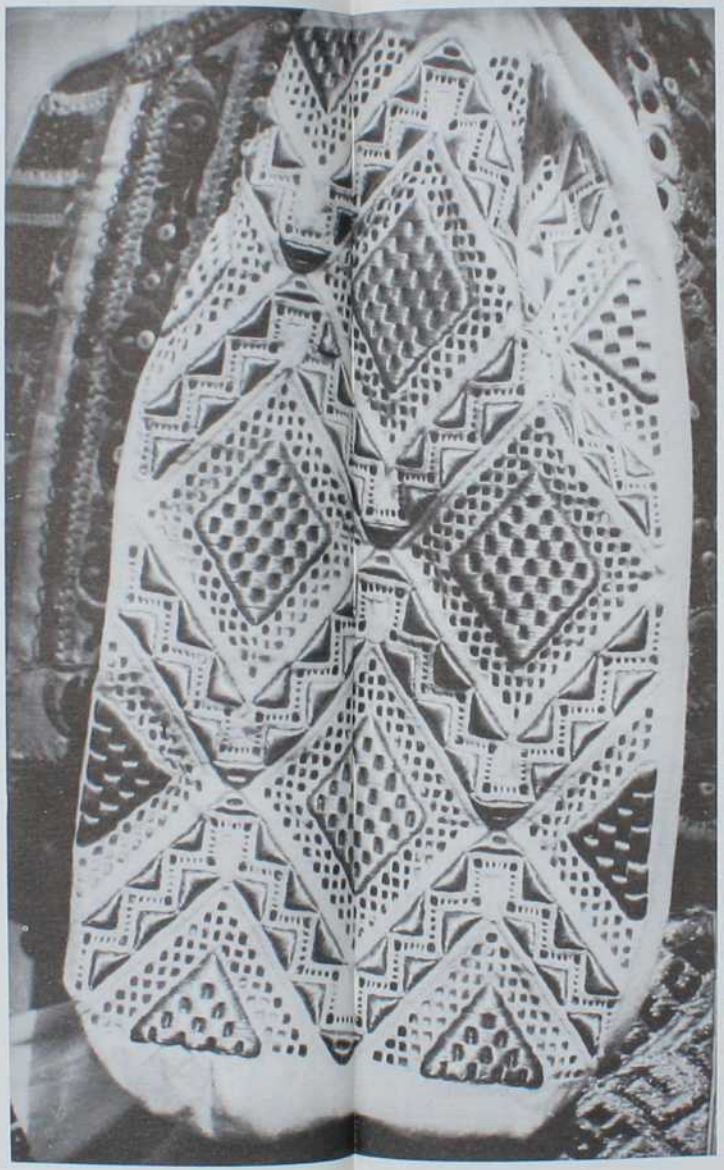

557. Costum femeiesc.

558. Cămăşi femeieşti
din zona de vest a Banatului.

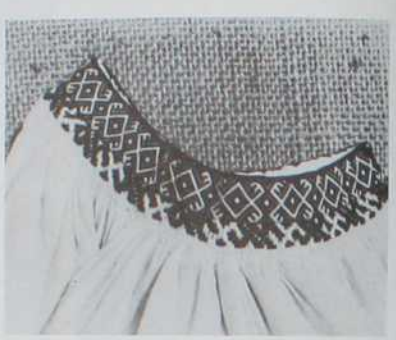

559. Cămaşă cu ciupagul încreţit sub guler.

560. Oprege ţesute „pre mărunt".

561. Oprege cu „tablă" din fir auriu şi argintiu.

562. „Catrinţe" din fir auriu şi argintiu din Sîrbova.

563. Detaliu de ţesătură
a unei catrinţe cu fir argintiu.

564. Cojoc femeiesc cu bumbi, zona Lugoj.

565. Cojoc femeiesc cu oglinzi, zona Buziaș.

566. Detaliu din ornamentația unui cojoc cu oglinzi.

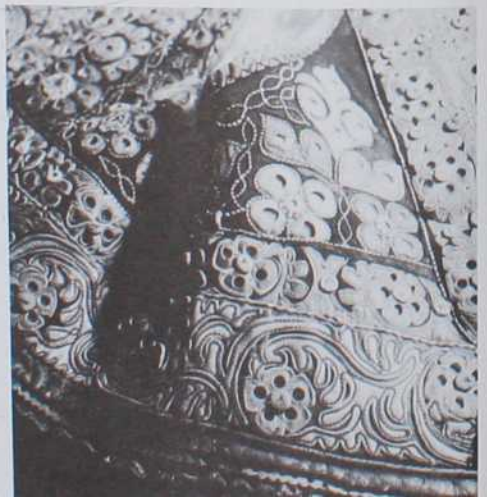

567. Cojoc femeiesc cu oglinzi din zona de nord-vest a județului Timiș.

568. Brîie și brăciri.

570. Costum bărbătesc

569. Cusătura gulerului, creșturile la umăr, cheea și „cioplica" (șabacul) unei cămăși bărbătești.

571. Mînecа unei cămăși bărbătești.

572. Bănățean din Sîrbova.

573. Fată în ţinută de sărbătoare.

574. Port şvăbesc de duminică, în luna mai.

575. Port şvăbesc de fată, la „Kerwei", hramul bisericii.

577. Piese de port bărbătesti.

576. Port şvăbesc de mireasă, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

578. Port şvăbesc de tînăr, la „Kerwei", hramul bisericii.

579. Costum femeiesc.

580. Tînără nevastă cu „ceapsă" pe cap.

581. Cepse de pe Valea Bistrei şi din Almăj

582. Cămaşă femeiască de pe Valea Bistrei.

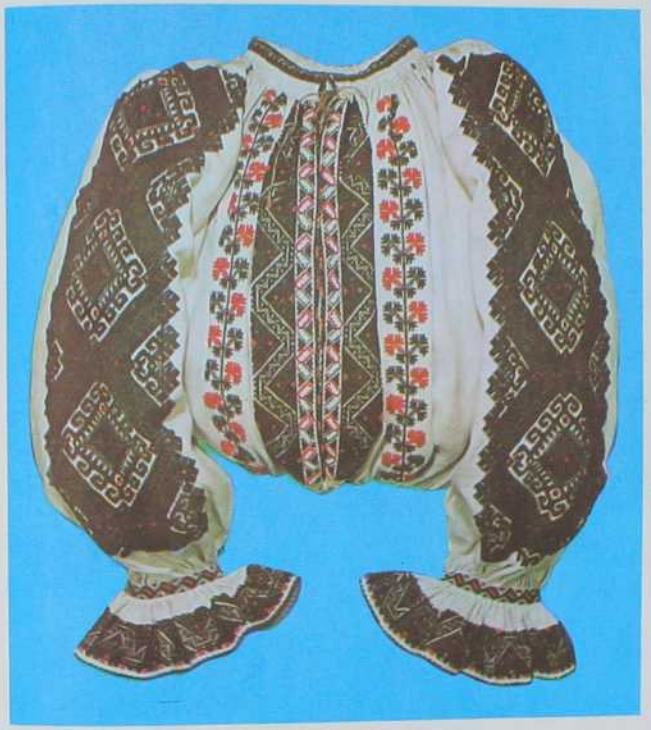

583. Cămăşi femeieşti de pe Valea Bistrei.

585. Catrinţă de pe valea Timişului.

584. Catrinţă din Marga, Valea Bistrei.

586. Oprege de pe Valea Bistrei.

588. Costum cu opreg în față, de pe Valea Bistrei.

587. Cojoc femeiesc de Cornereva.

589. Cojoc (pieptar) femeiesc de pe Valea Bistrei.

590. Costum bărbătesc.

591. Detaliu de cămașă bărbătească din zona Bihor.

592. Șubă femeiască de pe Valea Bistrei.

593. Femeie cu „tulbent".

594. Costum femeiesc.

595. Fustă imprimată de mînă.

596. Catrinţă.

597. Brîie bărbăteşti.

598. Costum bărbătesc.

599. Femeie cu „mununâ" din mărgele.

600. Opreg cu petecul lat specific zonei Oraviţa.

601. Costum femeiesc.

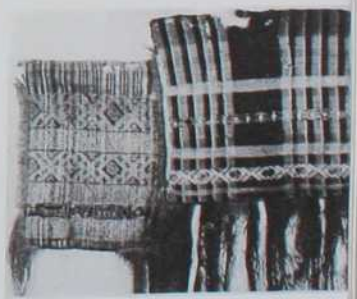

602. Oprege cu petecul lat, specifice zonei Oraviţa.

603. Oprege din Răcăjdia.

604. Brăciri.

605. Brîie.

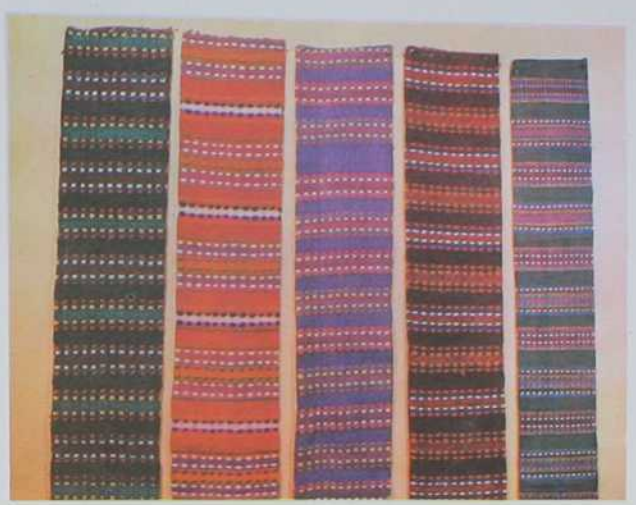

606. Şubă femeiască din Clisura Dunării.

607. Şubă albă femeiască din Naidăş.

608. Costum bărbătesc.

Fișe analitice de costume pe zone etnografice și județe

OLTENIA

1 COSTUMUL DE MEHEDINȚI

Costumul femeiesc se încadrează în tipologia costumului cu „vîlnic" specific Olteniei. Alături de acest tip de costum (considerat și ca ținută de sărbătoare), se poartă și costumul cu două „catrințe".

Se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, vîlnicul sau cele două catrințe, brîul, betele și încălțămintea.

Prin extinderea actuală teritorială a județului Mehedinți, care cuprinde în nord zona muntoasă a Carpaților, trecînd treptat pînă la întinsa cîmpie a Dunării din sud, costumul femeiesc și-a însușit pronunțate variante — de la o subzonă la alta — care se reflectă mai ales în factura vîlnicului.

Femeia poartă capul învelit cu „cîrpă" („peșchir") din fire vegetale, sau cu maramă din borangic. Felul de îmbrobodire se leagă de stilul local al fiecărei zone în parte. Remarcăm ca notă caracteristică „conciul" purtat sub maramă, și „spelcile" (ace decorative) cu care se prinde marama de conci și care sînt specifice zonei de nord și est a Mehedințiului.

Cămașa încrețită în jurul gîtului, cu ornamentația specifică a mînecii, grupată în „altiță", „încreț" și „rîuri" pe braț, se caracterizează prin decorul compact de „nisipit" pe brațul cămășii (o „tablă" de motive mărunte, omogene), ca și pe fața cămășii, cu gura despicată adînc. Cămașa „dreaptă" are o pronunțată frecvență în cîmpia dunăreană, unde apare și „pînza învărgată", adeseori cu borangic.

Vîlnicul prezintă o mare varietate în decor și tehnică, începînd de la simple vergi pînă la vîlnicul „cicic", ales. Aici găsim și vîlnicul brodat cu beteală argintie, un tip unic de vîlnic în portul popular oltenesc. Tehnica de țesătură a vîlnicelor prezintă de asemenea o mare diversitate în Mehedinți.

Catrințele sînt una mai îngustă, în față, numită „fîstic", cu ornament de vergi verticale, și una mai lată, în spate, numită „opreg îngust" cu vergile orizontale.

Brîul roșu se încinge peste cămașă, iar betele cuprind mijlocul peste vîlnic sau catrințe.

Cămașa din zona de nord, încrețită, se distinge prin rîurile late de pe piept, ca și prin blana „nisipită" pe mînecă, în sud găsim cămașa dreaptă învărgată și mult borangic. Alături de diferențierele ce le descoperim la cămașă o mai mare varietate o prezintă vîlnicul, care atît teritorial, cît și evolutiv istoric, ne arată întreaga gamă de tipologie, prezentînd pe acest unic teritoriu o nemaiîntîlnită varietate.

Costumul bărbătesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, cioareci sau ismene, brîu cu bete și încălțăminte. Cămașa prezintă și aici cele două tipuri de croială: dreaptă, cea veche, și cu platcă, cea recentă. În cîmpia dunăreană, cămașa se poartă lungă pînă la glezne, cioarecii din dimie variază în croială. Sînt ornamentați cu găetan și bîrnaș negru. Vesta din dimie albă este neornamentată. Brîul se poartă roșu și e fixat cu betele, care sînt ornamentate în „ochiuri și șerpi".

Cojoacele din zona Carpaților au preluat forma cojoacelor din Transilvania, iar în sud păstrează stilul cîmpiei dunărene. „Haina" de dimie lungă reprezintă forma sumanului alb specific Olteniei; în zona de sud are o croială inedită, bogată în clini. Aici apare și ipingeaua în formă de pelerină, denumită „ipingea oarbă".

2 COSTUMUL DE GORJ

Costumul femeiesc prezintă două tipuri fundamentale de port — tipul cu două catrințe, formă veche de costum local, și tipul cu „vîlnic", pătruns mai tîrziu în Gorj (din zonele de sud) — care aparțin ținutei de sărbătoare, dar totodată și anotimpurilor reci.

Costumul femeiesc se compune din: îmbrăcămintea capului, cămașa lungă („ciupagul cu poale"), cele două catrințe sau vîlnicul, brîul, betele și încălțămintea.

Femeia își leagă pe cap — după ce și-a strîns părul în „colac", prins pe „conciul" metalic, la ceafă — „cîrpa în trei cornuri". Peste aceasta se leagă cu „cîrpa"

din fibre vegetale şi mai recent cu marama, „cîrpa din borangic" în diferite forme, dictate de vîrstă, anotimp şi ocazie. Caracteristică maramei de Gorj este lungimea de circa 4 m, capetele maramei atîrnînd la spate pînă la glezne.

Cămaşa aparţine tipului cu foile încreţite la gît. Ornamentaţia se încadrează în sisteme de „altiţă, încreţ şi rîuri pe braţ", sau în „tablă". Cusătura specifică fie „pe dos", fie în puncte multiple şi mărunte, reflectă o mare virtuozitate tehnică. Coloritul este monocrom, singur încreţul galben face excepţie. Firul preferat a fost arniciul, revopsit de femeie în liliachiu închis, „modur". Firul metalic, şi mai recent mărgelele, agrementează cusătura.

Catrinţele se poartă perechi, cea din spate, „opregul", mai lată, are ornamentaţia dispusă în dungi orizontale, cea din faţă, „fîsticul", mai îngustă, are dungile verticale. Vîlnicul denumit local „zăvelcă creaţă" (cînd este încreţit) şi „zăvelca în bete" (cînd este încutat) este ornamentat în sens vertical, începînd cu vergi verticale, pînă la alesături, care variază cîte o dată în 12 modele („mode") diferite. Caracteristic vîlnicului de Gorj sînt vergile înguste (de linii) negre care străbat fondul roşu „cicic", printre rîndurile alese. Ţesut într-o singură foaie, vîlnicul de Gorj este gros şi se încutează în cute largi (specific zonelor subcarpatice).

Brîul roşu se încinge peste cămaşă, iar betele — în ochiuri şi şerpi — se leagă peste catrinţe sau vîlnic.

Costumul femeiesc de Gorj se caracterizează prin rafinamentul ce-l reflectă ornamentica cămăşii, atît prin interpretarea şi tratarea motivelor, cît şi prin virtuozitatea tehnică. Faţă de varietatea şi delicateţea cămăşii, vîlnicul păstrează o formă de ornamentare mai uniformă şi o ţesătură consistentă.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu şi berneaţă, vestă şi încălţăminte.

Căciula veche avea forma cilindrică, cea recentă este ţuguiată. Cămaşa veche, dreaptă, cu mînecă „slobodă", a fost înlocuită prin cămaşa cu platcă, cu mîneca prinsă jos în pumnaşi. Este ornamentată su sabace albe pe piept.

Cioarecii, cît şi vesta costumului de sărbătoare, din dimie albă, sînt bogat ornamentaţi cu „bîrnaş" şi „găetan" negru.

Brîul roşu sau cel cu vergi pe lungime a fost, încă demult, înlocuit cu brîul în „ochiuri" specific Gorjului. Betele fixează brîul. Brîiele mai înguste se poartă fără bete.

Nota caracteristică a costumului bărbătesc de Gorj este ornamentul cu bîrnaş şi găetane negre, mai ales al costumului schileresc (un costum creat la începutul secolului XX), care are vesta şi minteanul deosebit de bogat ornamentate. Cămaşa vîrîtă în cioareci, ca şi încinsul brîului mai sus de betelia cioarecilor, constituie de asemenea elemente caracteristice ale costumului bărbătesc de Gorj.

Cojoacele de Gorj prezintă similitudini cu cojoacele de Transilvania.

Între hainele din dimie remarcăm „haina" albă cu clini, lungă, caracteristică Olteniei.

3 COSTUMUL DE VÎLCEA

Costumul femeiesc prezintă două tipuri de port fundamentale: 1. tipul cu două catrinţe, denumite „zăvelci", şi tipul cu vîlnic, denumit „opreg". Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, cele două catrinţe sau vîlnicul, brîul, betele şi încălţămintea.

Părul strîns în „colac" sau „coc" este legat strîns cu „tulpanul" peste care se pune „cîrpa" (căpătîiul) din fibre vegetale, sau marama din borangic. O formă specifică Vîlcii este legatul simplu peste urechi, cu capetele atîrnate la spate. Alte îmbrobodeli variază. Specific maramelor de Vîlcea este diversitatea în dimensiunea ce se remarcă la „căpătîiele" foarte late şi scurte, sau la maramele lungi „care bat călcîiele".

Cămaşa se caracterizează prin dimensiunile mari şi ornamentaţia bogată. Încreţită în jurul gîtului, ea are mîneca largă şi lungă, întrecînd lungimea braţului. În ornamentaţia mînecii se păstrează sistemul cu altiţă, care este însă mult îmbogăţit şi lărgit, pînă la acoperirea totală a spaţiilor libere. Se dezvoltă „blana", decor omogen, compact de la umăr pînă jos.

Costumul cu două catrinţe prezintă o neîntîlnită varietate în factura catrinţelor, din care desprindem două mari categorii: „zăvelca în scoarţă", purtată la spate (roşie, ţesută compact) şi zăvelca „în pînză", purtată în faţă, excepţional

4 COSTUMUL DE DOLJ

de variată, caracteristică fiind „zăvelca albă" (cusută cu alb pe fondul vînăt). Această zăvelcă, specifică numai Vîlcei, constituie o excepţie şi prin faptul că este ornamentată prin cusătură.

Al doilea tip de costum, cu vîlnic, „opreg", este specific numai Olteniei. Vîlnicul de Vîlcea — în contrast cu varietatea catrinţelor — este simplu în ornamentaţie, păstrînd o sobrietate în colorit şi o mare uniformitate în motive. Ţesut dintr-o singură foaie, este gros, scorţos şi încutat cu cute mari. Se poartă, ca o fustă, cu capetele suprapuse lateral; în unele cazuri combinat cu o zăvelcă în faţă.

Brîul este ales în război cu arnici alb, pe fondul roşu. Betele înguste sînt tivite pe margini cu mărgeluşe albe.

Preferinţa ornamentului alb apare şi la hainele din dimie, brodate cu bumbac alb, pe lîngă bîrnaşul negru. În anotimpurile răcoroase, costumele sînt completate cu haine din dimie şi cojoace.

Pieptarele femeieşti, ca şi cele bărbăteşti, sînt brodate bogat cu lînică în nuanţe roşii, reflectînd o influenţă a pieptarelor de peste Carpaţi.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu cu bete, vesta şi încălţămintea.

Căciula ţuguiată se poartă răsfrîntă. Cămaşa păstrează şi astăzi în unele locuri (zonele de nord) forma de cămaşă dreaptă, încheiată cu preţioase cheiţe în alb. Cămaşa cu platcă i-a urmat. Cioarecii din dimie albă, ca şi vesta, sînt redus ornamentate cu bîrnaşe negre. Brîul roşu, lat, în zonele de sud şi ales în război în zonele de nord, este legat cu betele.

Costumul femeiesc reprezintă prin componenţa sa o formă intermediară între costumul cu vîlnic şi cel cu două catrinţe (ambele tipuri frecvente în Oltenia).

Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, două prestelci, brîul, betele şi încălţămintea.

În pieptănătura de aici se foloseşte „fesul" roşu, care cuprinde părul strîns pe creştetul capului. Peste fes se leagă „colţul" triunghiular, iar deasupra cîrpa din fibre vegetale sau marama de borangic. Mireasa este gătită cu fes şi şire din „firfirici" (bănuţi de podoabă). Cămaşa lungă (într-una cu poalele) prezintă două forme: 1. cămaşa încreţită la gît şi 2. cămaşa dreaptă. Cămaşa încreţită păstrează aici prima formă, prin altiţa croită separat şi ornamentată numai cu un chenar pe trei margini. La cămaşa recentă, „cu mîneca de sus" (altiţa fiind croită „într-una") lipseşte „încreţul", rîurile mînecii fiind despărţite de altiţă (ornamentată în rînduri orizontale) de un spaţiu gol de pînză albă. Cămaşa dreaptă, foarte frecventă pe cîmpia Dunării, este confecţionată din pînză, „cu margini", învărgată şi adeseori ţesută cu borangic. Are uşoare încreţituri la gît.

„Prestelca" reprezintă un vîlnic mai îngust. Spre deosebire de acesta, are motivele ornamentale mai mari şi cutele mai late. Se poartă una în faţă şi alta la spate. În zona de sud-vest găsim „cretana", un vîlnic încutat mărunt, motivele ornamentale apar pe muchea cutelor.

Brîul roşu se încinge peste cămaşă. Betele, „betiţe", ornamentate cu „ochiuleţe" şi „şerpi", se leagă peste prestelci. „Bibilurile", colţişori cu acul la tivurile cămăşii, ca şi ţesătura fină a prestelcilor, constituie elemente de caracter general în cîmpia dunăreană.

Costumul bărbătesc prezintă aceeaşi mare uniformitate. Se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu legat cu betiţă, vestă, încălţăminte.

Căciula veche este rotundă, „cu cerc", recent este ţuguiată. Cămaşa veche este dreaptă, cu guler îngust şi mîneca slobodă. Mai nouă este „cămaşa cu platcă", cu mînecile încreţite la umăr şi jos, prinse în „bantă" (manşetă), iar gulerul întors. Pînza specifică aici este „învărgată". Cămaşa se poartă lungă pînă la glezne (cu „şini traşi la talie").

Cioarecii cu dimie albă au croiala obişnuită cu „ghizde" în faţă. Sînt neornamentaţi. Ismenele, din aceeaşi pînză învărgată, se poartă vara.

Cu brîul lat, îndoit în 4 iţe („în coaste") în culoare roşie, se încinge cămaşa. Peste brîu se încing betele, „betiţele".

Vesta, „ilicul", este din dimie albă.

În anotimpurile răcoroase se poartă haina albă din dimie, specifică Olteniei prin lungimea ei, cheba, haină scurtă din dimie, seină, ipingeaua largă, care păs-

5
COSTUMUL DE OLT

trează prin croială influența formei hainei de stepă din țările vecine. Cojoacele reprezintă tipul cîmpiei dunărene avînd afinități cu cele din Romanați.

În județul Olt se desprind două zone etnografice bine conturate, dintre care Romanații aparține tipologiei Cîmpiei Dunărene, iar zona de nord, „Oltul", se încadrează prin costumul femeiesc în tipul portului popular cu două zăvelci, caracteristic regiunii subcarpactice dintre Olt și Topolog.

Piesa specifică acestui costum, „zăvelca cu betea" sau „zăvelca albastră", apare ca un unicat în portul popular din țara noastră, frecvența sa redusă cuprinzînd numai această zonă din județul Olt și o restrînsă subzonă de pe cursul drept al Oltului, din județul Vîlcea.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, cele două zăvelci (una în față și alta la spate), brîul cu betele și încălțămintea. Costumul se completează în anotimpurile răcoroase cu pieptarul înflorat, șuba albă „șuba cu molii", scurteica, zeghea, cheba etc.

Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în două cozi care atîrnă pe spate. La tîmple se împodobesc cu flori.

Femeia, pieptănată cu cărare și două cozi „adunate" la ceafă, își strînge părul sub „legătoarea" albă triunghiulară, ornată cu mărgeluțe pe margini. Peste legătoare pune marama, cu un capăt atîrnat în față și altul trecut peste creștet.

Cămașa încrețită în jurul gîtului se încadrează în sistemul de ornamentare cu altiță, încreț și rîuri pe braț, care în zona aceasta s-a dezvoltat în decorul opulent al mînecii cu „blana" aleasă în război, un ornament compact, omogen, care acoperă suprafața de sus a mînecii. Din cele două categorii de cămăși, una păstrează coloritul monocrom, iar cea cu „blană" pe mînecă este colorată diferit prin aplicarea mărgelelor peste ornamentul ales în război.

„Zăvelca cu betea", denumire determinată de folosirea betelei, prezintă una dintre tipurile unice de zăvelci și foarte frumoase din portul femeiesc. Țesută din lînă în 2 ițe, cu fondul negru sau vînăt, este aleasă în război cu lînă, sau arnici colorate albastru. Cu beteala se „umple" motivele, cusută fiind în „steluțe" și zigzaguri. În sudul zonei, găsim zăvelca cusută și cu lînă policromă și apoi „umplută" cu beteală.

Compoziția ornamentală a zăvelcii este tipică: motive lineare șerpuite sau motive romboidale înșirate în sens vertical acoperă dens suprafața zăvelcii, unele fiind întretăiate, la poală, de un chenar orizontal. Culoarea albastră este specifică pentru zăvelcile alese, dar în anumite locuri zăvelca se coase cu lînică în culori diferite, ceea ce conferă zăvelcii un aspect de mozaic.

Se poartă cîte două, fie perechi, fie deosebite. Brîul roșu încinge talia femeii peste cămașă, iar betele se leagă peste zăvelcă.

Încălțămintea originară, de opinci, a fost recent înlocuită cu ghete din industrie.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci, brîu și încălțăminte.

Este completat cu pieptarul înflorat, cojocul, șuba, zeghea, ipingeaua, cheba și cortelul.

Căciula se poartă țuguiată, cu vîrful frînt într-o parte. Pălăria cu borul rotund și răsfrînt de odinioară, este astăzi înlocuită cu pălăria modei actuale.

Cămașa dreaptă, cu gulerul îngust și mîneca largă jos, este forma inițială; paralel cu aceasta se poartă și cămașa cu platcă, cu guler răsfrînt și mîneca prinsă în bentiță jos. Din pînză de cînepă, inițial, astăzi din bumbac, cămașa este ornamentată pe guler, piept, mîneci (jos) și poală cu sabace albe, sau „rîuri" colorate în roșu și negru. Cioarecii din dimie albă sînt croiți drepți. Nu au ornament de găetane. La talie se leagă brîul roșu, ales în motive colorate. Pieptarul poate fi înfundat și despicat. Ornamentat cu broderie din lînă colorată prezintă un stil similar cu pieptarele de Vîlcea.

6
COSTUMUL DE ROMANAȚI

Costumul femeiesc se înscrie prin prezența vîlnicului și a celor două catrințe, în tipologia portului popular specific Olteniei. Prin sistemul de ornamentare, care păstrează elemente de străveche cultură locală, ca și prin tehnica de mare finețe, atît de țesătură cît și în ornamentele cusute — unele descoperite și în arta textilelor bizantine — costumul de Romanați aparține ariei de cultură a Cîmpiei Dunărene.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, vîlnicul, sau două catrințe, brîul cu betele și încălțămintea.

Fetele poartă părul împletit într-o coadă ce atîrnă pe spate. În ținuta de sărbătoare ele poartă un „coif din icusari" pe creștet. Femeia își piaptănă părul strîns în „conci" pe creștet, pe care îl acoperă cu „fesul" roșu. Peste fes pune „cîrpa", sau marama, legată în diverse forme. Femeile tinere poartă pe frunte la marginea vizibilă a fesului, un „codan de svanți" (bani de argint), iar marama o prind în dosul urechilor cu „spelci" (ace decorative din bani).

Cămașa prezintă cele două tipuri: 1. cămașa încrețită la gît și 2. cămașa dreaptă. Ornamentația cămășii încrețite, care se încadrează în sistemul de decor cu „altiță" încreț și rîuri" pe mînecă, este dispusă din rînduri înguste cu motive mărunte și dese. Apare și „tabla de rîuri" pe braț, care păstrează aceleași puncte de cusătură de veche tradiție, specifice cămășilor de Romanați. Ca o particularitate locală apare „încrețul" colorat, adeseori în nuanța de verde măsliniu. Tivul de „drug" la gura cămășii și la poale, uimește prin finețea executării. Cusătura este executată cu fir de borangic, vopsit casnic, în coloritul — cel mai obișnuit — de roșu, fragă. Cămașa dreaptă, executată adeseori din țesătură cu borangic, avînd ornamentația aleasă în război, are o frecvență mai redusă.

Vîlnicul, țesut din păr subțire, prezintă cea mai fină țesătură din portul nostru popular. Compus — în trecut — din două foi unite în sens orizontal, se poartă încutat foarte mărunt, cu capetele suprapuse lateral. Ornamentația în dungi verticale (verde măsliniu și albastru de smalț) pe fondul roșu alternează cu alesături de motive mărunte și delicate. La costumul de mare ținută, vîlnicul se combină cu „o boscea" (catrință) care se poartă în față (vîlnicul ajungînd numai pînă peste șolduri) și de obicei, mai lungă decît vîlnicul.

În costumul cu două catrințe găsim „bosceaua" ornamentată în sens orizontal cu una, sau trei bordure „praguri" jos și „zăvelca" sau „prestelca" avînd ornamentul de dungi în sens vertical. Țesătura subțire, bine bătută este de aceeași factură cu vîlnicul. Ornamentul policrom prezintă diverse variante în care descoperim și motive simbolice. O notă specifică locală este alternanța de culoare (verde măsliniu cu vînăt) la fondul alesăturilor, ca și a tivurilor.

Cu brîul se încinge cămașa. Cel vechi, „mocadin", are fondul roșu, cel nou, „brînelul", are fondul vînăt, ambele alese cu motive mărunte. Betele, înguste, se încing peste brîu și vîlnic.

Prin sistemul de ornamentare, care păstrează elemente de străveche tradiție locală, ca și prin tehnica de mare finețe — descoperită și în arta textilelor bizantine — costumul de Romanați aparține ariei de cultură a Cîmpiei Dunărene.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie (vara din paie), cămașă, cioareci (ismene), brîul cu betele și încălțămintea.

Căciula se poartă „cu moț" (formă rotundă cu o proeminență la mijloc). Cămașa veche, dreaptă, cea recentă cu platcă se poartă foarte lungă. Iarna este vîrîtă în cioareci. Ornamentul cusut cu alb — mai recent colorat — este plasat pe guler și la mîneci. Cioarecii din dimie albă prezintă un sistem de ornamentație unic, prin „bîrnaș" din lînă vînăt, care se aplică la cusăturile de unire a foilor și la buzunare, constituind un ornament bogat și frumos.

Bărbatul își încinge mijlocul cu brîul și betele, care sînt de aceeași factură cu cele femeiești. Se încinge ceva mai sus de betele cioarecilor. Peste brîu își leagă betele, care lipsesc cînd brîul este ornamentat.

Hainele care completează costumul sînt de factură deosebită în Romanați, unde se poartă „cazaca", fără mîneci, cheba, ipingeaua, avînd croiala și decorul specific locului. Deosebit de prețioase sînt cojoacele în variate forme, cu decorul caracteristic de spirală, creații artistice ale reputatelor centre cojocărești, ale căror modele au pătruns și în zonele vecine.

Costumul de Romanați păstrează străvechi elemente, ce aparțin ariei de cultură a Cîmpiei Dunărene.

MUNTENIA

7 COSTUMUL DE ARGEŞ

Costumul femeiesc de Argeş reprezintă o variantă a costumului cu fotă. La acest costum fota este redusă la dimensiuni foarte mici, ea acoperă corpul la spate, cuprinzînd şoldurile spre faţă, unde se poartă o catrinţă. Se compune din: îmbrăcămintea capului, cămaşa, fota, catrinţa, brîul, betele şi încălţămintea.

Îmbrăcămintea capului aparţine portului cu maramă. În trecut, părul se pieptăna cu „zulufi" suciţi din părul din faţă de la tîmplă şi duşi prin faţa urechilor spre ceafă. Capul pieptănat astfel se lega cu „peschir", un ştergar din bumbac ornamentat la capete. Cu pătrunderea maramei s-a renunţat la „zulufi" şi părul strîns într-un „conci" se acoperă cu „marama spumată", care în Argeş este excepţional de bogat ornamentată, cu alesături policrome. Interesantă este şi ţinuta miresii, care poartă „sovon", o glugă dintr-un brîu roşu, trasă adînc pe frunte.

Cămaşa încreţită la gît se înscrie în sistemul de decor cu „altiţă, creţ şi rîuri pe braţ, ornament desfăşurat excepţional de opulent, într-o cusătură densă cu lînă sau borangic. Sub încreţ, care aici este policrom, întîlnim arareori rîuri înguste, ornamentul curent al braţului fiind „blana cu rîuri"[1]. Coloritul roşu cireşiu este specific Argeşului. Mîneca terminată jos în „pomneată" se poartă răsfrîntă.

Fota mică, de formă dreptunghiulară, cu fondul negru, are ornamentul plasat, ca o bordură, într-un chenar lat la margini. Catrinţa din faţă păstrează acelaşi ornament, care-i acoperă întreaga suprafaţă. Ornamentul cusut şi nu ales în război, ca şi coloritul de roşu cireşiu şi punctele de beteală sînt specifice Argeşului.

Brîul care încinge mijlocul peste cămaşă este roşu. Peste fotă şi catrinţă se leagă betele, care sînt tivite cu mărgeluşe albe pe margini.

Costumul de Argeş prezintă multe elemente caracteristice, locale. În primul rînd componenţa unică a costumului cu fotă mică şi catrinţa în faţă, ornamentate — ca o excepţie — prin cusătură. Opulenţa decorului, coloritul de roşu cireşiu, bogăţia ornamentală a maramei (în culori) sînt specifice Argeşului. Alte elemente, ca îngrădirea blănii pe mîneca cu „chenarul de frunze", încreţul policrom, portul mînecii răsfrînte, ca şi cheiţa colorată, se înscriu de asemenea în caracterul special al acestui costum.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu cu bete şi încălţăminte.

Căciula este ţuguiată, dar se poartă şi în formă mocănească, cu fundul rotund. Cămaşa dreaptă, cea veche, avea gulerul mic, cusut în culori, cea nouă, cu platcă, este ornamentată policrom. Cioarecii albi, din dimie sînt fără ornament. Brîul roşu se leagă cu betele „în ochiuri". Vesta e din dimie neagră.

În anotimpurile reci se poartă, deopotrivă de femei şi de bărbaţi, „cheba", din dimie neagră, ca şi „cheboiul" scurt. În vechime era „sarica" mitoasă. Pieptarele înfundate la bărbaţi şi despicate — mai lungi — la femei, reflectă influenţa cojoacelor de peste Carpaţi.

8 COSTUMUL DE MUSCEL

Costumul femeiesc de Muscel este unul dintre cele mai spectaculoase costume din portul popular românesc. Se înscrie în tipologia costumului cu fotă, reprezentînd una dintre fotele cele mai bogat ornamentate. Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, fotă, brîu, bete şi încălţăminte.

Capul pieptănat cu părul strîns la ceafă a fost legat cu „legătoarea" albă, care s-a dezvoltat în legătoarea neagră ornamentată cu mărgele de astăzi. Iniţial cu cîrpa din fibre vegetale, astăzi, cu marama din borangic, femeia îşi înveleşte capul în forme diferite. Marama de Muscel, deosebit de lungă, este ornamentată opulent cu alesături şi cu fir metalic în diverse sisteme, care îi conferă o impresionantă somptuozitate.

[1] Specifică Argeşului este şi încadrarea blănii cu un „chenar cu frunze", mici,

Cămaşa, confecţionată din pînză „cu mărgini" (dungulite galbene la marginea pînzei), este croită abundent, cu mîneca foarte lungă. Ornamentul este plasat pe mînecă în sistemul de „altiţă", lipsind însă porţiunea „încreţului", care este întretăiat de rîurile mînecii, ce ating altiţa. Încreţul apare fragmentat printre rîuri. Deosebit de opulentă, ornamentaţia cămăşii a luat o mare dezvoltare astăzi, avînd altiţa mare şi acoperind pieptul cu motive grupate în „table" sau „stuci". Pe braţ apar însă întotdeauna „rîurile" (şi nu „blana"), cu o mare frecvenţă a motivului de „fuşti" sau „melci". Un element caracteristic este punctul de cusătură buclat, denumit „gras". Coloritul negru şi roşu de demult s-a îmbogăţit; astăzi, cămăşile de Muscel apar şi în albastru şi alb (cele de mireasă). Firul metalic este nelipsit, iar în monocromia cusăturii apare şi cîte un punct colorat.

Fota de Muscel, pornită de la ornamentul de simple vărgi la căpătîie, s-a dezvoltat într-o copioasă ornamentaţie, ce se întinde pe căpătîie şi la poale „varga de la poale". Specific Muscelului în decorul fotei este părăsirea orientării în dungi verticale prezentînd astăzi o suprafaţă compactă, omogenă, încărcată cu fir. De asemenea, fota de Muscel face excepţie de la celelalte fote negre, ea fiind ţesută şi în colorit de albastru, roşu şi alb.

Brîul roşu încinge talia peste cămaşă, iar betele (alese în ochiuri cu fir) se leagă peste fotă.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu, bete sau chimir, vestă şi încălţăminte.

Căciula are două forme: ţuguiată şi mocănească. Cămaşa, făcută de asemenea din pînză cu margini (care la cămaşa bărbătească apare cu un ornament), este cea veche, dreaptă, iar cea nouă, cu platcă. Cheiţa cu care se unesc foile de pînză constituie un preţios ornament. Gulerul, bordura mînecii şi a poalei sînt cusute în alb — mai rar în alte culori — şi adeseori cu fir. Cioarecii din dimie albă sînt ornamentaţi prin tighele cu alb la glezne. Brîul roşu este legat cu betele „în ochiuri". Chimirul, pătruns aici din Transilvania, se poartă de asemenea. Vesta din dimie neagră este încheiată pînă la gît.

În anotimpuri reci era frecventă „zeghea" lungă şi „zegheoiu" din dimie neagră. Pieptarele, înfundate la bărbaţi şi despicate — mai lungi — la femei, aveau ornamentul de triunghiuri înşirate, ornament frecvent şi în zona Făgăraşului.

9 COSTUMUL DE PRAHOVA

Costumul femeiesc de Prahova prezintă prin fota încutată care înfăşoară strîns corpul femeii, o abatere de la tipul costumului cu fotă dreptunghiulară. Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, fotă, brîul lat, brîul îngust şi încălţămintea.

Capul cu părul strîns împletit la ceafă şi fixat într-un „conci" prins cu o „peniţă" de lemn, este legat strîns cu un tulpan triunghiular. Peste acesta se îmbrobodeşte marama în forme simple. Femeile tinere îşi leagă deasupra frunţii, sub maramă, o panglică roşie. Deasupra urechilor se prindeau „spilci". Ornamentul maramei, plasat la capete, prezintă similitudini cu maramele din Ţara Bîrsei.

Cămaşa originară din Prahova se desprinde şi ea de tipologia clasică a cămăşii cu altiţă. Pe mînecă are două benzi orizontale: una „rîu peste umăr", mai lată şi alta „rîu peste cot" mai îngustă, cusute în motive îndesate în punctul specific de „buşteni" (cusătură bombată, numită şi „punct bătrînesc"). O altă particularitate a cămăşilor de Prahova este „brăţara sub obînzică", o cusătură peste muchiile de creţuri de sub guler, similară cu „ciupagul" din Transilvania, de unde a pătruns aici. Din acest tip de cămaşă s-a dezvoltat cămaşa cu „şînătău", trei rînduri verticale ce pornesc de la rîul (îngustat) de pe umăr. În cazul acesta lipseşte rîul de peste cot. Ornamentul de „şănătae" apare şi fără rîul de pe umăr.

În ultima fază, cămaşa de Prahova se încadrează în sistemul de ornamentare cu altiţă. Ornamentul este cusut cu arnici roşu şi negru. Se folosesc şi paiete.

Fota în formă de fustă creaţă, sau încutată, a fost înainte simplă, vînătă sau neagră, ţesută în 4 iţe şi dată la piuă. Era ţesută în două foi, se uneau la mijloc cu cheiţă. Fota veche simplă a evoluat în fota cu vargă la poale (mică şi mare) în roşu, verde, sau galben. Ţesută în 2 iţe, este mai suplă. Ultima formă, recentă, este „fota cu şurţ" ,care are la capete şi două vărgi verticale, ce străbat la poală vărgile orizontale.

10
COSTUMUL DE BUZĂU

Brîul este alb, cînd se încinge peste cămaşă şi roşu, mai îngust, cînd se leagă peste fotă.

Costumul de Prahova prezintă o formă unică de costum cu *fotă largă*, încutată şi ornamentată cu vărgi orizontale la poală.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu, vestă şi încălţăminte.

Căciula frecventă este de tip mocănesc, se poartă însă şi căciula ascuţită. Cămaşa dreaptă, veche, este mai lungă, cu gulerul îngust legat de cheutori. A fost de mult înlocuită cu cămaşa cu platcă, la care s-a dezvoltat ornamentul pieptului în complicate cute şi cusături. Cioarecii din dimie albă sînt neornamentaţi. Brîul roşu încinge mijlocul, peste cămaşă. Vesta, numită „lăibărică", este din dimie „seină" închisă la culoare.

În anotimpurile răcoroase se poartă haine din dimie, ca: gheba (de ţinută) sau „zechea" (de purtare), confecţionate din dimie „seină", fără a fi ornamentate. „Sîrba", un mintean scurt, este de asemenea „sein", neornamentat. O notă caracteristică a acestor haine este croiala în clini drepţi.

Cojoacele prezintă similitudini cu cele de peste Carpaţi.

Costumul femeiesc se încadrează în tipologia costumului cu fotă. Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, fotă, brîu, bete şi încălţăminte.

Femeia îşi împleteşte părul în două „coade" strînse la ceafă. Pe creştet se purta fes roşu în zona Rîmnicului Sărat, iar în zona Buzăului părul se lega cu un tulpun sub ştergarul de cap. A urmat marama din borangic, care se leagă în diverse forme. Marama de Buzău prezintă în ornamentare unele afinităţi cu marama de Bran.

Cămaşa încreţită la gît este cea mai frecventă, cea dreaptă din borangic apare rar şi mai ales în zonele de cîmpie. Cămaşa încreţită, cu ornamentul de „altiţă" „creaţă" şi cu „rîuri" pe mînecă cunoaşte două etape distincte: 1. tipul vechi de cămaşe din secolul trecut, cu altiţă mică, încreţul alb şi rîuri înguste, adeseori în „chiezuri" (oblice) pe mîneca foarte lungă, iar de la gura cămăşii (întărită într-un mod specific) se înşiră motivul de frunză stilizată, şi 2. tipul nou, „cămaşa mocănească", o replică a cămăşii vechi, avînd însă unele elemente de simplificare şi reducere în tehnica de cusătură şi o reducere a dimensiunilor, ceea ce îi scade din valoare. Mîneca mai scurtă, terminată în volan („sluj" sau „ciuf") are un ornament fie de rîuri drepte, fie oblice, între care se intercalează motivul generalizat de „scară". Ambele tipuri de cămaşe sînt cusute cu lînă vopsită casnic (înainte şi cu arnici) cu acelaşi punct de cusătură buclată, dar totuşi diferenţiată, dat fiind fineţea cusăturii dese a cămăşilor vechi faţă de cusătura îngroşată şi mult reliefată a cămăşilor mocăneşti. Altiţa cămăşii este distinct împărţită în două porţiuni, ambele îngrădite separat cu „dusura".

În unele zone a apărut şi al treilea tip de cămaşă: „cu table" sau „pădin", avînd un decor răspîndit în mod uniform peste întreaga suprafaţă, foarte încărcată, cu o notă hibridă.

Fota, numită „strecătoare", prezintă o mare varietate, începînd cu fota „oarbă", neagră, simplă din dimie, pînă la fota „costum" din zona Buda-Dumitreşti, unică prin dimensiuni şi desfăşurarea bogată a decorului. Căpătîiul fotei (care era ţesut, înainte, ca şi de altfel verguţa de la poală, separat şi era unit de „trupul" fotei printr-o cheiţă) păstrează sistemul de ornamentare în sens vertical. Căpătîiul cu fondul roşu este străbătut de vergi din fir strălucitor printre alesături policrome cu lînică. La poala din spate — ca un specific local al Buzăului (Rîmnicu Sărat) — se întinde „alesătura de la poală", o bordură mai lată, sau mai îngustă, cu un bogat repertoriu de motive alese policrom şi cu fir. Varietatea fotelor, ornamentaţia diferită, bogată la unele, în culoare şi fir, care culminează cu fota din zona Buda-Dumitreşti, constituie elementul caracteristic al costumului de Buzău.

Brîul roşu cu ciucuri lungi se încinge peste cămaşă, iar betele se leagă peste fotă. Betele din Buzău, înguste, sînt alese în motive de „şerpi", „ochiuri", „berbec" etc. La capete au „canafi".

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu, bete şi curea, şi încălţăminte.

11
COSTUMUL DE TELEORMAN

„Căciula cu fund" este de format rotund. Pălăria supusă formei industriale nu are un specific local, are însă ca ornament unu-două pene de păun. Cămaşa bărbătească, chiar şi cea de tip vechi, este ornamentată cu deosebită atenţie. În zonele de nord gulerul cusut policrom şi cu fir arată o asemănare cu cămăşile portului vrîncean. În zonele de sud cămaşa este ornamentată cu „sabace" şi cu cheiţe artistice în alb. Cămaşa veche largă este înlocuită pe parcurs cu cămaşa cu platcă, Cioarecii sînt creţi pe picior („iţari") cînd sînt subţiri, cei groşi fiind drepţi. Brîul costumului bărbătesc din zona Buda-Dumitreşti este deosebit de fastuos („brîu în boboci"). În zonele din nord brîiele roşii sau albastre sînt purtate cu o curea ornamentată cu ţinte de cositor.

În anotimpuri reci se purta, deopotrivă şi de femei şi de bărbaţi, „sumanul" din dimie alb — mai de mult — şi negru mai recent. Bărbaţii poartă „minteanul", o haină scurtă croită drept. Pieptarul înfundat, ornamentat prin cusături de lînică, era purtat de bărbaţi. Femeile mai purtau „polca" şi „zăbunul" matlasate, ca şi scurteica din materiale industriale.

Costumul femeiesc de Teleorman se încadrează în tipologia Cîmpiei Dunării, avînd compoziţia cu două catrinţe, denumite aici „boscele", „zăvelci" sau „prestelci".

Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, două catrinţe, brîu, bete şi încălţăminte.

Părul împletit în dosul urechilor în două cozi, fie că se înfăşoară în două coarne spre creştet, fie că se făcea „berci" (coc) la ceafă, fie că se lega peste creştet, ca o diademă în „coif". Peste păr se lega tulpanul alb, îngroşat peste creştet în formă de diademă. Pe deasupra se punea ştergarul din bumbac, sau borangic în diverse forme între care ,menţionăm legătura cu „coif" în sud şi legătura cu un capăt al ştergarului aşezat în linie orizontală pe creştet în nordul judeţului. Marama din Teleorman este excepţional de mare, cu ornamentaţia desfăşurată larg la capete cu „flori sărite". De-a lungul marginilor (şi pe mijloc) se întind în lungime grupe de vărgi. Motivele colorate sînt specifice aici.

Cămaşa se poartă deopotrivă încreţită la gît („iie") sau dreaptă „zoroclie". Pînza învărgată „cu cinar" se leagă de tipologia Cîmpiei Dunărene, de asemenea şi borangicul folosit la ţesătura unor cămăşi. Decorul se încadrează în sistemul cu altiţă pe umăr, avînd aici un specific local: motivele ornamentale trec şi peste altiţă, ajungînd pînă la guler. Cămaşa dreaptă, cînd este ţesută din borangic, are ornamentul ales.

Cele două „boccele" prezintă o mare varietate în evoluţia lor. Tipul vechi, cu trupul vînăt monocrom, sau uşor învărgat, are „pragul" (bordura de jos) ales geometric pe fond roşu. Boscelele, ce au urmat cu fondul integral roşu şi cu alesături atît pe trup cît şi la pragul triplu, prezintă o exuberantă gamă de motive vegetale, zoomorfe şi mai puţin geometrice. La ţinuta de muncă zăvelca sau prestelca (dintr-o ţesătură mai uşoară şi cu „rîuri în picioare", verticale, au înlocuit bosceaua din faţă.

A urmat „zăvelca din arnici" în două foi, încreţită la talie, care prin forma sa nu se încadrează în tipologia costumului românesc, dar ornamentaţia a păstrat vechi elemente tradiţionale. Brîiele vărgate în sens orizontal, policrom, cu mici motive de „vermuş" şi „şerpi", au un capăt „deasupra", cel ornamentat, şi altul „de jos", cel din cînepă. Betele foarte înguste au motiv de „ochiuri" şi „şerpi".

Costumul bărbătesc se compune din căciula sau pălărie, cămaşă, pantaloni sau ismene, brîu, bete, vestă şi încălţăminte.

Căciula „curmată" este de formă rotundă sau „moţăită". Pălăria are bor rotund, ridicat uniform. Cămaşa, confecţionată din pînză învărgată (adeseori cu borangic), este largă şi lungă (pînă la glezne). Se poartă ridicată la talie, „cu sîn". Cămaşa veche este dreaptă, „zoroclie", cu mîneca slobodă, cea recentă are platcă şi „bantă" la mîneca strînsă cu creţuri. Specific este ornamentul de „colţari" (dantelă făcută cu acul) la tivuri.

„Nădragii" sînt din aba neagră sau seină, dată la piuă sau la „lustru". Croiţi din patru foi, largi, se strîmtează spre glezne, ornamentaţi cu găetane albastre şi negre. Aceeaşi croială largă o au şi ismenele din pînză. În zona Oltului se poartă cioareci din aba albă, strîmţi pe picior.

12
COSTUMUL DE VLAȘCA

Brîiele cele vechi, roșii, late, au fost înlocuite cu brîiele „învărgate" policrom. Se împart în „cuprinsa aleasă" și „cuprinsa de jos", fără alesături. Cînd brîul nu este ales, se poartă peste el și bete înguste.

Costumele sînt completate cu haine din dimie, cum sînt: șuba albă, gheba scurtă, ipingeaua. Femeile mai poartă „zăbune" sau „flanele" bumbăcite și „cataveici".

Pieptarele, cojoacele au preluat în mare parte formele din Romanați.

Costumul femeiesc de Vlașca se înscrie în tipologia portului popular din Cîmpia Dunăreană. Prin „peștemanul" larg, încutat, el se desprinde de tipul costumului cu fotă din nordul Munteniei și se apropie mai degrabă de costumul cu vîlnic al Olteniei.

Se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, pește man, boscea, brîu, bete și încălțăminte.

Femeia își strînge părul într-un coc „berci" deasupra cefei, de care se sprijină un cerc din fier învelit în pînză, denumit „mecheleț", pus pe creștetul capului. Cu „legătura" triunghiulară („carabiberă") ea își leagă mechelețul, fixîndu-l de cap. Pe deasupra pune marama din borangic, de dimensiuni mari, bogat ornamentată, cu un capăt adus peste creștet în așa fel ca un colț să cadă pe mijlocul frunții, unde este prins cu ace decorative „spiroance cu dărdăieți". Tinerele puneau pe frunte și „cordea cu icușari" (monede de aur).

Cămașa încrețită în jurul gîtului nu are guler; creturile de la gît, tivite cu un drug roșu la margine și susținute de o bentiță la bază, apar ca o creastă, denumită „zbornă", în jurul gîtului. Ornamentația cămășii urmează sistemul clasic cu „altiță, încreț și rîuri" pe braț. La unele cămăși, avînd porțiunea brațului din borangic, aceasta rămîne albă, neornamentată. Nota caracteristică a cămășilor de Vlașca este compartimentarea în pătrare a rîndurilor din altiță, fiecare pătrat reprezentînd un motiv independent, așezat de obicei în sens oblic. Alte elemente caracteristice care înscriu cămașa de Vlașca în tipologia Cîmpiei Dunărene se referă la stilul decorului și coloritul policrom al acestuia ca și la tehnica de cusătură care păstrează puncte de veche tradiție, cu excepționala finețe a micilor detalii. Utilizarea abundentă a borangicului reflectă de asemenea apartenența costumului aceleiași întinse zone din sudul țării.

Peștemanul, în formă de țesătură dreptunghiulară, largă, este încutat mărunt. Se poartă prins la spate cu capetele aduse peste șolduri spre față. Cîmpul negru, varga roșie la poală și bordurile alese policrom la capete, îl deosebește de vîlnicul oltenesc. Bosceaua, purtată în față cu fondul roșu sau măsliniu, are ornamentul dispus orizontal în motive mărunte.

Brîul roșu se încinge peste cămașă, iar peste peștemen și catrință se leagă betele, foarte înguste.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, pantaloni (ismene), brîu, bete, vestă și încălțăminte.

Căciula „curmată" este rotundă, pălăria cu borul ridicat, tivit cu panglică, reprezintă forma specific țărănească din Cîmpia muntenească. Cămașa, confecționată din pînză învărgată dreaptă și apoi cu platcă, are adeseori mîneca din borangic, ornamentată cu alesături și ornament de „bagadele" (dantelă cu acul) la tivuri. Este foarte lungă, se poartă „suflecată" în brîu. Pantalonii foarte largi prezintă o formă balcanică, din patru foi denumite și „poturi". Confecționați ca și vesta dintr-o țesătură de lînă „dată la lustru" în colorit închis, sînt ornamentați cu găetane negre într-un stil balcanic. Brîul lat, roșu, se poartă îndoit.

Hainele care completează costumul sînt foarte variate și de o factură aparte: „mintean" sau „flanea" la bărbați, „ghebă" purtată și de femei, „mînecar", „zăbun tocat" și „ipingeaua" specifică în această zonă. Cojoacele prezintă o mai redusă varietate.

13
COSTUMUL DE BĂRĂGAN

Întinsa cîmpie a Bărăganului, care cuprinde patru județe, păstrează în portul popular o pronunțată unitate, legată de cultura populară a spațiului dunărean.

Aici găsim costumul femeiesc cu cămașa dreaptă „zoroclie" — mai rar încrețită la gît — și cu cele două catrințe dreptunghiulare denumite „otă", „zăvelcă" sau „pestelcă". Ornamentația specifică a acestora ,unică în portul popular românesc, constituie nota caracteristică a acestui tip de costum.

Costumul bărbătesc cu cămașa lungă, purtată „sumețită", încinsă cu brîul lat, prezintă de asemenea unele elemente legate de spațiul dunărean.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, cele două zăvelci, brîul, betele, încălțămintea, iar în anotimpurile răcoroase este completat cu „cheptarul", „cojoaca", „mînecarul tocat", „zăbunul", „scurteica" etc.

Fetele, pieptănate cu una sau două cozi la ceafă, strînse într-un coc, se împodobeau cu flori prinse la ureche sau pe coc. La ocazii purtau și „coif", o tichie de bani.

Femeile își strîngeau părul împletindu-l în dosul urechilor, fie la ceafă într-un „belci", fie pe creștet în „conci" sau în „prepuse" de păr îngroșat. Pe creștet se așeza, „chelemețul" (sau „coiful"), o văcălie rotundă din lemn, sau fier, care se învelea cu „colțul", un tulpan alb triunghiular tivit cu horbotă, „nodațică", cu mărgele și fluturi. La frunte se prindea „cordeaua cu rubele de aur" („fruntarul"). Peste această compoziție se lega marama („mahrama") în diverse feluri.

Cămașa specifică acestei zone este dreaptă, din pînză învărgată, „cu margini" cu bumbac „tiriplic", sau borangic. Adeseori avea mînecile, sau era chiar integrală din borangic. Ornamentul redus la guler, gură, umeri și tivul mînecilor era cusut cu borangic „boit", arnici, sau lînică, în motive mărunte. Sabacele erau prezente la tivuri. Uneori pînza este învărgată cu arnici roșu sau albastru.

Un element specific de ornamentare este cheița lucrată în culori și „bibilurile" („bagadele"), mici colțișori lucrați cu acul sau igliță, la tivuri. „Iia mocănească" încrețită la gît are o mai redusă frecvență. Confecționată din in sau bumbac, arareori din borangic, se încadrează în sistemul de ornamentare cu altiță.

„Ota", „zăvelca" sau „pestelca", în formă dreptunghiulară (purtate perechi, una în față, alta în spate) este țesută din lînă în 4 ițe și compusă din două foi, unite cu cheiță în sens orizontal, „încheiată pe genunche". Pe fondul negru, roșu, sau vînăt, pestelca este ornată cu două chenare laterale în sens vertical (denumite „vărgi", „ghenare" sau simplu „alesătură") în motive geometrice dense și policrome. Pe mijlocul pestelcii „trupul" se întind vărgulețe verticale, „vărgi în picioare". Din această formulă s-a dezvoltat în Ialomița decorul cu „alesătură pe poală", adică o bordură orizontală în partea de jos a pestelcii, ceea ce prezintă tipul Ialomiței, iar în județul Brăila apare și „pestelca cu pisc", ornamentație mai îmbogățită, similară cu cea din nordul Dobrogei. Chenarele laterale rămîn totdeauna ,ca o marcă a costumului de Bărăgan. Aceste pestelci, prin decorul lor unic, cu chenarele laterale, reprezintă tipul local al costumului femeiesc din întinsa zonă a cursului inferior al Dunării.

Încă din secolul trecut, pestelca din față s-a înlocuit cu „zăvelca din arnici", un șorț din 2 foi, încrețit la talie. Țesută în 2 ițe, foarte scorțoasă, i se spune și „șorț scos", de stă în picioare. Ornamentul de „vargă aleasă la poală" și vărgulețe orizontale pe trup diferă de cel al pestelcii.

Fusta a pătruns de multă vreme în portul femeiesc de aici. Confecționată casnic, din lînă cu decor din țesătură (nevedituri, vărgi colorate) este lungă, largă și încrețită la talie. Apare și „fusta cu ciupag" adică unită cu o vestă, din același material. Peste fustă se poartă zăvelca de arnici în față, iar pestelca din spate a trecut sub fustă (în virtutea obiceiului vechi).

Cu brîul roșu, femeia își încinge talia peste cămașă, iar cu betele înguste (alese și cu mărgeluțe pe margini) se leagă peste pestelci.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, pantaloni, brîu cu bete, vestă și încălțăminte. Este completat cu haine din dimie: „petrecută", „mintean", „chebă", „anteriu bălan", „manta-ipingea", cu haine bumbăcite, „zăbun", „mînecar" și cu „cojoacă" și „cheptar".

Căciula se poartă rotundă, deși croită „cu moț". Pălăria numită „pălărie popească răsfrîntă" și „pălărie mocănească" are margini drepte.

Cămașa dreaptă, din pînza învărgată și cu mînecile din borangic, „alese cu flori", este lungă pînă la glezne și se poartă „sumețită la brîu". Uneori are și „pieptul" din borangic, iar decorul de „flori din arnici" este ales în război, pe mîneci în roșu și negru. Pe marginile tivurilor apar „bibilurile", colțișori cu acul specifici acestei zone. Remarcăm prezența „sabacului" (ajur) în alb și lîngă tivuri, sau la piept.

Pantalonii sînt largi, fie confecționați din dimie („dată la gratie" și „la lustru") fie din pînza cămășii. Denumiți „poturi", sau pantaloni încutați, au cutele strînse la talie pe betelie. Ei sînt ornamentați cu găetane negre sau colorate, aplicate pe diverse porțiuni. Spre deosebire de cioarecii albi, poturii sînt fie seini, fie vopsiți vineți sau negri. Brîul, excepțional de lat, se poartă în diverse culori: alb la muncă, roșu tinerii, albastru și verde bătrînii. Este dat la lustru. Ciucurii lungi atîrnă pe ambele șolduri.

Peste cămașă se pune vesta, „ilicul", din același material cu pantalonii.

Încălțămintea, dezvoltată din opincă în diverse forme de sandale, ca „meșii" și „postalii".

14
COSTUMUL DE ILFOV

Din împletirea tipului de port al cîmpiei dunărene, caracteristic prin două „catrințe" dreptunghiulare, cu tipul de port din zonele de munte cu „fotă" s-a născut în zona de nord o formă de port ce se remarcă prin „fota creață" sau „încutată" (din două foi) la spate și „șorțul" dintr-o foaie, purtat în față. Prin structură, cu fota mai largă la spate și șorțul mai îngust în față, ne amintește de costumul de Argeș, dar reprezintă și o formă mai nouă a portului femeiesc care s-a cristalizat în ultimul secol în aceste locuri.

În amintirea bătrînelor mai surprindem aici costumul cîmpiei dunărene cu „cămășoiul" drept, țesut din borangic, ales cu speteaza și cu „bibinuri" la tivuri, peste care s-au purtat zăvelca îngustă la spate și șorțul creț în față, sau în timp de iarnă, „vîlnicul" roșu, ce împrejmuia trupul femeii. Aceste forme de port fiind tratate însă în alte fișe, ne vom opri aici numai asupra costumului în temă.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, fotă, șorț, brîu, bete și încălțăminte.

Fetele, cu capul descoperit, se pieptănau cu una sau două cozi prinse la ceafă cu „cleștiuri" (ace de păr). La ureche purtau flori naturale.

Femeia își împletește două cozi în dosul urechilor, pe care le răsucește în semicerc la ceafă, sau le adună într-un „conci" rotund pe creștet. Părul se strînge sub un tulpan alb sau roșu și apoi se leagă ștergarul, sau marama din borangic (cîte odată „șofrănit", colorat în galben) ornamentat cu vărgi și alesături la capete. Nevestele lăsau ambele capete ale maramei să atîrne pe piept, bătrînele se îmbrobodeau cu un capăt aruncat peste creștet. „Iia" purtată la acest costum este încrețită la gît și se încadrează în sistemul de ornamentare cu altiță pe umăr (apar însă și „rîuri drepte" de la umăr pînă jos). Un element caracteristic, care apare la cămașa din partea de est a acestei zone subcarpatice, este „leasa", un gen de ciupag (cusătură peste creturile de sub guler) frecvent în Transilvania. Ornamentația este cusută în puncte variate, introduse mai recent în această zonă.

Fota și șorțul sînt țesute din lînă, prezentînd același stil. Fota cu ornament de alesături înguste verticale, brăzdate la poală de un grup de dungi orizontale, iar șorțul cu un chenar orizontal pe porțiunea de jos, ornament policrom, bogat.

Cu brîul roșu se încinge talia, peste cămașă, iar cu betele se fixează fota și șorțul.

Piesele de port care completează costumul în anotimpuri răcoroase sînt „cojoaca", minteanul și scurteica; mai rar zăbunul.

Încălțămintea femeilor, „Imineii", au înlocuit opinca, părăsită de mult.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, „nădragii", brîu, ilic și încălțăminte.

Diferite piese de port completează costumul, în afară de cojoace: „zeghea" albă sau seină, gheba, minteanul scurt în „boboci" (țesut din nevedeală), ipingeaua cu gluguș și șuba îmblănită.

Căciula este croită țuguiat, dar se poartă cu vîrful înfundat. Pălăria, numită „popească", are borul rotund, ridicat uniform.

Cămașa dreaptă, lungă, din pînză învărgată, a fost de mult înlocuită cu cămașa cu platcă, denumită „ciupag cu foi". Tivurile cu „șebace" ca și „bebilurile" (coltișori cusuți la margini) constituie ornamentul caracteristic al acestei cămăși, ca și al pantalonilor din pînză. „Nădragii creți", din dimie de lînă, „dată la gratie" și „la lustru", colorată în vînăt sau negru, sînt ornați cu găetane.

La talie se leagă brîul roșu lat, iar peste brîu betele cu mărgele, sau cureaua. Ilicul, confecționat și ornat la fel ca nădragii, completează costumul bărbătesc. Încălțămintea veche, opincile, au fost înlocuite cu cizmele cu carîmbul moale.

DOBROGEA

15
COSTUMUL DE DOBROGEA

Pe întinsul Dobrogei, portul popular prezintă o mare unitate, fiind strîns legat de costumul de pe Cîmpia stîngă a Dunării (din județele Giurgiu, Călărași, Ialomița și Brăila) prin cămașa dreaptă, dar mai ales prin același tip de pestelcă *cu chenare verticale pe mărgini* (prezent numai aicil) ca și prin hainele de dimie. Toate aceste elemente se încadrează în tipologia comună și unitară a portului popular românesc din spațiul dunărean, cursul inferior al marelui fluviu.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, 2 pestelce, sau fustă și o pestelcă, și încălțăminte.

Fetele purtau capul descoperit, cu părul împletit în „cosițe" sau „coșnițâ" pe frunte cu ghiordane din mărgele, sau din bani. Femeile își împleteau părul în două coade, pe care le strîngeau în „colac" la ceafă. Pe creștet puneau „fesul" fixat prin „băerarul" din bani trecut pe sub bărbie. Peste fes puneau tulpanul alb, legat cu capetele, în „fondă". În lipsă de fes se legau cu tulpanul direct pe păr în diferite sisteme. În vremuri de demult femeia se îmbrobodea cu marama din borangic, care astăzi este înlocuită cu diverse basmale industriale.

Cămașa purtată aici este *dreaptă*, cu mînecile prinse din umăr, jos largi, „slobode". Este croită într-una cu poalele, numită „cămașă de-a-ntregul". În unele cazuri nu are guler. Sistemul de lărgire cu clinii de sub braț este variat și ingenios. Confecționată din pînză de bumbac (cînepa și inul fiind puțin cultivate), de obicei ornamentată prin țesătura cu dungi albe și crețe „chirachie", ornamentul acestei cămăși este redus — pe lîngă cîteva cusături la gură, umeri și tivul mînecii — la cele două elemente principale: „cheița" colorată și „colțișorii" („bibiluri", „mărunțele") de la tivurile cămășii, decor ajuns la o mare virtuozitate tehnică în Cîmpia dunăreană.

Un al doilea tip de cămașă este „cu platcă", de influență orășenească, care s-a integrat în portul popular.

Pestelca este elementul principal în tipologia costumului dobrogean și prezintă o mai pronunțată diferență între variantele ce apar pe teritoriul Dobrogei, în raport cu cămașa care păstrează o formă omogenă. Se poartă una în față și alta la spate. Este compusă din două foi de țesătură din lînă, unite pe lățimea pestelcii. Țesută în 4 ițe (mai rar în 2 iți) este ornamentată într-un mod unic, cu două chenare dispuse vertical pe marginile laterale ale pestelcii, alese în motive geometrice bogate în colorit. Între cele două chenare este mijlocul, „trupul", pestelcii, ornat în diverse forme de la o zonă la alta, ceea ce determină și diferențierile între pestelcile dobrogene. Sistemul generalizat este grupul de vărgulițe subțiri care străbat trupul pestelcii pe lungime. În zonele din sudul Dobrogei apare și ornamentul de buline mici, „puii", care se repetă simetric pe mijlocul pestelcii. Spre deosebire însă de acest decor modest al trupului pestelcii ne surprinde în zonele de nord (județul Tulcea) decorul opulent al „pestelcii cu pisc". Începînd cu un chenar la poală, continuă într-un motiv de unghiuri „piscul", de unde pornesc rînduri de motive izolate, ce se întind pînă sus. Un alt stil descoperim în zona lacului Razelm, unde decorul mai delicat al pestelcilor este cusut și nu ales.

Fusta pătrunsă la o dată necunoscută aici, este lungă, încrețită, confecționată din țesătură de casă cu diverse ornamente și colorit. Poartă denumirea și de „rochie" sau „androc".

Betele „chinga" se poartă mai rar, femeia își leagă pestelca cu baerul. Cu chinga se strînge talia peste fustă, apoi pestelca. Costumul este completat de „boandă" sau „pieptar" și „cojoc lung", „giubea", „zăbun" și „cataveică".

Încălțămintea obișnuită sînt „imineii" sau „meșii" în formă de papuci.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, pantaloni, brîu, ilic și încălțăminte. Costumul este completat cu: pieptarul, cojocul, boanda, ca și de „flanea", „abalușă", „ghebă", „mânta" și „glugă ciobănească".

16
COSTUMUL AROMÂNILOR

Căciula frecventă era ţuguiată, dar prin felul de a se purta primea forma de „rotundă", „cu valuri" etc. Căciula „cu cerc" (cu o îndoitură la bază) este recentă. Pălăria veche ţărănească este rotundă, cu borul ridicat. Cele din pai sînt făcute de ţărani în forme adecvate.

Cămaşa veche era dreaptă cu mînecile slobode. Încă din secolul trecut, paralel cu cămaşa dreaptă s-a purtat şi cămaşa cu platcă, cu mînecă adunată în „brăţarie". Se purta vîrîtă în pantaloni iarna, iar vara peste pantalonii de pînză. Confecţionată din bumbac sau borangic (fie integral, fie numai pieptul), din pînză cu vărgi, „chirachie", cea de sărbătoare, era ornată iniţial cu „sabace" albe şi galbene din borangic. Au urmat cele cusute cu arnici în roşu şi negru.

Pantalonii sînt largi, din 4 foi, încreţiţi la talie pe „bîrneţ". Denumiţi „pîrpîţi", „dolvari" sau „bernevici", sînt confecţionaţi din aba „dată la gratie", de culoare cafenie, neagră sau vînătă şi decoraţi — cei de sărbătoare — cu găetane negre şi colorate.

Brîul lat, alb la muncă, roşu sau negru la sărbătoare, se purta fie îndoit fie întins, cu ciucurii atîrnînd pe un şold. Ilicul, confecţionat din materialul pantalonilor, sau un material special, învărgat, este „petrecut" în faţă, cu răscroitura rotundă la gît.

Încălţămintea bărbaţilor au fost opincile, pe care însă le-au înlocuit cu „condurii", sau „imineii" în formă de pantof cu limbă.

Grupul aromânilor din România constituie o populaţie aşezată pe teritoriul Dobrogei şi — în parte — a Munteniei, unde locuiesc fie în sate compacte de aromâni, fie împreună cu populaţia de baştină, românească.

O mică parte din ramura sudică a acestei romanităţi orientale, răspîndită în trecut peste întreaga suprafaţă a Peninsulei Balcanice, ca urmaşi ai traco-romanilor, au imigrat în diverse perioade în Ţara Românească, ultima fiind perioada recentă de după al doilea război mondial.

Străvechi păstori de oi, cu o viaţă dusă izolat în munţi, au adus cu ei preţioase documente ale tradiţiei lor culturale, legate şi de portul popular. Costumul aromânilor se încadrează în tipologia vestimentaţiei balcanice, cu haine groase, rigide din lînă, suprapuse în lungimi diferite pe corp. Confecţionat integral din lînă — costumul arhaic — păstrează o mare unitate în croială, componenţă, în sisteme de ornamentare, în toate ţinuturile unde mai supravieţuiesc astăzi aromânii.

Costumul femeiesc se compune din „căciulă", cămaşă, „conduşe", „scurtă" „poale", cingătoare şi încălţămintea. În timp răcoros, mai poartă „libade" cu mîneci şi „sarică".

Căciula de mireasă şi de nevastă tînără este confecţionată dintr-un fes înalt pe care se aplică decor de găetane colorate şi zgărzi din mărgeluşe, „măgure", în sens circular. Deasupra, pe căciulă, se prinde un disc din metal, „tasu", iar în jurul tasului se prind bănuţi de argint, „arădăriche di flurii". Căciula este fixată cu o „măgure", care trece pe sub bărbie. Femeile poartă fes, acoperit cu năframă neagră, „simie".

Cămaşa „fustane" din lînă toarsă subţire, este dreaptă, cu mînecă largă jos, poalele au clinii în faţă. Cu unele excepţii, cămaşa nu este ornamentată. Peste cămaşă se îmbracă „conduşa", din pănură „şiac", în colorit vînăt, sau roşu, croită ca o vestă, decoltată în pătrat în faţă şi strînsă pe bust. Peste conduş se mai îmbracă „scurtacul", o vestă scurtă, de asemenea din „şiac". Şorţul, „poala", se prinde în faţă legat cu „funie" împletită din lînă. Compus din două foi, unite în sens orizontal, este ţesut din lînă şi ornamentat cu „vărgături" şi alesături verticale pe fond de colorit închis. Se mai poartă şi vestă cu mîneci „libade" sau „căpăchi".

Peste acest costum se îmbracă, în timp răcoros, „ţipunea", o haină cu falduri şi mîneci lungi, sau „sarica", fără mîneci, cu dosul miţos, ambele din pănură.

Hainele din pănură sînt ornamentate cu aplicaţii de bîrnaşe şi găetane colorate şi găetane din fir metalic, aceste piese de port neavînd ornamente brodate.

La talie se poartă o cingătoare din piele, pe care sînt înşirate plăcuţe din argint sau aramă, încheiată cu paftale „ploci".

Încălţămintea tinerelor se poartă peste „hrisafi", ciorapi groşi din borangic, lînă şi fir metalic, ornamentaţi în registre colorate. Bătrînele poartă „pîrpodzi" (ciorapi) din lînă neagră sau roşie. Pantofii „curvely" sînt în formă de papuci.

17
COSTUMUL TURCILOR

Aromâncele poartă podoabe specifice: la urechi „giugiurufe" (pandantive), pe piept „silivarul", apoi „chiusteca di guse" cu un medalion, „cu cruţe" (cu cruce), inele „neale" şi brăţări „bilighechi" din argint sau aramă. Caracteristic podoabelor sînt lanţurile şi monezile.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau fes, cămaşă, conduş, ilic, brîu şi încălţăminte. În timp răcoros se mai poartă mintean, sarică, iar la drum „ţînbare" şi „tîlgan".

Pe cap se purta fes roşu, dar şi o căciulă neagră, rotundă, din şiac, numită „cucu". Cămaşa din lînă, numită „catasarcu", largă, în croială dreaptă, are mînecile încreţite la umeri. Poala cămăşii are clini în faţă. Cioarecii „cioariţi", din pănură „adimtu" sînt croiţi cu cracii separaţi, prinşi fiecare de cureaua taliei cu o sfoară de lînă. Peste cămaşă se îmbracă „conduşul", haină albă din pănură, fără mîneci, avînd la spate cca. 20 de clini, porniţi de la talie. Peste conduş se aşază ilicul „ilec", vestă scurtă albă sau roşie. La talie, brîul „brîn" este din lînă, roşu închis sau negru (la bătrîni). Minteanul „mintan", purtat peste piesele enumerate, este fără clini, cu mîneci despicate care cad ca nişte aripi pe braţ. Sarica este lungă, croită cu clini şi cu mîneci despicate. „Tînbarea" este o ipingea fără mîneci, cu glugă; iar „tîlganul" o haină de ploaie, largă. Toate aceste piese din pănură sînt ornamentate cu aplicaţii de găetane la tivuri. Încălţămintea este compusă din ciorapi „lîpudz" din lînă, albi sau negri, şi „curvely" — formă de papuci.

Îmbrăcămintea bărbaţilor era albă în trecut „strane albe". Astăzi sînt multe piese vopsite, mai ales acelea, care se suprapun peste costumul de bază.

Caracteristic costumului de aromâni este materialul din lînă, ţesătură compactă şi rigidă de pănură a hainelor, care se suprapun atît în costumul femeiesc, cît şi în cel bărbătesc.

Încadrîndu-se în ceea ce se cheamă de obicei costum „oriental", costumul turcesc, purtat de puţin numeroasa minoritate turcească din Dobrogea (circa douăzeci de mii de suflete) stabilită în cîteva localităţi din părţile sudice ale Dobrogei, între care amintim mai ales satul Baş Punar (Fîntîna Mare) ca păstrînd cel mai bine portul tradiţional, mai are cîteva elemente ce amintesc vechiul ansamblu de piese. Slăbirea legăturilor culturale şi economice produsă ca urmare a ieşirii Dobrogii, acum mai bine de o sută de ani, din cadrul vechiului Imperiu Otoman, a determinat şi întreruperea circuitelor comerciale în baza cărora numeroase mărfuri care participau la alcătuirea costumului ajungeau în satele dobrogene.

Din costumul femeiesc turcesc fesul roşu, ca şi cel alb din familiile mai înstărite, a dispărut cam în primele decenii ale secolului al XX-lea. Fesul era împodobit cu monede de aur şi argint, cu alte podoabe, iar deasupra se punea geavlîc-ul (basma colorată) sau o „cîrpă" de felul maramei noastre sau un şal ţesut din lînă subţire toarsă. Fesurile erau lucrate în Anatolia şi cumpărate din comerţ sau prin intermediul numeroşilor negustori ambulanţi ce străbăteau ţinuturile rurale ale fostului Imperiu Otoman. Fetele tinere umblau cu capul descoperit pînă pe la 12 ani, după care vîrstă trebuiau să poarte nu fesul rezervat în special femeilor măritate, ci un fel de voal numit „ciarşaf", de stofă subţire sau de mătase. Se mai purta şi un fel de pelerină, prinsă de creştetul capului şi lăsată pe umeri. Cămaşa era lucrată din pînză ţesută la război, din cînepă sau în înainte vreme, mai tîrziu din bumbac sau borangic; pînza nu era albă, ci pe fondul alb era vîrstată cu dungi roşii, galbene, mai rar negre; cămaşa era lungă pînă peste genunchi, uneori ajungînd pînă la glezne, şi era croită din trei foi formînd stanul, la care se adăugau cîte o foaie jumătate pentru fiecare mînecă, sau chiar din cîte două foi, mînecile fiind largi; în partea de sus a mînecii se plasa o bucată de pînză triunghiulară, care asigura libertatea de mişcare; cămaşa era răscroită la gît, nu avea guler şi se încheia cu năsturaşi mici. Peste cămaşă se punea în partea superioară a trupului anter-ul (ilic cu mîneci) lucrat din catifea, mătase, stofă fină subţire, despicat în faţă, dar avînd acoperită despicătura cu un triunghi ascuţit de acelaşi material scump; anterul era răscroit la gît, avea un guler scund, vertical, iar mînecile lungi erau şi ele despicate jos, formîndu-se un fel de manşetă răsfrîntă; pe guler, pe piept, triunghiul acoperind despicătura şi partea de jos a mînecilor, erau împodobite cu broderii de fir de aur sau argint, formînd motive geometrice orientale de mare efect. Partea inferioară a trupului era îmbrăcată cu şalvari lucraţi din aceleaşi materiale (catifea, mătase, stofă subţire), croiţi

foarte larg (intrau cam patru—cinci metri de material) și decorați cu bogate broderii de fir auriu sau argintiu, formînd motive geometrice curbilinii, mai ales în dreptul deschizăturilor largi ale „buzunarelor", a genunchilor și a părților de jos, care erau tivite și cu dantele. Coloritul șalvarilor și a anter-ului era somptuos: violet cu negru, roz, verde, galben. Mijlocul se încingea cu brîu de pînză sau cu cordon de argint cu paftale mari. Ca haină lungă s-a păstrat feregeaua, un fel de pelerină de stofă rar țesută, neagră, care se punea pe cap și acoperea întreg trupul; o altă haină lungă, „hîrca", căptușită cu lînă sau bumbac, și matlasată mărunt, era lucrată tot din stofe scumpe, lărgită de la talie în jos, cu mîneci lungi, ajustată strîns; hîrca se petrecea pe o parte și se încingea cu un cordon. este o piesă ce a dispărut complet în primele decenii ale secolului al XX-lea. Peste ciorapi se purtau papuci de piele subțire. Ca elemente accesorii trebuie notate numeroasele podoabe, în primul rînd salbele de mahmudele de aur precum și broderiile pe suport de păr de cal, numite oya, de formă circulară, formînd un fel de dantelă ce se aplica pe marginile cemberului, o acoperitoare de cap de formă pătrată, cu latura mai mică de un metru, lucrată din pînză diafană albă, imprimată cu un fel de ștampile mari de lemn, centrul principal de producere a cemberelor de lux fiind Smirna (Izmir) și Brusa (Bursa). Femeile mai purtau jartiere de catifea brodate cu fir și chisele (punguțe) împletite. Dacă adăugăm la aceasta brățările și cordoanele de argint, „Caucas cușac", cu paftale mari de argint sau sidef, se poate obține o imagine, palidă totuși, a unui costum femeiesc de mare frumusețe, reflectînd splendorile unei civilizații mari.

În costumul bărbătesc turcesc, principala modalitate de acoperire a capului era fesul roșu de stofă, lucrat în atelierele din Constantinopol și Anatolia, tras pe calapoade de metal sau lemn, fes prevăzut cu un ciucure lung negru; se purta însă și turbanul, „sarîk" făcut dintr-o fîșie de stofă lungă, înfășurată într-un mod anume împrejurul capului.

Cămașa bărbătească tradițională era lucrată din pînză de cînepă, in sau bumbac, vrîstată cu vergi galbene, roșcate sau negre; pentru sărbătoare se lucrau și cămăși din borangic, croite din pînză țesută în casă. Cămășile erau lungi, ajungînd deseori pînă la genunchi, aveau un guler foarte mic, iar mînecile largi. Și cămașa bărbătească era împodobită cu broderia specială lucrată pe suport de păr de cal.

Peste cămașă se pune ilicul, „anter", lucrat tot din stofe subțiri, fine, de culoare albastră închis sau neagră, cu găitane negre, formînd un decor bogat. Anterul se poartă desfăcut în față, mînecile lungi fiind și ele ușor despicate în partea de jos, fără să fie largi; gulerul mic este acoperit cu găitane și bîrnași. Șalvarii, din aceeași stofă, aveau un tur foarte larg și se îngustau spre genunchi; aveau deschizături laterale, mărginite de un bogat decor de găitane negre, decor ce cobora pînă jos spre glezne. Mijlocul era încins cu brîu lat de lînă albă, verde, sau roșu, în carouri mari, lățimea brîului putînd atinge 40 centimetri. Ca pantaloni s-au purtat și „ceacșirii", o variantă a șalvarilor, lucrați dintr-o stofă mai groasă, țesută la război precum și din dimii sau abale. În picioare, peste ciorapi, se purtau fie opinci, ciarici, sau ghete, botini. Pe lîngă hainele lungi de tipul hîrcii, cîteodată matlasată, bărbații purtau și cojoace lungi de felul celor purtate și de români, fără nici un fel de decor însă.

18
COSTUMUL TĂTARILOR

Restrînsă numericește (circa douăzeci și cinci de mii locuitori) minoritatea tătărească din Dobrogea, rămășiță a politicii de colonizare a Imperiului Otoman, este stabilită în cîteva sate din centrul și sud-estul Dobrogei: Biulbiul, Topraisar, Azaplar, Murfatlar, Castelu, Osmancea, Mahomecea, Bairamdede. Ea se împarte în două grupe, diferite ca proveniență și avînd unele note etnografice deosebite: tătarii nogai veniți din stepa nogaică dintre Marea Neagră și Marea Caspică, la nordul munților Caucaz, și tătarii crimeeni, veniți din Crimeea. Costumul, mai ales cel femeiesc, prezintă unele deosebiri, în funcție de grupa tătărească de care este purtat; astfel tătăroaicele din grupul crimeian poartă costumul cu pașalî (rochie), în timp ce cele din grupul nogai poartă costumul cu ieteclîc (fustă) și uneori și cu șalvari. Dependenți și ei, ca și turcii, de mărfurile de origine constantinopolitano-levantină și anatoliană, tătarii din ambele grupe au trebuit încetul cu încetul să renunțe la vestimentația lor încadrabilă de asemenea în costumul „oriental", cu atît mai mult cu cît situația lor economică și culturală era inferioară celei de care se bucurau turcii ca națiune dominantă în fostul Imperiu Otoman. De notat că în ultimele decenii pozițiile s-au inversat oarecum, datorită și masivelor emigrări ce au avut loc în rîndurile minorității turcești. În prezența marilor schimbări contemporane se poate vorbi, pe de altă parte, de o ștergere a anumitor note deosebitoare între cele două grupe musulmane din Dobrogea, cultura populară a turcilor și tătarilor începînd să aibă și unele note comune, întemeiate, în primul rînd, pe realitatea profundă și comună a confesiunii. Este sigur că tătarii nogai, îndeosebi, au avut ca model numeroase aspecte din cultura populară turcească, lucru evident și în domeniul portului. Să notăm că industria casnică textilă a fost în genere mai dezvoltată, datorită gradului de neintegrare în economia de schimb, la tătari decît la turci, aceștia din urmă participînd mai activ la schimburile comerciale.

Fetele purtau capul descoperit, cu părul împletit în cosițe, la tătarii nogai numărul acestora fiind fără soț. Femeile măritate își acopereau părul cu diverse forme de văluri dintre care cemberul mărginit de broderii de tip oya (pe suport de păr de cal), șalul de cașmir și beyerbas-ul semănînd cu marama de borangic, erau cele mai importante. Decorul lor consta în cusături policrome, motivele fiind dominant fitomorfe, stilizate în manieră orientală. Tătăroaicele nogai purtau și fes din catifea roșu închis, partea de sus a acestuia fiind încărcată cu monede de aur. Peste fes femeile măritate purtau un voal.

Cămașa era țesută din cînepă, in sau bumbac, la cei mai bogați și din borangic, fondul alb fiind traversat din loc în loc de grupe de dungi gălbui, roșii sau negre. Cămașa era foarte lungă, cu mîneci largi, și se încheia cu nasturi.

Peste cămașă tătăroaicele crimeene poartă pașalî, o rochie lungă, lucrată din stofe fine: catifea, mătase, cașmir, în timp ce tătăroaicele nogai poartă ieteclîc, fustă, confecționată din pînză albă rar țesută, decorată cu broderii executate la gherghef, motivele ornamentale fiind tipic orientale: chiparosul stilizat, garoafa, sacsîia, dispuse în două registre, de un colorit viu, variat: roșu, verde, violet. Mijlocul se încinge, peste pașalî sau peste ieteclîc, cu un cordon lucrat în filigran de argint, caucaz cușac. Partea de sus a corpului este îmbrăcată cu saltar (ilic) de catifea sau mătase, cusut cu fir de aur sau argint formînd un decor somptuos plasat pe piepții ilicului, pe umeri, și la marginile de jos ale mînecilor nu prea largi. Tătăroaicele nogai purtau, în satele apropiate de satele turcești, și costum cu ilic și șalvari, ca urmare a conviețuirii celor două grupe de populație în Dobrogea. Sub ilic se purta și un fel de plastron de pînză albă diafană pe care erau brodate motive orientale, asemănătoare cu cele de pe ieteclîc, între care se pot recunoaște variante ale arborelui vieții, corăbiei, etc.

Între hainele lungi, feregeaua (tătarii pronunță „perege") era purtată numai de femeile din grupul de tătari nogai și era colorată mov sau roșu, spre deosebire de turcoaice, care o aveau numai neagră.

În picioare femeile din ambele grupe de tătari purtau ciorapi împletiți din lînă colorată în vrîste alternante și tîrlici împletiți tot din lînă colorată, formînd minuscule motive ornamentale, între care sacsîia.

Costumul bărbătesc tătărăsc cunoștea, pentru acoperirea capului, folosirea turbanului sub forma unui șal lung de lînă ce se înfășura în jurul creștetului, acoperit în trecut de un fel de tichie căruia mai tîrziu i-a luat locul fesul roșu, dar purtat nu cu aceeași frecvență ca de turci.

Cămașa este croită din pînză cu vărgătură neagră sau galbenă, foarte lungă, cu mîneci largi, cu guler mic. Șalvarii tătărăști erau mai largi decît cei turcești, mai ales de la genunchi în jos, unde cei turcești se îngustau oarecum. Peste șalvari se lega brîul lat de lînă, lung de mai bine de doi metri.

Ca haine de deasupra se purtau ilicul, anter, scurt pînă la brîu, cu mîneci, sau caftanul, la tătarii nogai, lung, cu garnituri de catifea la guler și manșete. Tătarii nogai purtau și o altă haină lungă, din țesătură amestecată, urzeală de bumbac, bătaală de lînă prevăzută cu bașlîc, glugă, după felul celei purtate de populațiile caucaziene.

În picioare tătarii purtau opinci, șarik, dar și ghete.

Costumul tătărăsc s-a transformat azi în port exclusiv pentru ocazii festive, doar ici și colo mai putînd fi văzute cîte o bătrînă sau un bătrîn cu cîte ceva doar, șalvari, turban, din vechiul ansamblu de odinioară, ilustrînd rapidele și profundele transformări petrecute în ultimele trei decenii și în viața acestui mic grup etnic.

19 COSTUMUL LIPOVENILOR

Un mic grup etnic, cel al lipovenilor din Dobrogea, locuind în cîteva sate, dintre care cele mai importante sînt Jurilovca şi Sarichioi pe malul lacului Razelm şi Slava Rusă şi Slava Cercheză, adăpostite în codrii Babadagului, a păstrat un costum în care se pot regăsi elemente vechi cu care au venit din Rusia centrală, oglindind stadiul avansat de disoluţie al industriei casnice ţărăneşti caracteristic pentru Rusia secolului al XIX-lea. Tendinţa aceasta s-a accentuat în Dobrogea, unde lipovenii alcătuiau grupa de populaţie cea mai puternic încadrată în economia de schimb, încă din prima jumătate a secolului al XX-lea, graţie principalei lor ocupaţii: pescuitul şi comercializarea peştelui. Pe de altă parte, însă, coeziunea internă de grup a lipovenilor a fost foarte mare, datorită dublei determinări de enclavă etnică şi de sectă religioasă colorată de un fanatism care a şi determinat plecarea lor din Rusia ca urmare a persecuţiilor religioase.

Costumul femeiesc a păstrat ceva mai multe elemente din vechiul port, deşi curentele de modă orăşeneşti ale secolului al XIX-lea şi al XX-lea se fac simţite şi ele. Toate piesele de costum femeiesc, ca, dealtfel, şi cele ale costumului bărbătesc sînt croite din materiale produse de fabrici: palotno (pînză), barhat (catifea), şolc (mătase), sucno (postav), şalon (stofă subţire), colorate viu, monocrom sau cu flori mari. Principalele piese ale costumului lipovenesc femeiesc sînt: rubaşca (cămaşă) de pînză albă, croită destul de larg, cu creţuri multe la gît şi la umăr, avînd cusături decorative colorate la partea de jos a mînecilor şi la gît; iubcă de pînză albă, lungă, cu dantelă la poale, care se poartă sub o altă fustă, numită tot iubcă, croită dintr-un postav subţire, încreţită tare la mijloc şi cu benzi altfel colorate la poale; cîteodată în locul fustei de postav, pe deasupra cămăşii şi a fustei de pînză se poartă şubca (rochie), lungă pînă la glezne, avînd o croială amplă din şapte foi încreţite, amintind într-un fel de sarafan, partea de sus fiind adică mult răscroită sau avînd chiar proima (bretele); mijlocul se încingea cu un pois (cordon sau bete) din lînă sau mătase, ţesut sau împletit; pe deasupra se purtau o varietate apreciabilă de haine mai groase sau mai subţiri, potrivite cu anotimpul, între acestea putînd fi amintite koofta, din stofă subţire de lînă sau bumbac, scurtă pînă peste talie, încheiată în faţă, cu mîneci lungi, neavînd guler, tivită pe margini cu dantelă, de culoare uni cel mai des; cufaica, (scurtă) din mătase de culoare uni, vătuită cu lînă, cu talia foarte sus, cu mîneci lungi, de la talie în jos fiind matlasată şi încreţită şi avînd o croială evazată; peste iubcă sau şubcă se purta zapanul (şorţ) de mătase sau stofă subţire, drept în vechime, mai recent, încreţit, avînd şi un buzunar; în picioare se purtau ciulchi (ciorapi) împletiţi din lînă neagră de obicei şi ciupicki (cizme) de piele neagră, lucioasă; părul despărţit în două cozi era prins într-un cipcik (bonetă) de mătase matlasată pe margini, acoperit cu şalic (basma de caşmir) sau cu caseac (basma) în trei colţuri de mătase colorată, cu ciucuri lungi; sub plotok-ul kistiastîi (basma cu ciucuri) de mătase multicoloră se purta kicika (bonetă) de pînză. În ansamblu, costumul femeiesc lipovenesc păstrează structura vechiului costum rusesc din preajma Moscovei şi a Volgii centrale, ţinuturi de unde au venit lipovenii.

La fel şi costumul lipovenesc bărbătesc a păstrat unele elemente vechi ruseşti: rubaşca (cămaşă) de pînză colorată în tonuri vii, sau de mătase lucitoare, încheiată în faţă, exemplare încheiate după moda rusească, în stînga, nemaiîntîlnindu-se în Dobrogea, avînd mînecile terminate cu manşete înguste; „ştanî sau briuchi" (pantaloni) nu au o croială specifică, doar că erau purtaţi în cizme; peste rubaşcă se încingea un pois (cordon) asemănător cu cel femeiesc fiind împletit sau ţesut din lînă sau mătase; pe deasupra se purta un pinjac (haină) scurt de stofă, şi o haină lungă, padiovca sau padeuca, din stofă groasă albastru închis, croită ca un caftan puţin evazat, cu clini, fiind socotită haină de sărbătoare azi; în picioare ciorapi de lînă şi cizme, iar pe cap pălării şi căciuli de astrahan.

Costumul lipovenesc s-a transformat într-un costum de sărbătoare şi de ceremonie, fiind din ce în ce mai rar întîlnit. Sărbătoarea, femeile mai poartă şi unele accesorii ca manistî (mărgele) din lentar (chihlimbar) sau din zemciuh (sidef) precum şi, la biserică, lestocika (mătănii) de un fel special, lucrate din piele, avînd în locul boabelor de mărgele, nişte mici ridicături de piele servind pentru număratul mătăniilor.

MOLDOVA

20 COSTUMUL DE VRANCEA

Costumul popular de Vrancea se caracterizează prin păstrarea unor vechi mărturii din istoricul portului popular românesc.

Costumul femeiesc se încadrează în tipologia costumului cu fotă, singura formă de port frecventă aici. Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, fota (denumită aici „catrinţă"), brîul, betele şi încălţămintea.

Fetele poartă „pleteri", două rînduri de bani înşiraţi pe frunte, iar mireasa pune „hobot" pe cap, o formă de glugă încheiată dintr-un ştergar, sau maramă. Femeia îşi împleteşte părul deasupra urechilor în două cozi, pe care le răsuceşte în „coarne". Peste coarne se pune „fruntarul" (un ştergar împăturat pe lungime) în formă de cerc, numit şi „căiţă". În unele locuri se mai face un coc din păr şi pe creştetul capului, „conci" sau „cioc", de care se prinde ştergarul de cap. Ştergarul, iniţial din cînepă sau in, apoi din lînă ţigae şi recent din borangic, se leagă în diverse forme.

Cămaşa păstrează multiple elemente tradiţionale, unele din ele fiind specifice numai portului vrîncean. Constatăm aici că altiţa este totdeauna croită separat, (considerată fiind ca o parte componentă a cămăşii) şi mîneca se prinde încreţită de altiţă (formula originară). Clinul mînecii este introdus, pentru lărgire, deasupra braţului şi încheiat cu cheiţă — iniţial — din fuior gălbui. Alt element specific Vrancei este gura cămăşii, care se despică abia după ce s-a întărit cu „bătaia la gură" (o cusătură tipic locală). O altă particularitate este „gherdanul" o încreţitură la spate), între umeri, „ca să nu chice cămaşa". În funcţie de ornamentaţie surprindem două sisteme principale: 1. mîneca cu altiţă, legat şi de cusătură „înfoiată", monocromă şi 2. „rîure" pe mînecă (rînd vertical de-a lungul mînecii) legat de cusătura „strînsă", policromă, agrementată cu fir metalic şi cu betelă „tel".

O formă pătrunsă aici din Ţara Bîrsei (presupunem în perioada populării zonei Soveja cu populaţia muscelenilor şi a bîrsenilor) este cămaşa „cu mîneca învîrtită". O altă formă este „cămaşa cu chiruscă", cu altiţa triunghiulară, a cărei proveniență nu o cunoaştem.

Fota, „catrinţa", prezintă o evoluţie în timp de la prima formă de catrinţă neagră, pînă la catrinţa aleasă total pe „pulpane", cu fir metalic. Fota de aici păstrează de asemenea unele elemente tradiţionale, un exemplu fiind marginile sus şi jos totdeauna înguste. Observăm aceeaşi abundenţă de fir metalic şi în ornamentaţia „pulpanelor" (capetelor) fotei alese cu lînă colorată şi „bătute cu hir".

Brîul şi betele se poartă egale, la femei şi bărbaţi. Specific Vrancei este brîul învrîstat policrom în sens orizontal, ţesut „îngropat", cu urzala acoperită. Betele înguste, în „vrîste" pe lungime, sau mici motive de „zimţi".

Caracteristic costumului femeiesc de Vrancea este persistenţa unor elemente tradiţionale, care nu au fost înlăturate de introducerea unor materiale noi. Între străvechi elemente menţionăm şi felul de a se îmbrăca fota pe corp, cu o cută adîncă la talie şi cu o buclă în stînga, similar cu femeile dace de pe monumentul de la Adamclisi.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (iţari), brîu, curea şi încălţăminte. Căciula este „rotată" (rotundă). Cămaşa păstrează croiala dreaptă şi este încheiată cu cheiţă decorativă în alb sau galben. Specific Vrancei este gulerul cămăşii, ornamentat bogat policrom, „urzit cu lînă şi umplut cu fir". În vechime, cămaşa se purta peste cioareci, astăzi se poartă vîrîtă în cioareci. În croiala cioarecilor se păstrează sisteme arhaice.

La iţarii creţi croiala este de asemenea cu „două feţe", fiind egală faţa cu dosul.

Peste brîul învrîstat se poartă cureaua cu ţinte de cositor.

21
COSTUMUL DE BACĂU

Hainele care completează costumul, atît la femei cît şi la bărbaţi, sînt sarica albă, cu miţe, şi sumanul negru, care şi-a păstrat forma veche, fără clini. Pieptarele înfundate purtate de bărbaţi, ornamentate cu motive florale mari, brodate cu lînă policromă prezintă o mai redusă valoare artistică fiind inferioare valorii artistice de înalt nivel al costumului vrîncean.

Judeţul Bacău cuprinde mai multe zone etnografice, cu caracter distinct, de aceea şi portul popular se diferenţiază, dat fiind că pe structura unitară a costumului de tip moldovenesc s-au suprapus în fiecare zonă unele elemente caracteristice care conturează stilul specific al costumului din zona respectivă.

În afară de costumul ceangăiesc, prezentat aparte şi de acela al zonelor de nord şi nord-vest al judeţului, care prezintă o mare afinitate cu costumul de Neamţ, în judeţul Bacău distingem două tipuri principale: 1. costumul din zona Caşinului şi 2. costumul din zona de sud a Siretului, pe care le vom prezenta în mod distinct.

Ambele tipuri de costum femeiesc au aceeaşi componenţă aparţinînd familiei de costum cu „fotă".

În portul femeiesc de Caşin, femeia îşi acoperă capul (cu părul împletit în două cozi strînse la ceafă) cu „căiţa cu cioc", în formă circulară, confecţionată din coajă de copac învelită într-o pînză „ţapănă". La spate este prins „ciocul", pe proeminenţă conică servind la fixarea ştergarului pe cap. Pe porţiunea din faţa căiţei se punea „fruntarul", o legătură mică, ţesută artistic, în motive mărunte, în fir pe fond roşu. Peste această cheiţă femeia îşi lega ştergarul din fibre vegetale, căreia i-a urmat marama din borangic. Felul de a se lega marama, specific Caşinului, prin trecerea ambelor capete pe sub bărbie şi apoi aruncate peste creştet, încrucişate la spate, produce un aspect deosebit de estetic.

Pe Valea Siretului, cu centrul în Răcăciuni, s-a conturat cel mai fastuos costum popular din Moldova. Aici femeia poartă fes roşu sub ştergar sau maramă, legat de cap cu un tulpan (alb în vechime şi negru mai recent). Marama din această zonă constituie un unicat prin dimensiunile mari şi opulenţa decorului. Este de obicei vopsită în galben (cu şofran) şi aleasă bogat, cu bumbac alb sau mătasă colorată.

La costumul de Caşin cămaşa prezintă diverse variante cu specifice particularităţi locale. De veche tradiţie este cămaşa „cu chiruşcă", cu altiţă triunghiulară (pe care o surprindem şi în vecinătate, în Vrancea). O altă cămaşă este cu „altiţa prepusă", adică cu altiţă cusută separat (în fir metalic şi lînă) şi aplicată pe umărul cămăşii, ca şi „costandele", riurile pe stanii cămăşii. La ambele tipuri de cămăşi amintite spatele este încreţit la nivelul spetelor cu o „brăţară". Un tip de cămaşă mai puţin frecvent este cămaşa cu „umeraş" pe porţiunea umărului şi „şire" pe mînecă, ce reflectă afinităţi cu cămaşa de Transilvania, de peste Carpaţi.

Cămaşa costumului din zona Siretului prezintă mai puţine curiozităţi, în schimb cele două tipuri, 1) încreţită şi 2) dreaptă, se încadrează în acelaşi stil de opulenţă decorativă, specifică acestei zone. Cămaşa încreţită — cu o frecvenţă mai redusă — păstrează sistemul decorativ cu altiţă pe umăr, încadrîndu-se în stilul moldovenesc. Rolul principal însă la acest costum îl deţine cămaşa dreaptă, denumită „cămăşoi", care la ţinuta de sărbătoare este ţesută fie integral din borangic, fie numai pieptul (cămaşa numită „chiept de borangic"). Ornamentaţia aleasă în război, în alb şi culori, se proiectează în sens vertical, acoperind întreaga suprafaţă a ţesăturii din borangic; aspectul cămăşii este preţios prin vaporozitatea borangicului şi bogăţia decorului.

Fota, „catrinţa", costumului de Caşin este ornamentată la capete, „pulpanele", în sistemul generalizat cu „vrîste" verticale, printre care au urmat alesăturile de „speteze" şi „brăţări". Firul colorat de lînă a fost agrementat cu firul auriu şi argintiu, folosit aici de multă vreme. Unele au fost decorate cu neveditури (ornament omogen care acoperă întreaga suprafaţă) alese numai din fir strălucitor, care poartă denumirea de „catrinţe încărcate". Un element caracteristic este „bota", o dungă îngustă în colorit distinct, care delimitează marginile catrinţei sus şi jos.

Fota costumului din zona Siretului se încadrează în stilul luxuriant al costumului femeiesc de aici. Dezvoltată din „catrinţa lae" — neagră —, se încadrează într-un sistem ornamental specific şi limitat la această zonă, avînd pe capete trei

rînduri de alesături strîns alăturate, în motive geometrice, colorate puternic, între care roşul şi albul sînt nelipsite. Jos (arareori şi sus) catrinţa are o bordură denumită „gîţar", ce străbate şi „dosul", spatele catrinţei. O variantă a catrinţei de aici este „pestemanul", de aceeaşi factură, ţesut însă în două iţe şi îmbogăţit prin decorul din colţurile capetelor şi prin preţiozitatea materialului. „Fusta aleasă" se deosebeşte de fotă prin forma sa largă de fustă încutată şi prin decorul de vrîste şi alesături verticale, dispuse pe toată suprafaţa.

Brîul costumului femeiesc din Caşin este roşu. Betele, „burneaţa", în forma veche sînt învrîstate pe lungime; forma nouă a burneţei are ornament de „zimţi" şi „dinţi".

Brîul costumului din zona Siretului este de asemenea roşu, iar „bîrneaţa" îngustă prezintă variate motive geometrice, alese bombat, cu mîna, la margini fiind delimitate cu mărgele albe.

În timp ce costumul de Caşin prezintă afinităţi cu cel de Vrancea, costumul de pe Valea Siretului are elemente comune cu cel din zona superioară a Rîmnicului Sărat.

Costumul bărbătesc al ambelor zone prezintă o mai mare unitate.

Compus din căciulă, sau pălărie, cămaşă, iţari (cioareci), brîu, bete şi încălţăminte.

Căciula de miel s-a purtat ţuguiată, iar în zona Caşin şi de formă mocănească. Cămaşa veche a fost „dreaptă"; deosebirea dintre cele două zone apare la croiala clinilor, în Caşin cămaşa avînd cîte trei clini pe o parte. Cămăşii drepte i-a urmat cămaşa cu platcă, iar recent a revenit cămaşa dreaptă sub forma „cămăşii naţionale", bogat ornamentată cu benzi de cusături geometrice, în negru. Cioarecii, confecţionaţi din pănură („sumani"), albi, diferă de asemenea în croială, cei din Caşin avînd soluţionări ingenioase. Iţarii mai lungi se poartă mai puţin încreţiţi decît în zonele de munte.

Brîul, foarte frumos colorat prin alesături pe Siret şi roşu simplu în Caşin (aici se poartă şi „chinga", o bată aleasă mai lată), se încinge peste cămaşă, care se poartă peste cioareci, pînă la genunchi.

Pieptarul face parte integrantă din costum, purtîndu-se şi în ţinută de vară, de aceea pieptarele aici, ca şi dealtfel în toată Moldova, sînt confecţionate cu deosebită îngrijire.

Sumanul negru, sau brun, păstrează forma clasică, cu clini, şi ornamentaţia cu sarad. Pe Siret sumanul prezintă o afinitate cu gheba din Ţara Bîrsei, cusută cu bumbac alb. O haină folosită de populaţia din Caşin la drum, este „mantaua", cu clini drepţi largi şi guler mare, pătrat, similară cu ipingeaua.

22
COSTUMUL CEANGĂILOR

Ceangăii, vorbind un dialect maghiar, s-au aşezat din timpuri necunoscute pe teritoriul Moldovei, locuind în satele înşirate pe cursul Siretului, începînd de la Hălăuceşti pînă la Sascut. Ceangăii poartă costumul românesc, fiind cei mai fideli păstrători ai străvechilor tradiţii de vestimentaţie ţărănească din Moldova.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, fota denumită „catrinţă", brîu, bete şi încălţăminte.

Fata poartă părul împletit pe spate, cu o cununiţă de flori pe creştet, la sărbători mari. Femeia îşi împleteşte două cozi în dosul urechilor, pe care le încrucişează la ceafă, ca să le aducă pe creştetul capului unde le fixează. Peste aceste cozi leagă un tulpan împăturit în formă de diademă. Ştergarul, ţesut din fibre vegetale în multe iţe, cu ornament de dungi (la capete) roşii, se aşază peste tulpan, prins cu „bolduri" la urechi şi lăsat să atîrne pe spate. A urmat ştergarul din borangic, ornamentat în dungi şi motive delicate.

Cămaşa costumului ceangăiesc păstrează străvechi elemente. În primul rînd încreţirea la gît a foilor din care se compune, cu o simplă aţă, „bezer"-ul. Altiţa mică, croită separat şi de obicei ornamentată prin ţesătură, face corp aparte de mîneca propriu-zisă care este ornamentată prin cusătură. Decorul mînecii, sobru, păstrează linia dreaptă, paralelă fie vertical, fie oblic. Coloritul de roşu cu negru al arniciului folosit nu se schimbă. Tehnica de cusătură este punctul buclat, lucrat cu măiestrie.

Fota, „catrinţa", purtată lungă, pînă la glezne, păstrează ornamentul tradiţional de simple dungi, pe o porţiune îngustă a căpătîielor, fără a avea o „vargă"

jos. Arareori apar pe fota femeilor tinere rînduri alese. Coloritul de vişiniu şi roşu, ciclamen (la catrinţele recente) este specifică.

Brîul roşu din vechime s-a dezvoltat în brîu cu vrîste colorate. Betele, „bîrneaţa" sînt excepţional de frumoase, prin decorul de nevedituri şi prin colorit. Femeia se încinge în aşa fel ca toate piesele: brîul, marginea fotei şi betele să fie vizibile.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşa, cioarecii (iţari), brîul, cureaua şi încălţămintea.

Căciula are o formă ţuguiată. Pălăria veche avea borul mare, tinerii o purtau cu cîteva pene de păun într-o parte. Cămaşa dreaptă, croită cu clini mari, avea gulerul îngust, cusut cu motive în culori de roşu şi negru. Cioarecii vechi aveau cracii separaţi, numiţi „ciorachi". Astăzi se poartă „bernevecii" cu o croială arhaică. Iţarii mai subţiri şi lungi se poartă încreţiţi pe picior. Brîul roşu mai demult, astăzi are vrîste colorate. Peste brîu se încinge de trei ori cureaua cu „bunghi" sau (nasturi) de ramă.

Un rol important are „cheptarul", care completează costumul, atît feminesc cît şi cel bărbătesc. Deosebim trei categorii de piese confecţionate din blană: „cheptarul înfundat", „bonda înfloritâ" şi „cojocul mare". Dintre acestea cel mai preţios este „bonda înfloratâ", ornamentată prin bogate cusături artistice în colorit armonios.

Sumanul s-a păstrat în formele iniţiale divers colorat: alb, cenuşiu şi negru, ornamentat cu sarad negru, sau roşu.

23
COSTUMUL DE NEAMŢ

Costumul de Neamţ reprezintă în plin specificul portului popular moldovenesc. În ţinutul Neamţului găsim elementele specifice Moldovei, surprindem însă, în unele zone, o diluare a formelor autentice de port, faţă de altele (cum este Valea Bistriţei), unde se păstrează mai fidel moştenirea unor particularităţi din vestimentaţia vremurilor trecute. Surprindem de asemenea un fenomen de înnoire a unor forme autentice în locurile unde acestea au fost, o perioadă, date uitării.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, fota („catrinţa"), brîu, bete („bîrneaţa") şi încălţămintea.

Fetele poartă cozile pe spate cu un ghiordan de mărgele, care încercuieşte creştetul capului, pînă la ceafă. Femeia, pieptănată cu 2 cozi „gîţe" strînse la spate, punea pe creştetul capului un fes roşu, sau un „malacov" (formă de scufie purtată de maici), pe care aşeza ştergarul ţesut din fibre vegetale, lînă sau borangic, ornamentat cu „vrîste" la capete, avînd ciucuri („grînghii") cu mărgeluşe la tivuri. Menţionăm că fesul nu era prezent în zonele mai izolate, de munte. Îmbrăcămintea cu ştergarul era uniformă peste întreg ţinutul Neamţului.

Cămaşa încreţită, cu altiţă, şi cea dreaptă, care se făcea adeseori din lînă ţigae, sau borangic, erau frecvente în mod egal. Cămaşa încreţită, cu „bezer" la gît, păstrează forma străveche a cămăşii româneşti. Era răspîndită pe întregul ţinut, ca la sfîrşitul secolului trecut să fie înlocuită cu cămaşa cu platcă, pătrunsă prin împrejurări necunoscute, prin zona Pipirigului şi a Ghindoanilor, unde a rămas pînă în primul război mondial, cînd a fost scoasă din uz prin revenirea cămăşii încreţite. În vechime, cămaşa încreţită, ornamentată cu altiţă, încreţ („încreţeală", „mărginar") şi cu „rîuri coştişate" pe braţ, era cusută cu lînică („strămătură") fir metalic, sau cu arnici în puncte diverse. Astăzi această cămaşă este cusută — în mod curent — cu punctul de cusătură „pe dos", care a înlocuit toate genurile de cusătură din trecut. Al doilea tip de cămaşă este cea dreaptă, specifică locului, ţesută şi din lînă, sau borangic cu alesături din război. Considerată ca o cămaşă de ţinută (cînd era ţesută din lînă sau borangic), era confecţionată în dimensiuni excepţional de mari, ceea ce îi confirmă denumirea de „cămăşoi". Astăzi i-a luat locul „cămaşa naţională", ornamentată bogat în cusături specifice Neamţului.

Fota „catrinţa" prezintă o mai mare omogenitate aici. Pe fondul negru a fost, iniţial, ornamentată numai cu două vrîste la capete şi alte două pe fiecare şold (mai mult ca o delimitare). Pe parcurs „dinainţii" feţele fotei au primit un decor compact de „vrîste" colorate, uneori şi cu „alesături de speteze" printre ele. Fotele se poartă şi cu un colţ ridicat, „catrinţele în brîu".

Brîul a fost roşu, apoi „învrîstat" în culori. Betele („bîrneaţa") este aleasă din nevedităr în motive policrome.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, iţari sau „bernevecі" (cioareci), brîu, curea şi încălţăminte.

Căciula ţuguiată se purta din blană neagră de miel, iar mai nou din blană brumărie la costumul de sărbătoare. Pălăria veche cu borurile mari şi cu pene de păun a ieşit din uz. Cămaşa dreaptă veche avea gulerul cusut cu strămătură şi fir cînd era confecţionată din lînă sau borangic. Avea dimensiunile foarte mari, ca un semn al bunei stări. În această perioadă se purta brîul verde. A urmat o cămaşă cu platcă, iar acesteia i-a urmat „cămaşa naţională", frumos ornamentată în cusătură „pe dos" sau „puntureşte" (tighel) cu negru, specifică Neamţului. Iţarii lungi se purtau încreţiţi: cioarecii „bernevecii" groşi se purtau întinşi. Brîului verde i-a urmat cel roşu şi apoi brîul vrîstat. Peste brîu se purta cureluşa cu un rînd de ţinte de cositor, dezvoltat astăzi într-o curea cu cinci rînduri de ţinte.

Pieptarul completează costumul de Neamţ chiar şi vara. Răscroit mult la subraţ, a fost mai redus ornamentat în trecut şi în diverse variante de la o zonă la alta. Astăzi, specific Neamţului este „cheptarul brumăriu" tivit cu blană cenuşie şi bogat ornamentat în cusături. Sumanul cu falduri, decorat cu sarad este caracteristic aici şi prin căptuşeala „dinainţilor" şi a gulerului cu postav verde.

În vechime „gheba" albă făcea parte din ţinuta de sărbătoare, atît a bărbaţilor cît şi a femeilor.

24
COSTUMUL DIN CÎMPIA CURSULUI INFERIOR AL PRUTULUI

În zona cîmpiei inferioare a Prutului, ce cuprinde cele două judeţe Vaslui şi Galaţi, costumul popular se încadrează în tipologia portului popular din vestul Moldovei, caracterizat prin cămaşa confecţionată din lînă ţigae, sau borangic (în ţinuta de sărbătoare) prin pestelca cu vrîste, la femei, care se purtau în trecut cîte două, perechi, peste poalele albe, iar mai recent (încă din secolul trecut) cîte una în faţă, peste „fusta" ţesută din lînă.

Bărbaţii au cămăşi de dimensiuni mari, purtate pe iţari încreţiţi pe picior.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, 2 pestelci pe poale, sau o pestelcă pe fustă, bărneaţa şi încălţămintea. În anotimpurile răcoroase costumul se completează cu „bonda" (pieptarul), „minteanul" de blană; „zăbunul", „minteanul", „polca" sau „caţaveica".

Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în 2 cozi, atîrnate pe spate, sau puse „roată pe cap". La tîmple prind flori sau funde din panglici.

Femeia se pieptăna cu părul împletit în 2 cozi, de la frunte (pentru a aduna toate şuviţele) şi duse la ceafă, unde se legau „una-ntr-alta". Părul se lega cu „batista" albă, tivită cu „horboţică" sau mărgele, iar peste batistă se punea „ştergarul" denumit şi „năframă" care se lega simplu cu un capăt în faţă şi altul atîrnat la spate. În mare vechime se purta un fes roşu pe creştetul capului (sub care se strîngea părul) şi care era învelit cu ştergarul.

Ştergarul, ţesut din cînepă, în sau bumbac la început, apoi din borangic, a fost înlocuit cu basmalele industriale, denumite „bariz", „casînca" etc.

Caracteristică costumului de sărbătoare este cămaşa dreaptă, „cămeşoiul", croită „într-una cu poalele" din lînă ţigaie, sau borangic, ornamentată prin însăşi ţesătura în vrîste, sau „lacre" (pătrate) ca şi în alesături de mici motive („paiangen", „steluţe" etc.) cu bumbac alb, sau arnici colorat, peste întreaga suprafaţă. Astfel decorul ţesăturii este completat cu puţină cusătură, care se întinde pe umeri pe lîngă „chee" în 2 rînduri de motive mărunte, ca şi pe guler, la gură şi la tivul mînecii. Coloritul de roşu, negru sau albastru (mai nou) este agrementat cîteodată cu paete şi mărgele. Un alt element caracteristic acestor cămăşi sînt colţurelele numite şi „ţochi", „mocuşori" făcute cu acul sau igliţa la marginea tivurilor. Al doilea tip de cămaşă purtat aici, „încreţită, cu mînecile din gît" confecţionată din bumbac se înscrie în sistemul ornamentului *cu altiţă* (numită aici „umăr" sau „potloage") şi cu „rîuri" pe mînecă şi stani.

Pestelca este piesa caracteristică costumului femeiesc. De formă dreptunghiulară şi purtată în vechime perechi — una în faţă şi alta la spate — poalele albe, pestelca se încadrează în tipologia costumului femeiesc cu catrinţe, cu o mare frecvenţă pe cursul Dunării. Ţesută din lînă, prezintă în această zonă două categorii: 1. pestelca mai îngustă, compusă din două foi unite cu o cheiţă pe ori-

zontal, purtată în subzona de sud și pestelca mai lată, compusă din două foi, încheiate în sens vertical și încrețită la talie, purtată în subzona de nord. Ornamentația pestelcilor este lineară, „vrîste" verticale, dispuse în diverse sisteme și cu diverse motive alese în războiu. Uneori în zona de sud, pestelca are și un chenar orizontal „poală", la marginea de jos.

Fusta apare încă în secolul trecut, acoperind poala cămășii și reprezentînd o influență străină în portul românesc. Totuși, răspîndită peste întreaga zonă, s-a integrat în costumul femeiesc, fiind țesută manual, în sisteme frecvente industriei casnice românești. Peste fusta largă, încrețită la talie se poartă numai o pestelcă, prinsă în față.

Brîul alb de purtare și roșu în sărbători ca și bîrneața încing mijlocul femeii. Deasupra se încinge „bîrneața" mai îngustă și bogat ornamentată prin alesături de mînă, caracteristică prin compartimentarea în pătrate a modelelor. Pe margini apar și colțuri de mărgele albe, „hurmuz".

Costumul este completat în anotimpuri răcoroase de piese din blană, „bonda" înfloratâ și cojocul sau minteanul, și de diverse haine din pănură și postav ca: sumanul, polca (din același material cu fusta), „zăbunul" vătuit și „cațaveica" îmblănită.

Încălțămintea originară au fost opincile cu obiele și ciorapi împletiți. Au urmat ciubotele cu tureatca moale, încrețită.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, itari sau bernevici, brîu cu bîrneață sau chimir, încălțăminte. Piese care completează costumul sînt „bonda", cojocul, „minteanul" din blană, iar din pănură sînt: sumanul, „chebea", „contomanul", „contășul", „mantaua" cu glugă și gluga ciobănească.

Căciula din blană neagră sau brumărie (recent) este croită țuguiat, dar se poartă cu vîrful turtit. Pălăria veche cu marginile largi și tari, a fost înlocuită cu pălăria de modă actuală.

Cămașa este mare, croită cu 4 clini pe o parte, lungă peste genunchi. Cea de sărbătoare țesută din lînă țigaie, sau borangic, are ornamentul de vrîste și „lacre" din țesătură.

Tipul vechi local, „cămășoiul", are gulerul drept și mîneca largă jos. Ornamentația țesăturii este completată prin cheițe, „horboțică" la tivuri (cămășile din lînă) sau cu fluturi și mărgele (cele din borangic).

Cămașa cu platcă este o formă mai nouă, dar păstrează lărgimea (4 clini!) specifică acestei zone. Cusătura colorată apare numai la aceste cămăși.

„Itarii" sînt pantalonii subțiri în 4 ițe care se poartă încrețiți pe picior.

„Bernevicii" confecționați din pănură groasă se poartă drepți, puțin încrețiți la gleznă. Ambii albi.

Brîul lat se poartă alb la muncă și roșu cu alesături bogate la capete, iar în zonele din sud, și învrîstat „brîu în fășii" policrom. Ciucurii lungi, „torțuri" atîrnă pe șolduri. Peste brîu se încinge bîrneața (la fel cu cea femeiască) în mai multe rînduri, dar specific acestei zone este „cureaua țintală" cu „bumbi" de aramă, care se înfășoară des și compact peste brîu.

Costumul este completat cu „bonda înfloratâ" similară cu a femeilor, cu „jiletca" din „șaic", cu minteanul scurt din blană și cu cojocul mare (la ger). Din pănură se fac diverse haine, începînd cu tradiționalul „suman sărăduit", „chebea", „mantaua cu glugă", „contășul" din postav, „contomanul" din aba, scurt pînă la genunchi și, în sfîrșit gluga ciobănească.

Portul popular al acestei zone păstrează vechi elemente moldovenești, care se împletesc cu unele forme ce aparțin cîmpiei dunărene.

25 COSTUMUL DE IAȘI

Întinsa zonă de est a Moldovei, mărginită de cursul rîului Prut, deține în portul său popular unele elemente de veche tradiție moldovenească: țesăturile din lînă, atît pentru cămăși și ștergarele de cap, cît și pentru sumane și itari, reprezentînd o ramură importantă a industriei casnice din aceste locuri.

Costumul femeiesc se încadrează în tipologia costumului cu fotă, caracteristic portului popular moldovenesc, constatăm însă că fota— denumită aici „catrință" — a fost în mare parte înlocuită cu fusta de proveniență străină.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, fota („catrința"), brîul, bîrneața și încălțămintea.

Fetele își împletesc părul în două cozi la ceafă; în ținuta de sărbătoare se leagă peste creștet cu o panglică „cordeluță", vara se împodobesc cu flori la ureche. Femeia își leagă peste părul strîns la ceafă tulpanul alb, tivit cu horboțică cu mărgele. Peste tulpan se pune ștergarul din lînă țigae (din in sau bumbac), iar mai nou din borangic, îmbrobodit în diverse feluri, dictate de vîrstă și ocazie.

Cămașa frecventă în această zonă era cămașa dreaptă sau „cămășoiul", țesută din lînă țigae pe urzeală din bumbac. Specific țesăturii din lînă (și mai tîrziu a celei din borangic) erau „marginile" vrîstele din fire din bumbac mai gros, dispuse în lungimea țesăturii și provenite din urzeală. Acestora le-au urmat „cadrelurile" sau „crucile", aceleași vrîste albe, însă dispuse încrucișat. În țesătura de lînă se alegeau și motive ornamentale, care fie izolate, fie legate în linii oblice, „sănătae", acopereau întreaga suprafață a pînzei. Cîteodată, cămașa se „croia țesînd", adică se alegea pe porțiuni fixe cu anumite motive, destinate staniilor, sau mînecilor cămășii. Este ușor de înțeles, că pe o pînză astfel ornamentată în țesut, nu se mai coseau ornamente, decorul cusut fiind orientat înspre alte elemente decorative cum sînt „cheițele" de unirea mînecilor și a stanilor și tivurile făcute cu colțișori sau „horbotă" („bibiluri"). Cămașa încrețită la gît, cu altiță pe umăr, care s-a părăsit de mult, a revenit după primul războiu mondial, însă nu mai păstrează caracterul local.

Fota, „catrința", inițial neagră, simplă, a fost ornamentată la capete cu „vrîstuțe" din lînă albă, care au evoluat într-un decor de vrîste colorate alternate cu mici alesături. Nu putem trece peste o piesă de port, deși străină prin forma sa de tipologia portului moldovenesc, totuși acceptată și folosită timp îndelungat, „fusta", care se confecționează din țesătură de lînă decorată cu motive și sisteme tehnice, ce aparțin artei populare românești.

Deosebit de frumoase și interesante sînt brîiele și bîrnețele. Brîul, care la început păstra culoarea naturală a lînii, s-a vopsit în roșu inițial, ca să-i urmeze brîul în „ciubuce" cu vrîste pe lungime și apoi marea varietate de brîie alese în motive geometrice bogate în colorit. Cu bîrneața se încinge femeia peste fotă. O notă specifică acestora este compartimentarea ornamentului în romburi sau pătrate. Sistemul de țesut al bîrnețelor executat cu mîna, ridică interesante probleme de origine.

Costumul bărbătesc se încadrează în tipologia costumului moldovenesc cu apartenența la zona de est, datorită dimensiunii cămășii și a lățimii și a bogatului decor al brîului. Căciula este țuguiată, pălăria veche de pîslă avea borul „strașine" mare, se împodobea cu mărgele „hurmuz", flori și pene de păun. Cămașa păstrează croiala inițială a cămășii drepte, guler drept și mîneci largi jos. Țesută din lînă țigae și apoi din borangic, cămașa de aici surprinde prin dimensiunile mari, mai ales unele din ținuta de sărbătoare, ca un semn al distincției sociale.

În sistemul de ornamentare se acordă o deosebită atenție gulerului, care este cusut cu sabace și tivit cu „horbotă".

Itarii lungi (2 m), țesuți din lînă țigae pe bumbac, se poartă creți pe picior. La mijloc, peste cămașă se leagă brîul foarte larg, similar cu al femeilor. Cînd brîul este roșu simplu, se mai încinge peste el și bîrneața care se înfășoară răsfirat de cîte trei-patru ori, în jurul taliei.

Pieptarele completează costumul, purtîndu-se și vara. Mai lungi înainte, mai scurte azi, ele sînt despicate în față și ornamentate cu broderie de strămătură în motive de stilizări florale.

Sumanul din pănură, croit în falduri, este ornamentat cu sarad negru și colorat. În zona aceasta găsim și sumanul brumăriu, deosebit de artistic decorat cu găetane și sarad negru.

26 COSTUMUL DE BOTOȘANI

Costumul femeiesc se încadrează în marea familie a portului popular moldovenesc, caracterizat prin fotă „catrință" și ștergarul în ițătură, purtat pe cap.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, fota („catrința"), brîul, betele și încălțămintea.

Fetele poartă părul împletit în două cozi, atîrnate pe spate. Pe creștet pun — în zile de sărbătoare — „colanul din hurmuz", un cerc confecționat din mărgele colorate. Femeia căsătorită își împletește părul în dosul urechilor în cozi pe care le leagă la ceafă în formă de potcoavă numită „panara". Pe creștet punea

„fesul" roşu (care în urmă a fost înlocuit cu tulpanul). Peste fes femeia îşi lega „ştergarul", ţesut din fibre vegetale sau lînă, ornamentat din „iţătură", una din virtuozităţile tehnicii în arta ţesutului moldovenesc.

Cămaşa prezintă cele două tipuri generalizate: 1. cămaşa dreaptă numită „cămaşe" sau „cămăşoi" cu o mare frecvenţă şi 2. cămaşa încreţită, numită „antiţă". Cămaşa dreaptă ţesută din in sau adeseori din lînă (în acest caz ornamentată în ţesut) iniţial era fără guler. Cheiţa care unea foile şi „bibelurile" sau „ţuchii" la gura cămăşii aparţin ornamentaţiei acestui tip. Cămaşa încreţită prezintă şi aici aceeaşi formă tradiţională păstrată în Moldova, neavînd guler, foile cămăşii tivite cu „drug" fiind încreţite la gît pe o aţă „bezer". Mîneca strîmtă, (dintr-o singură foaie) are ornamentul de „altiţă bătută în rînduri de-a curmezişul", încreţul „creţul" şi mîneca cu „flori lungi" (rîurile) sau cu „costişat" pe mînecă în jos. Cusută cu fir de cînepă, lînă sau arnici, păstrează punctele de cusătură expresive ale Moldovei, ce dau viaţă străvechilor motive ornamentale, care mai supravieţuiesc aici.

Fota „catrinţa" apare sub două forme distincte de decor: cu vrîste verticale şi cu vrîste orizontale la poale (pe Prut). În tipologia costumului de Botoşani menţionăm specificul local al catrinţei cu capetele învrîstate simplu cu alb, din zona centrală şi a aceleia din zona Prutului spre nord-est, cu vrîstele orizontale — roşii — la poală şi cu cîte două vrîste roşii verticale, pe porţiunea şoldurilor. Catrinţele costumului din zona de vest au mari afinităţi cu cele din Bucovina (ca de altfel şi cămăşile).

Brîul este roşu, cu mici alesături la capete. Preţioasă ca realizare artistică este bîrneaţa „şiitoarea", aleasă în variate motive prin nevedit în războ.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (iţari), brîu, bete şi încălţăminte.

Căciula neagră sau brumărie are formă ţuguiată, „ţurcănească". Pălăria veche era mare cu „zăgări", pe calota „comanac" avea „ghiordane de hurmuz" (mărgeluşe) şi cîteva pene de păun. Din cămaşa dreaptă, „de-a întregul", lungă pînă la genunchi s-a dezvoltat „cămaşa cu stan şi poală" (cu poala separată), care mai recent are platcă pe umeri. Ornamentaţia cămăşii este remarcată prin cheiţa decorativă şi prin cusătura albă de „hajur cu patru sau nouă flori" de la guler, piepţi, mînecă şi poală. „Bibilurile", „ţuchii" (colţişori cu acul) sînt nelipsite. Menţionăm cămaşa din lînă, croită în dimensiuni excepţional de mari, ca un semn al buneistări.

Iţarii, ţesuţi în 4 iţe „ozoare" se poartă creţi pe picior, „101 creţi". Cioarecii groşi din „sumani", numiţi şi „berneveci" sînt foarte puţin încreţiţi. Peste cămaşă bărbatul se încinge cu brîul roşu (sau negru, bătrînii) la capete cu „ţărţănuri" (ciucuri) care atîrnă pe şolduri. Peste brîu, se înfăşoară în mai multe rînduri cureaua cu „bunghi" (nasturi de aramă).

Sumanul negru sau „noatin" (sein) croit cu „falduri" (clini) şi decorat cu sarad este specific. Femeile purtau mai demult sumane albe. O haină specifică este „mantaua" cu guler mare — glugă şi croială dreaptă, caracteristică regiunilor de stepă.

Rolul deosebit ce îl au cojoacele şi vestimentaţia de aici ne-o arată multitudinea formelor şi bogata ornamentaţie a „cheptarelor" de ţinută: de la cojocul lung „toharcă" pînă la pieptarele cu prim brumăriu şi brodate artistic din Flămînzi. Botoşanii are o bogată gamă de piese de port din blană.

27
COSTUMUL DE SUCEAVA

Costumul judeţului Suceava prezintă o mare unitate; elementele caracteristice ce conturează foarte precis tipologia portului popular de aici se referă la toate subzonele etnografice din judeţ şi diferenţierile ce apar, aparţin unor detalii ale variantelor locale.

Costumul femeiesc se încadrează în tipologia costumului cu fotă „catrinţă". Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, fotă („catrinţă"), brîul, betele („bîrneaţa") sau „frînghii" şi încălţămintea.

Fetele îşi împletesc părul în două „cosiţe" încolăcite pe creştet şi poartă „gîtarul" un cerc din împletitură de păr (fals) pus pe o întăritură, de care este prins un ghiordan de mărgele. O altă formă era „cugiţa", pe care sînt prinse flori şi mărgele, iar la marginea de sus sînt înfipte în rînd, pene de păun.

În portul femeilor cunoaştem mai multe etape şi unele variante locale. Cea mai veche formă cunoscută este cu „coarne", cu cozile de după urechi, încolăcite în două proeminenţe. Capul învelit cu tulpan şi apoi cu „zăbranic" avea forma triunghiulară.

A urmat „fesul", lucrat dintr-o „veşcă" de lemn circulară, cusută de cozile de păr adunate pe creştet. Acest cerc numit „cîrpă" era învelit cu „fesuţul" din pînză albă cu marginile cusute în motive mărunte. Fesul era legat cu tulpanul, iar peste tulpan se lega ştergarul de cap („zăbranic", „miniştergură", „pînzătură") ţesut din in (bumbac) în multe iţe, cu motiv de vrîste şi alesături. În ţesătură se introduceau şi mărgele ca şi în ciucurii de la capete.

Cămaşa costumului femeiesc păstrează străvechi elemente ca: încreţirea la gît cu „bezerul" (cămaşa neavînd guler), altiţa croită separat, mîneca dintr-o singură foaie de pînză, ornamentată cu altiţă „mică", cu „încreţală" şi rîuri „costişate" pe braţ, dar mai ales motivele simbolice ale decorului sînt de o valoare documentară unică. Pînza de in şi firul de lînă „strămătură" sau arnici, cu care se coase sînt policrome, cămăşile de Bucovina fiind cele mai colorate cămăşi din portul românesc. Se folosesc mărgelele şi firul auriu. Altiţa adeseori ţesută, restul cusut cu puncte perpetuate din tehnici străvechi.

Fota („catrinţa" sau „prejtoare"), în contrast cu cămaşa, are un colorit sobru. Jos şi sus are „bata" roşie tivită cu „curcubeu" iar capetele sînt învrîstate cu „genuţe" şi alesături înguste, colorate discret. Fota păstrează şi ea un element tradiţional: la capete şi pe porţiunea şoldurilor se întinde o vrîstă mai lată, „toiagul", ca o limitare a porţiunii decorate. De veche tradiţie este fota din in, albă, denumită „prostire" şi purtată, în vechime, vara.

Brîul vechi este cu „vrîste de-a lungul", cel nou cu „vrîste de-a curmezişul", numite „ciubuce". Betele „frînghiile", ţesute în alesături cu relief, colorate, au un aspect specific acestei regiuni.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci („berneveci") iţari, brîu sau curea şi încălţăminte.

Căciula e neagră, ţuguiată. Pălăria veche era cu borurile foarte ridicate. Cămaşa e dreaptă cu guler separat cusut cu „strămătură" (lîniţă colorată).

Mîneca largă şi poala au un tiv cusut cu alb sau gălbui (din cînepă). I-a urmat cămaşa cu platcă — cu o redusă frecvenţă — şi apoi „cămaşa studenţească", similară cu cea „naţională", cusută cu negru în tehnica „pe dos". Cioarecii „bernevecii" sînt încreţiţi pe „calup" de la genunchi în jos. Iţarii mai subţiri, ţesuţi în „nevedituri", se poartă încreţiţi. Brîul învrîstat se poartă de bătrîni şi în ţinuta de sărbătoare.

Chimirul, purtat la muncă, se purta însă şi în sărbători, cînd era decorat cu ţinte de cositor.

Pieptarul („bondiţa") întregeşte costumul atît la femei, cît şi la bărbaţi. Ornamentată cu motive florale brodate, ea este tivită cu „prim" negru. Se poartă „bondiţa cu clini" (fără mîneci), lungă, cu poala din 12—14 clini, sau „cojocul cu poală", care are mîneci.

Sumanul negru sau cel „din doi peri" (fir negru şi alb), este de ţinută, „lai" de purtare, cu decorul cu sarad împletit. Alături de sumane se poartă „mantaua", haină de stepă, în croială dreaptă, lungă, cu guler mare, care se încheie în glugă la ploaie. În Suceava găsim şi mantaua din pănură albă.

Costumul de Suceava prezintă unele variante locale, din care s-au desprins trei tipuri distincte ale subzonelor Rădăuţi, Cîmpulung şi Dorna.

28
COSTUMUL HUŢULILOR

De origine slavă, huţulii s-au aşezat printre românii din Moldova de nord, într-o lungă perioadă, coborînd din Ucraina şi populînd cîteva sate din colţul nord-vestic al judeţului Suceava. Au preluat forma portului popular românesc, identică în croială, componenţă şi sistemul de ornamentaţie cu costumul moldovenesc din Suceava, care aparţine tipului de costum cu fotă la femei. În costumaţia bărbătească se mai pot surprinde unele elemente autohtone huţule, cum este de ex. îmbrăcămintea din pănură roşie.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa cu poale, fota, brîul, betele şi încălţămintea.

Pieptănătura veche a femeilor (atît fetițe și fete) este cu cărare la mijloc și părul împletit la ceafă în două cozi, pe care fetele le poartă pe spate și nevestele le strîng fie la ceafă, fie că le duc cunună peste creștet. Pentru împodobit, femeile foloseau ștergarul alb din in, pe care l-au înlocuit încă din secolul trecut cu năframa înflorată, industrială. Sub aceasta, femeia își strînge părul cu un tulpan alb.

Cămașa croită fie cu mînecile de la gît (încrețită), fie dreaptă (cu mîneca din umăr), este din pînză de cînepă sau in, și mai nou din in cu bumbac. Cămașa încrețită se prezintă, ca și în portul românesc în faza inițială, prin structura cu mînecă dintr-o singură foaie (jos slobodă) iar la gît încrețită pe o ață „bezer", fără guler și fără gură. La subrat pava, numită „altiță" și un clin. A urmat cămașa cu guler denumit „ciupag", cu gură în față și cu mîneca strînsă în bentiță. Ornamentul mînecii se încadrează în sistemul cu „altiță", „încrețală" și „rînduri", care pot fi verticale, sau „costisate" pe braț. Pe piept are două rînduri verticale înguste. Ornamentația cămășii este cusută cu lîniță „strămătură", în colorit variat, predominînd la huțuli nuanța de roșu-coral și portocaliu. Motivistica, similară cu a românilor, alunecă înspre stilizări florale. Poalele, care nu se văd, sînt croite din 3 foi de pînză unite cu cheița „mreajă".

Fota, denumită „openca", era inițial neagră, fără ornament. Sus și jos, la margini, cîteva vrîste colorate s-au dezvoltat apoi în „bată" roșie, delimitată de „curpeni" (cîteva vrîstuțe). La capete a urmat ornamentul de vrîste, înguste la început și mai late pe urmă, îmbogățite și cu alesături. Coloritul de roșu-coral predomină și aici.

Brîul („pois"), legat peste cămașă, este țesut din lînă, cu vrîste pe lungime. Peste fotă se leagă „frînghiile".

Încălțămintea tipică este formată din „opincile crușete" (vopsite roșietic) legate peste obiele sau ciorapii de lînă. În vechime se purtau cioareci din pănură, lungi, separați pentru fiecare picior.

Podoabele sînt din „gherdane" și „mărgele din piatră".

Costumul bărbătesc se compune din „cușmă" sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene) brîu și încălțăminte.

Cușma din blană de miel de format înalt voluminos, avea urechi în vechime. Pălăria din pîslă specifică aici era mică, cu borurile ridicate.

Cămașa este dreaptă, cu guler „ciupag" și gura despicată, care are la bază o cheiță „mreajă". La subrat pava „altița" și cîte doi clini. Lungă pînă la genunchi, era ornamentată prin cusătură cu fir de in sau cînepă galben, urmînd „strămătura" colorată și apoi bumbacul.

Cioarecii din pănură neagră, albă și în vechime roșie sînt drepți, simpli fără ornament. Ițarii din in sau bumbac — purtați vara — de asemenea drepți cu ornament din țesătură.

Brîul este roșu cu vrîste. Peste brîu se încingeau de mai multe ori cu o curea îngustă. Purtau și chimir.

Încălțămintea veche, opinca fără gurgui la bărbați, se purta cu obiele albe, negre sau roșii sau cu ciorapi de lînă. Bărbații mai purtau și cizme specifice cu tureac moale, în negru sau galben.

Pieptarul, „bondița", este nelipsit la costumul moldovenesc, care se purta înfundat la bărbați și despicat la femei. Cojoacele lungi sau scurte se poartă numai iarna.

Sumanul, la fel cu cel românesc, negru sau sein, este croit cu clini și ornamentat cu sarad. Haină specială în zonele de graniță este „Mantaua" albă sau seină, cu guler mare pătrat care se ridică pe cap în formă de glugă.

Reproducere fidelă a costumului românesc, costumul huțul se deosebește totuși prin coloritul viguros și arhaismul materialului.

TRANSILVANIA

29 COSTUMUL DE MARAMUREȘ

La prima vedere, costumul de Maramureș impresionează prin vigoarea elementelor arhaice, cum sînt „guba", „zadiile" colorate puternic în dungi late, sau consistența țesăturilor. Rămînem însă uimiți la o mai amănunțită cercetare, de finețea și rafinamentul unor cusături ce formează complexul ornamental al cămășii.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, două catrințe („zadii"), betele („frînghii") și încălțămintea.

Fetele, cu părul împletit în „pleteri", de la tîmple, și cu cozi de la ceafă, poartă pe cap, la ocazii și sărbători, cununi din flori, sau din pipirig aplicat pe un strat de mușchi. „Drușca", care însoțește mireasa la nuntă, are o ținută specială, marcată prin „munună" confecționată dintr-un material prețios, cea mai interesantă fiind cununa împletită din păr de cal și decorată cu „mărgele cu cerc" (metal argintiu) și „mărgele scumpe" (coral).

Femeia, pieptănată cu „steble" (cozile părului legate peste creștet), purta „pînzătură" pe cap, un ștergar în timpuri foarte vechi și o năframă industrială astăzi.

Cămașa femeiască, prin forma sa de astăzi, se desprinde de tipologia costumului românesc, aceasta fiind decoltată (singurul caz în portul popular românesc) și avînd o structură unică. Conform unor informări, s-a purtat și aici „cămașa românească creață la grumaz". Structural, cămașa de Maramureș se compune din „stanii dinainte și dinapoi" încrețiți și cele două „toldele" (jumătăți drepte din foaia de pînză) întinse pe părți, care trec peste umeri. Mîneca se prinde încrețită de la umăr. Deci multe încrețituri, care au prilejuit cele mai artistice cusături din Maramureș, creturile realizate în „boți", „cupe", „colți", „răvașe", „păturí" fiind unice.

Pe umeri este „trăsura" (cusută pe dos) și „ciurul" sau „gratii" (șabace), la gură „copciuțe" (gura papușii) „cîrligul", „răzvodul" etc; la creturile de pe stan „curmătura", la „bezer" „ferestre" (tăietură) și „dupăceala" la tiv, toate străvechi izvoade cu denumiri semnificative și tehnici ingenioase. Coloritul alb și gălbui (al cînepii) din trecut, s-a îmbogățit în policromia de azi a cămășilor (în special acelora din Săpînța).

„Zadia" este catrința de Maramureș robustă prin material și colorit și mare prin dimensiuni. Se poartă perechi, în față și în spate; fiind foarte lată, cea din față trece peste cea din spate. Decorul prezintă simple vărgi orizontale, fie cîte una lată și o „sprînceană" (una subțire) fie grupe de vărgi de lățimi diferite, proiectate pe „podul" (fondul roșu) al zadiei. Coloritul puternic și contrastant, dungile robuste, trase în linii simple, „de-a curmezișul zadiei" dau caracterul specific costumului de Maramureș. Zadia veche se țesea din „păr în păr" în patru ițe; aspră și groasă avea suprafața în „ochiuri" sau „rînduri" nevedite. Coloritul divers al zadiilor indică zona lor de proveniență.

Maramureșanca nu poartă brîu. Zadiile se încing cu „frînghiile" înguste fixate de ele. Arareori apar „ațe cu cănaci". Podoabele „zgarda" din mărgele și „zgardă scumpă din corale", sînt nelipsite, mai ales în ținuta de sărbătoare.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă („cujmă") sau pălărie, cămașa, cioareci (ismene), chimir și încălțăminte.

Căciula, „cujma rotată", este scundă. Pălăria veche de pîslă cu borul larg a fost înlocuită cu clopul din paie. Cămașa bărbătească veche prezintă forma inițială cea mai simplă, cu o foaie de pînză întinsă în lungimea brațelor și despicată la mijloc pentru a pătrunde capul. Porțiunea mînecilor este unită la bază, iar stînul lăsat liber. Era cea mai scurtă cămașă și „bărbatul umbla cu pîntecele gol" dacă nu punea cureaua. A urmat cămașa pînă la talie și apoi „cămașa cu chept" de azi, ornamentată în aceleași sisteme ca și cămașa femeiască.

30
COSTUMUL DE LĂPUŞ

Cioarecii din pănură groasă, croiţi drepţi, sînt largi. „Gacii" (ismenele), şi mai largi, au „roituri" (ciucuri) la tiv. Mijlocul este încins cu o curea excepţional de lată (cu patru—cinci limbi), care în vechime se purta răscroită la subraţ.

Pieptarele de Maramureş întregesc costumul. Despicate în faţă, prezintă două tipuri: cel mărănesc, cel de pe Iza şi cel de Vişeu.

Haina caracteristică Maramureşului este guba miţoasă, purtată (fie albă, fie sură) deopotrivă de femei şi bărbaţi.

Zona Lăpuşului, situată între Maramureş şi Valea Mijlocie a Someşului, se afiliază mai degrabă tipologiei costumului de Năsăud în portul său popular, avînd aceeaşi origine ca şi cel de Năsăud în vechiul costum cu cămaşă cu ciupag şi zadia vînătă, răspîndită în centrul Transilvaniei.

Costumul femeiesc, moştenind acest tip tradiţional, se înscrie în tipologia costumului cu două „zadii" (catrinţe) şi cu cămaşa ornamentată cu „şire peste cot", păstrînd elementele tradiţionale, „ciupagul" la cămaşă şi „trupul vînăt" la zadie. Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, poale, două „zadii", bete (frînghii) şi încălţămintea.

Fetele poartă părul împletit în două cozi din dosul urechilor, atîrnate pe spate. În ţinuta de sărbătoare, cozile împletite sînt împodobite cu zgărdane din mărgele şi flori. Femeile, pieptănate cu două cozi duse pe creştet şi prinse una într-alta, poartă pe cap năframa industrială. Bătrînele, şi cîte o dată tinerele, poartă şi năframa mare de „păr" înfloratâ. Sovanul alb este părăsit de mult.

Cămaşa încreţită la gît — denumită cămaşă românească — are mînecile terminate în volan „bezer". Ornamentul principal al cămăşii este ciupagul, o cusătură peste şi printre creţurile de sub guler, în faţă, în formă dreptunghiulară, denumită local „chept" sau „creţele". La cămăşile bătrînelor, sau la cele de lucru, ciupagul este mai mic, „pană pe chept". Datorită ciupagului din faţă, cămaşa se încheie la spate. Decorul mînecii este „şirul" sau „penele de pe cot", ca şi „penele de la bezer", (bordura la tivul volanului), care totdeauna sînt realizate prin ţesătură în război. Gulerul îngust este cusut cu „trăsură", (punct specific Transilvaniei) şi la margine este întărit cu „brînaş". Volanul este încreţit cu „lîncezul" sau „trăsura". Ornamentaţia, în majoritate geometrică, este realizată cu arnici în coloritul frecvent de roşu-negru. Cămăşii „româneşti" încreţite la gît i-a urmat cămaşa cu „pene pe umăr", avînd mînecile prinse (încreţite) de la umăr, unde apare cusătura „pene pe umăr". Ciupagul („cheptul") dispare, şi gura cămăşii trece de la spate în faţă. Poalele, în mod curent, nu sînt ornamentate decît la tivul cusut cu alb.

„Zadia" (catrinţa) se poartă perechi, prinse una în faţă şi una la spate. Zadia veche albastră aparţine tipului de „zadie vînătă" de veche tradiţie, cu „trupul" (partea superioară) vînăt şi „tureacul", bordura de jos, roşu, ales cu trei-cinci sau şapte rînduri de motive geometrice policrome. Recent, această zadie a fost înlocuită cu zadia roşie de tip Năsăud, cu ornamentaţia de vrîste orizontale. Pe parcurs, zadia din faţă a fost înlocuită cu „şurţul" încreţit la talie, ţesut din lînă şi ornamentat liniar.

Mijlocul este încins cu „frînghii" (betele), ţesute în dungi colorate, sau alesături pe lungime.

Podoabele din zgărdane şi „mărgelele de piatră" sînt prezente în costumul femeiesc.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir („curea") şi încălţăminte. Căciula este fie ţuguiată, fie rotilată. Pălăria din pîslă mai mare este bogat ornamentată cu rînduri de zgărdane, şi cu „struţ" de flori.

Cămaşa veche, dreaptă, se purta fără guler, cu mîneca largă. I-a urmat cămaşa cu mîneca încreţită la umăr, şi cu guler răsfrînt, similară cu cea de la Năsăud, avînd însă „pumnari" la mîneci.

Cioarecii, în schimb, au păstrat croiala de Maramureş, largi şi drepţi ca şi ismenele, care se termină jos cu ciucuri, „roituri", din urzeală. Un element interesant este chimirul, cureaua lată cu 4 limbi, identică cu cea de Maramureş.

31
COSTUMUL DE OAŞ

Hainele de pănură, cum este sumanul scurt, se poartă deopotrivă şi de femei şi de bărbaţi. Pieptarele, atît cele „îmbumbate pe umăr" cît şi cele despicate, aparţin astăzi tipului năsăudean.

Costumul de Oaş se încadrează în tipologia portului popular din zonele de vest ale ţării, unde vestimentaţia ţărănească a primit o linie — prin croială şi componenţa costumului — ce se desprinde de aspectul caracteristic portului popular românesc. Privind însă fiecare piesă de port în parte, vom observa că în ornamentaţie, ca şi în tehnică, costumul a păstrat elemente de veche tradiţie românească.

Costumul femeiesc aparţine tipului de costum cu şorţ încreţit la talie, şi poale încreţite fix pe un brîu, care la spate rămîn descoperite. Costumul se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, poale, „zadie" (şorţ) şi încălţăminte.

Fetele poartă capul descoperit, avînd părul împletit cu „pletituri", 2 codiţe din dosul urechilor, unite la ceafă într-o singură coadă împletită cu panglici sau fire de lînă colorate. Femeia se piaptănă cu două cozi duse în cerc „peste cap", sau strînse într-un „conci" lunguieţ la ceafă. Peste această pieptănătură femeia poartă „năframa" industrială. În Ţara Oaşului găsim un aspect unic în portul capului la mirese, sau — în unele ocazii — la fete: „coada" şi „cununa", care reprezintă împletitura părului în zeci de viţe, din care rezultă o reţea numită „fund". Pe creştet se poartă „cununa".

Cămaşa făcută din pînză groasă „ţapănă", astăzi este „cu cheptar", o platcă dreptunghiulară, care cuprinde gîtul şi se întinde pînă la umeri. De această platcă se prind mînecile încreţite şi stanii cămăşii, de asemenea încreţiţi. Cămaşa veche, din care s-a dezvoltat cămaşa „cu cheptar", este cămaşa cu „umere", care-şi trădează originea din „cămaşa românească" prin creţurile, „încreţele", ce le are la gît, reprezentînd a doua faţă, (cu mîneca prinsă din umăr), în procesul de transformare a cămăşii încreţite la gît. Ornamentul cămăşii de tip nou este plasat pe guler, pe platcă, la volanul de la mîneci şi pe şirele verticale, care se întind mai nou, pe mîneci şi pe piept. Cusătura decorului uimeşte prin măiestrie şi diversitate. Pe lîngă punctul tradiţional de „tras" apar zeci de alte sisteme, fiecare detaliu fiind rezolvat ingenios.

Poalele sînt fixate la talie într-un brîu, numit „pogmată", sau „guler", care este ornamentat dens, cu aceleaşi cusături ca şi cheptarul. Creţurile poalelor sînt susţinute prin cusături artistice.

Peste poale se prinde, în faţă, „zadia cu partă", un şorţ din pînză încreţit la talie.

Între podoabele purtate de oşancă, primul loc îl ocupă zgărzile din mărgele, fiecare femeie ştiind să confecţioneze zgărzi.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene) chimir („curea") şi încălţăminte.

Căciula „cuşmă rotilată", are forma rotundă şi scundă. Pălăria de paie, caracteristică în Oaş astăzi, este mică şi bogat ornamentată cu zgărdane, panglici şi ciucuri („ciocălăi") colorati. Pălăria de pîslă, neagră, produs industrial, a trecut prin diverse forme în decurs de un secol.

Costumul bărbătesc se caracterizează prin cămaşa scurtă şi ismenele excepţional de largi. Cămaşa bărbătească s-a dezvoltat, ca şi cea de Maramureş, din cea mai arhaică formă: dreaptă, fără guler, cu mînecile largi. A urmat cămaşa cu „pomişori" (manşete) la mîneci. Ornamentaţia cămăşii este plasată pe umeri „brazii", pe pomnişori, şi la tivuri, în cusături policrome, specifice Oaşului. „Gacii" (ismenele) oşanului, care surprind cu lărgimea lor, sînt confecţionaţi din pînză pusă pe lăţime, similar cu poalele femeieşti, avînd aceleaşi cusături de cheiţă la unirea foilor (în linie orizontală). Jos, la margine, au un ornament cusut de „brazi" şi la tiv ciucuri „roituri". Cioarecii din pănură groasă, croiţi mai largi, au ornamente de postav roşu şi negru intercalat la cusături şi aplicat la buzunare. Jos au ciucuri, „roituri destrămaţi". Bărbaţii se încing la talie cu chimir, pe care îl pun direct pe piele, cămaşa prea scurtă, căzînd peste chimir.

În Oaş se poartă rar cojoace, care sînt aduse din Maramureş. Haina principală pentru iarnă este sumanul scurt, făcut dintr-o ţesătură specifică, pufoasă,

32
COSTUMUL DE SĂLAJ

dată la viitoare, care se poartă în alb şi cenuşiu, diferit de la sat la sat. Guba miţoasă se poartă în satele din vestul Ţării Oaşului.

O altă haină specifică Oaşului este „uioşul" sau „buica" din lînă, cu ornament de dungi orizontale, „perţi", în colorit diferit de la sat la sat.

În Sălaj o răscruce de drumuri împarte portul popular în trei tipuri distincte: 1. zona Biciumului, care reprezintă o prelungire şi punctul final al costumului cu ciupag şi „zadie vînătă", prezent şi în Munţii Apuseni, 2. zona depresiunii Mureşului şi Valea Barcăului, cu costumul care aparţine tipologiei specifice zonelor de vest ale ţării şi 3. zona Codrului, cu costumul unui vechi nucleu etnografic.

Costumul femeiesc de Bucium reprezintă o deosebită valoare nu numai prin apartenenţa sa la tipologia menţionată, ci şi prin sistemele de ornamentare şi de tehnică în realizarea decorului. Se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă cu poale, două „zadii", bete, („frînghii") şi încălţăminte.

Femeia se piaptănă cu două coade împletite în dosul urechii şi făcute „corcoman" (coc) „mare cît o greblă" la ceafă. Pe cap se lega cu „năframa înflorată". Nevasta tînără, punea pe creştetul capului (peste năframă) „ceapsa" o panglică, pe care era prinsă o cunună de flori, legată sub bărbie. Cămaşa apare în două etape: cămaşa veche, încreţită la gît, are ornamentul de „vargă peste cot", ţesut în război „cu ruptături"; cămaşa actuală are mîneca prinsă la umăr, avînd puţine creţuri în faţă şi în spate. Are o cusătură „punte peste umăr", în linia dreaptă a umărului, pornind de la gît, şi alta, tot „punte", care este aşezată la unirea mînecii cu umărul. La cămaşa veche se întinde pe mînecă de la guler pînă la volan „încheetura" (cheiţa), care este cusută artistic cu „bucure", o cusătură groasă cu „păşituri pe hir". Jos, la volanul mare, „fodra" încreţită cu „trăsura pe hir" are o bordură de „pene" (motive îndesate). Gulerul, cusut cu punct „pe dos", este unit de cămaşă cu „călcătură" (tighel), iar la margine este întărit cu „brînel". Sub guler este „trăsura de pe chept", ciupagul, care constituie elementul caracteristic. Croiala clinilor de la subraţ este marcată cu aceleaşi cusături de „bucure" ce substituie cheiţa. Poalele, purtate separat de „spăcel", sînt încreţite la talie.

În linii generale, cămaşa de Bucium — Sălaj prezintă multe afinităţi cu cămaşa costumului mocănesc din Munţii Apuseni.

Zadiile se poartă perechi, aparţin tipului de zadie vînătă, cu „trupul" vînăt şi „toiagul" roşu, care este învărgat cu alesături înguste. Jos, zadia este tivită cu ciucuri şi „brînel peste ciucuri".

La talie se încinge, peste zadii, „frînghia".

În zonele de vest ale Sălajului găsim cămaşa cu mînecă încreţită de la umăr, cu „rîuri" cusute pe lungimea mînecii, şi „umeraşi" pe umăr. Motivele geometrice şi-au găsit o valorificare de înalt nivel în ornamentaţia acestor cămăşi; remarcăm arta creţurilor de la poalele acestor costume, încreţitura pînzei fiind rezolvată cu soluţii ingenioase.

Cămaşa de Codru impresionează de asemenea prin arta creţurilor, foarte pronunţată aici. Ambele tipuri de costum se poartă astăzi cu un şorţ încreţit, care acoperă poalele nu ai în faţă.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă şi pălărie, cămaşă, cioareci (ismene) şi încălţăminte.

Căciula este ţuguiată, pălăria de paie vara are calota mult înălţată. Cămaşa scurtă se poartă vîrîtă în pantaloni. Ornamentaţia se reduce la guler şi la „penele pe chept", cusute cu „tăieturi". Cioarecii largi, au introdusă la cusătură pe lungime o „creastă" din postav roşu şi negru, aplicaţii care apar şi la tivul de jos. Tipul portului bărbătesc de vară se încadrează în familia costumului cu cămaşă scurtă şi „gacii" largi.

Pieptarele, despicate în faţă, sînt ornamentate cu o cusătură îndesată din mătasă, în colorit sobru.

Sălajul aparţine ariei de răspîndire a ţundrei scurte, denumită aici „suman scurt", ce apare într-o mare varietate de ornamente cu postav şi şireturi aplicate. Gulerul mare, pătrat, al acestor sumane ne aminteşte haina de stepă, care apare în vestimentaţia zonelor de la graniţa ţării.

33
COSTUMUL DE BIHOR

Portul popular din Bihor se încadrează în tipologia costumului din zonele de vest ale ţării, unde linia, ca şi componenţa costumului, prezintă unele abateri de la tipul autentic al vestimentaţiei româneşti, prin poalele încreţite fix şi lipsa catrinţei de la spate a costumului femeiesc şi prin cămaşa scurtă, purtată fără brîu, şi ismenele largi la bărbaţi. Menţionăm însă păstrarea fidelă în ornamentaţie a motivelor tradiţionale româneşti, ca şi a sistemelor tehnice de cusături şi ţesături.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa (poale), „zadia", brîu şi încălţăminte.

Observăm o distinctă deosebire între costumul vechi şi cel recent, purtat de femei astăzi, de aceea în prezentarea costumului se va ţine cont de cele două etape, subliniind caracterul autentic românesc al costumului originar de Bihor.

Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în „cica de pe frunte" şi dusă la coada de la ceafă, care atîrnă pe spate. Femeia îşi purta părul, în vechime, pieptănat cu „cormi", din două cozi împletite deasupra urechilor şi răsucite în formă de coarne. A urmat pieptănătura cu cozile împletite la ceafă şi „duse roată" deasupra creştetului pe care se fixa „conciul", un suport confecţionat din lemn, os, sau metal, menit să înalţe forma capului. Femeia „se îmbrăca" cu ştergarul, „felega de cap" (ştergarul de cap), care după ce a pătruns „cîrpa cu flori" (industrială), s-a mai păstrat aşezîndu-se, împăturat, peste cîrpă.

Costumul de tipul vechi are cămaşa compusă din „spătoiul românesc" („cămaşa ruptă") şi poale, care ambele, încreţite întîi, sînt unite la talie. Pînza folosită este din cînepă la poale şi cînepă cu bumbac la spătoi. Cămaşa prezintă tipul clasic, cu foile încreţite la gît, unde sînt susţinute, sub guler, de „creţuri". Foile de pînză sînt încheiate cu cheiţă decorativă. Mîneca terminată în volan „fodră", încreţit cu „scăfătură". Ornamentul plasat pe mînecă are două forme: cea mai veche este cu „braţe" sau „jure", trei benzi orizontale (pe umăr, cot şi sub cot); a doua formă este cu un rînd vertical, de la umăr în jos, denumit „pe brîncă-n jos". Ornamentul era cusut în motive geometrice, cu roşu la tinere şi negru la bătrîne. Poalele erau albe, neornamentate. În a doua fază apare „spătoiul" şi poalele separate. Noul spătoi are croiala — desprinsă de vechiul tip — cu mîneca prinsă din umăr, iar în faţă cu „cheptar" în forma cămăşilor bărbăteşti de oraş contemporane. Decorul spătoiului nou se centrează pe „spetele" (umerii) pe „cheptar" şi la mînecă, unde scăfătura (creţurile volanului) este înlocuită cu „pumnarul". Cheiţa dezvoltată la noul spătoi constituie un frumos decor. Coloritul se îmbogăţeşte cu noi nuanţe. Poalele, încreţite fix pe „pumnată", au jos 1—2 rînduri de volane, „fodori", ornamentate.

„Zadia" catrinţă, purtată numai în faţă, prezintă o mare varietate în ierarhia ornamentaţiei. Contemporană cu cămaşa veche este zadia neagră, căreia i-a urmat „zadia aleasă cu cîrligul" (o bordură jos) şi apoi „zadia bănăţeană", care aparţine ţinutei de sărbătoare. Se poartă vara şi zadii din fibre vegetale, cu o bordură aleasă la poală. Ornamentaţia geometrică a zadiilor este colorată cu o bogată gamă, în care domină roşul, verdele şi vînătul liliachiu.

Brîul cu care se încinge femeia peste pumnata poalelor este ornamentat liniar în coloritul specific Bihorului.

În ţinuta de sărbătoare femeia poartă pe braţ, „felega de brîncă", un ştergar ornamentat cu alesături. Podoabele obişnuite în Bihor sînt zgărzile cu mărgele. În unele locuri de munte se purta şi „zgarda din drot" (confecţionată din sîrmă de aramă şi mărgele) ca şi „barşonul", un plastron din bani prinşi cu sîrmă.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene) şi încălţăminte.

Căciula, „cuşma", ţuguiată se poartă cu vîrful îndoit. Înainte era pălăria cu „obezi late" sau „clopul roată" cu borul ridicat. Astăzi, pe lîngă pălăriile industriale, se poartă şi „clopul de bucate" (din paie). Cămaşa veche era croită drept, cu mîneci slobode. Gulerul îngust şi gura cămăşii erau tivite cu „sinor" roşu sau negru. Era suficient de lungă, ca să fie strînsă la talie cu chimirul lat, care ajungea pînă la subraţ. I-a urmat cămaşa cu „pumnari" la mîneci, cu „pieptar" cu punte pe piept şi simţitor mai scurtă, cu ornamentaţia cusută cu alb şi uneori cu roşu la pumnari.

34
COSTUMUL DE ARAD

Cioarecii din pănură albă sînt croiți drept și neornamentați. Ismenele largi sînt ornamentate cu „chee" la unirea foilor și cu o cusătură perforată, „ciurii", la tiv. Cămașa nouă fiind scurtă, nu se mai încinge cu chimir.

Dintre cojoacele și pieptarele din Bihor amintim cele două tipuri principale: „cojocul biișenesc", ornamentat cu „ciupi" (ciucuri) și „cojocul cohănesc", ornamentat cu broderie din lînă.

Sumanele bihorene prezintă o mare varietate în ornamentație, de la sat la sat. Menționăm sistemul de ornamentare cu șireturi și postav colorat aplicate. Cu privire la formă și culoare remarcăm prezența „sumăniței", sumanul scurt, iar ca o excepție, sumanul sur din zona Pietroasei.

Aparținînd tipologiei portului popular din zonele de la granița de vest a țării noastre, costumul de Arad se caracterizează printr-o linie și o compoziție (la costumul femeiesc) care se desprinde de tipul autentic al vestimentației românești — prin poalele creț fixe la talie și un șorț încrețit în față la femei, prin cămașa scurtă și ismenele largi la bărbați. Costum robust, este confecționat din pînză groasă de cînepă cu bumbac, „învăluită" ornamentat prin cusături îndesate.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, poale, șorț („cîrpă") și încălțăminte. Fetele poartă părul împletit în două cozi, atîrnate pe spate. În ținuta de sărbătoare ele pun pe cap „cercul", un gen de cunună confecționată din flori artificiale și mărgele. Femeia își strînge la ceafă cozile pe care fixează „conciul din drot" (un triunghi din sîrmă) și leagă „ceapsa roșie", care ține strîns conciul. Peste aceasta se pune „cotul" (năframa industrială înflorată), legată fie sub bărbie, fie, mai ales, la spate. Ștergarul, „cotul alb", este părăsit încă din secolul trecut.

Cămașa femeiască, care are la origine cămașa încrețită la gît, păstrează și sub forma transformată de astăzi, creturile în jurul gîtului, dar mult mai reduse, avînd astăzi croiala de cămașă dreaptă, cu mînecile încrețite și prinse la umăr. Între elementele ornamentale amintim în primul rînd pînza țesută în dungi albe, „vrîste de cinari", folosită numai pentru mîneci. Decorul cămășii, plasat pe guler, pe umeri, „umerițe", pe mîneci și la „pumnari" (manșete), este cusut în puncte groase în coloritul arniciului de roșu și negru. Pe mînecă decorul se întinde de la umăr pînă la pumnar, cămașa de Arad încadrîndu-se în tipologia cămășilor cu „tablă" (numit aici „șir pe mînecă"). Cînd „șirul" este format dintr-o succesiune de motive izolate, este denumit „chilinește". Un important decor îl reprezintă „cheea", care se întinde la unele cămăși pe lîngă „șirul" cusut.

Poalele încrețite sînt prinse fix la talie în „pomnată". La cusătura de unire a celor 6 foi („lați") se întinde „cheea" într-o cusătură îndesată, colorată. La tivul de jos este „jura", o bordură cusută în același stil cu decorul cămășii, ca de altfel și „pomnata". Decorul este geometric sau în stilizări florale, tratate schematic. Șorțul, compus din 2—3 „lați" de pînză, denumit „cîrpă", este țesut din bumbac. Decorul, plasat jos într-o bordură dezvoltată, este realizat prin „alegătură" în război în motive geometrice policrome. La margine, „cipca" (dantela) e croșetată de obicei în colorit alternant.

Podoabele purtate de arădeancă sînt în primul rînd salba de bani, alături de care se mai poartă șiraguri de mărgele.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), zăbon și încălțăminte. Căciula este țuguiată, pălăria veche avea borurile ridicate.

Cămașa confecționată din aceeași pînză cu „vrîste de cinari" este scurtă. Croită drept, are mînecile încrețite la umeri, iar jos se termină în „pumnari". Ornamentul cusut este plasat pe guler, „umerițe" (un dreptunghi pe umăr), pe pumnari și la tivul de jos în colțișori festonați „tadle", păstrînd același stil. Specific zonei Arad, cioarecii din pănură albă sînt ornamentați cu aplicații de șireturi și postav colorat, reflectînd influența uniformei militare. Ismenele largi au foile unite cu o chee decorativă. Zăbunul este o vestă confecționată din materiale industriale. Costumul bărbătesc de Arad nu are brîu sau chimir, cămașa fiind purtată liberă.

35
COSTUMUL MOCANILOR DIN MUNȚII APUSENI

Cojoacele costumului femeiesc, dar mai ales pieptarele, reprezintă o creație artistică de mare valoare. Scurte, în majoritate fără clini, sînt ornamentate dens cu broderii de mătasă, lînă și cu aplicații de meșină. Varietatea lor este excepțională de la o zonă la alta.

Sumanul, sau șuba de Arad, ocupă un loc important în portul popular local. Confecționată din pănură, albă și decorată cu aplicații de postav colorat și de șireturi, diferă în ornamentație de la un sat la altul, astfel că varietatea acestei piese de port este neîntîlnită în alte părți ale țării.

Portul popular al mocanilor din munții Apuseni se încadrează în tipologia unei extinse arii, ce cuprinde centrul Transilvaniei, începînd cu versantele de vest și de est ale Munților Apuseni din partea de nord pînă la cursul superior și mijlociu al Someșului, cu ramificații înspre cursul superior al Mureșului. Este costumul cu „ciupag" la cămașă și cu zadie „vînată" la costumul femeiesc.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, două „zadii" (catrințe), „frîmbii" (brîu) și încălțăminte.

Fetele mai mici se piaptănă cu „coadă" în felul următor: răsucesc părul de la frunte spre ambele urechi, unde încep să împletească cele două plete — denumite „chice"; la spate aceste plete se unesc într-o singură coadă, care se leagă la vîrf cu „șinor" și cu „prime" (panglici)[1]. Fetele mai mari se piaptănă cu „c o s i ț ă" împletită în față și dusă peste tîmpla stîngă, spre spate. Femeia își răsucește de asemenea părul de la cărarea din mijloc „în sucitură" pe care o împletește la urechi în „cioci" (coade), îngroșați cu șuvițe din lînă „sclebe". Ciocii legați cu ață la vîrfuri erau aduși prin fața urechilor, întorși spre ceafă și legați apoi de creștet. Peste cioci, încolăciți la urechi, se punea mai demult ștergarul alb, căruia i-a urmat „năframa cu margini" înflorată, industrială. Ciocii se vedeau de sub năframă.

În primele zile după nuntă, nevasta purta „conci" compus dintr-o „veacă" (un cerc din lemn), îmbrăcată în „hobot" o pînză lungă (2 m) ornamentată numai la un capăt cu o cusătură deasă din lînă, „forme cu bircă". Peste conci se mai punea „îmbrobodeală", care avea la ambele capete același ornament de cusătură. Aceste două piese, „hobotul" și „îmbrobodeala", sînt de veche tradiție, astăzi complet dispărute.

Cămașa se încadrează în tipologia cămășii cu șire peste cot, denumită aici „forme peste cot". Mîneca cu volan este încrețită cu „lînceț". Cunoaștem trei etape în evoluția cămășii, cea mai veche fiind cămașa cu „ciupag", încrețită sub guler, pe piept în formă trapezoidală. În compoziția ornamentală a ciupagului apare ca regulă generală „brățara mică" și „brățara mare", întinse la baza ciupagului. Un rol decorativ au și „cheițele" cusute în puncte colorate chiar și la pava de subraț.

Cămașa etapei a doua, denumită „bătrînească", nu are ciupag, ci numai un „lînceț" pe creturile din jurul gulerului, iar pe mînecă se întinde — perpendicular trecînd peste „formele peste cot" — „penele pe mînă-n sus".

Etapa a treia o constituie cămașa actuală, „cămașa cu cheiță", confecționată din pînză industrială. Ornamentul principal, cheițele verticale pe mînecă, unde au dispărut șirele de pe cot și cheițele pe pieptul cămășii este cusut în roșu — portocaliu, notă caracteristică a noilor cămăși. Poalele neornamentate, decît încheiate cu chee de „mreajă cu trei picioare" sînt de un alb desăvîrșit.

„Zadia" (catrința) se poartă perechi, una în față și alta în spate. Țesută din lînă, are fondul vînăt la partea de sus, denumită „trup" sau „brîu" și roșu la partea de jos „tureac", ea aparținînd tipului de „zadie vînată". Zadia veche, cu trupul vînăt mai lat, are tureacul de jos într-un roșu închis, care este brăzdat de dungi subțiri, orizontale „coade". Zadia recentă cu trupul vînăt aproape a dispărut, are pe tureacul foarte dezvoltat și colorat în portocaliu, rînduri de alesături „forme alese" policrome.

Frîmbiile sînt țesute în aceeași nuanță de roșu și încing talia femeii.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, pălărie, cămașă, cioareci (ismene), chimir și încălțăminte. Căciula este mare și mițoasă. Pălăria din pîslă cu boru-

[1] Fetele mai mari se piaptănă cu „coșiță" împletită în față și date peste tîmple stînga, spre spate.

rile late. Cămaşa ambelor etape este croită cu barburi denumiţi „barbi", cîte 2 clini plasaţi pe mijlocul stanilor din faţă şi de la spate. Cămaşa veche cu mînecile largi jos, este ornamentată cu alb în cusături specifice. Gulerul mic este cusut cu negru. Cămaşa nouă are croiala complicată fiind ornamentată foarte bogat în cusături plasate la „barbi", guler, „creţurile la umeri", cheiţă pe braţ şi la „pumnarii" mînecii. Coloritul de portocaliu, care intervine la cusăturile excepţionale, impresionează prin efectul coloristic. Cioarecii, de asemenea în forma veche şi nouă au croială simplă cu un ornament în alb la tivul de jos. Cureaua din piele este scoasă din uz, cămaşa fiind mai scurtă şi purtată liberă.

Cojoacele diferă de la o zonă şi de la o etapă la alta. Cele vechi au decorul mai redus, în colorit de negru pe fondul alb al pielii. În etapa a doua, au pătruns pieptarele brodate floral policrom la femei şi cu aplicaţii de piele roşie la bărbaţi.

Haina specifică Munţilor Apuseni este „ţundra" scurtă, confecţionată din pănură albă. Croită cu clini şi guler mic, ţundra este ornamentată redus cu puţine cusături albe pe clini.

36 COSTUMUL DE BUCIUMI — MUNŢII APUSENI

Portul popular al Buciumanilor, cu rădăcini în vechiul port al Munţilor Apuseni (zona Moţilor) caracteristic la femei prin „ciupagul" la cămaşă şi zadia, (sau „opregul") roşii, iar la bărbaţi prin cămaşa cu „barburi" şi pieptarul înfundat cu ornamentaţia neagră, s-a dezvoltat încă din secolul trecut într-un costum specific, cu o bine conturată personalitate, aparţinînd celor 6 sate de buciumani aurari. Spre deosebire de portul vechi, costumul nou a preluat o serie de produse industriale, femeia buciumană purtînd şi podoabe de metale preţioase.

Costumul femeiesc se integrează în tipologia costumului cu catrinţă la spate şi şorţ în faţă; se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, poale, catrinţă şorţ, brîu şi încălţăminte.

Fetele poartă capul descoperit, avînd părul împletit în două cozi, puse „roată" pe cap. Femeile îşi împletesc părul de asemenea în două cozi, pe care le duc pe creştetul capului, formînd „ciocii" o proeminenţă, ca o creastă, pe care o îngroaşă şi cu „plete" (din părul căzut), pentru a fi cît mai înalţi. Peste „cioci" se pune „năframa" înflorată, din mătasă, lînă, sau catifea, legată la spate sau îmbroboditâ pe sub bărbie. Cîrpa albă a costumului vechi este părăsită încă din secolul trecut.

Cămaşa costumului de astăzi, confecţionată din „giolgi" marchizet sau batist (produse industriale suple), care au determinat o pronunţată lărgire a cămăşii, se înscrie în tipologia cămăşilor ornamentate cu şire peste cot („chee peste cot"). Din vechea cămaşă locală, păstrează „ciupagul" de sub guler, denumit „cureluşă", astăzi mult îngustat. Gulerul foarte îngust, păstrează o cusătură tradiţională „urzită "şi apoi „umplută" în motive geometrice mărunte. Mîneca, ce se termină în „fodor" (volan) încreţit cu „brăţară", este ornamentată cu două ghirlande florale orizontale, una la nivelul cotului şi alta la bordura volanului. Cusătura, executată în negru cu puncte, numite „brînelește" sau „buciumește", se lucrează „după ochi", fără a număra firele pînzii, ceea ce reclamă o specializare şi a determinat totodată şi stereotipizarea motivelor ornamentale. Poalele sînt decorate cu două sau trei rînduri de ghirlande de porţiunea de jos.

„Zadia" din spate, roşie, a costumului vechi, s-a păstrat însă într-o formă mereu îngustată. Tesută în 4 iţe „în răvaşe", este ornamentată pe fondul („podul") roşu cu vărgi orizontale policrome. Preţios este decorul de „rotiţe" şi dantelă făcută cu acul de la tivul de jos. Vechiul opreg din faţă este astăzi înlocuit cu şorţul industrial.

Talia este încinsă cu brîul tricolor. Caracteristic costumului de Bucium sînt podoabele de aur şi argint între care se înscriu cerceii buciumăneşti şi salba din lanţuri cu aspect de filigran.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir şi încălţăminte.

Căciula este ţuguiată; pălăria veche cu borurile mari, ridicate, a fost înlocuită încă de la începutul secolului cu pălăria de „mătasă" (velur lucios). Caracteristic pălăriilor de aici este „boritaşul" un şiret auriu, înfăşurat de mai multe ori în jurul calotei. Cămaşa costumului de astăzi este dreaptă şi scurtă, fiind vîrîtă în

cioareci. Gulerul îngust ca şi „pumnarii" de la mîneci sînt ornamentate cu aceeaşi cusătură fină de „urzit" şi „umplut" în negru. Dar ornamentul principal şi caracteristic este plasat în jurul gurii cămăşii sub formă de frunze dinţate „florile aplecate" cusute cu punct „brînelesc". Cioarecii, confecţionaţi din pănură groasă sînt ornamentaţi pe cusături cu „şinor " negru. O piesă importantă a costumului bărbătesc este cureaua lată cu patru limbi, brodată bogat pe porţiunea din faţă cu şuviţe colorate din meşină.

Tudra Munţilor Apuseni a fost de mult părăsită aici în favoarea hainelor de postav orăşăneşti. Cojocul, care aici a atins un înalt nivel artistic, cunoaşte două etape de evoluţie. În prima, apare pieptarul şi cojocul (scurt) cu clini, cu un ornament de broderie excepţional de fină în negru şi verde, care pare o dantelă pe fondul alb al pielii. Contemporan cu acesta este pieptarul bărbătesc înfundat. Aceste piese au trecut printr-o transformare încă la începutul secolului, devenind mai mici şi ornamentul îndesîndu-se în broderii compacte, care acoperă cu un strat suprafaţa ornamentată.

37 COSTUMUL DE HUEDIN — MUNŢII APUSENI

Aparţinînd răspîndirei zone a Munţilor Apuseni, costumul de pe versantul vestic al acestor munţi se înscrie într-o restrînsă enclavă etnografică, cu centrul în comuna Margău. Se încadrează în tipologia costumului femeiesc cu „ciupag" la cămaşă şi cu „zadie vînătă", răspîndită atît pe Valea Arieşului la Mocani cît şi peste Criş în Sălaj, ca şi înspre Lăpuş şi Năsăud, trecînd prin Cîmpia Transilvaniei pînă la Someş.

Costumul femeiesc care se încadrează în tipologia costumului femeiesc cu două catrinţe, se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşa, două „zadii" (catrinţe) şi încălţămintea. Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în două cozi. Femeia îşi împleteşte deasemenea părul cu două cozi şi îşi face „chică" (coc) la ceafă. Capul îl acoperă astăzi cu „năframa cu flori", industrială, legată la spate, sau în faţă. În ţinuta de sărbătoare se mai pune pe frunte (peste năframă) „dupceii" nişte bănuţi înşiraţi pe un şiret.

Cămaşa, ţesută din cînepă amestecată cu bumbac, este groasă şi „ţapănă". Datorită faptului că în costumul de aici zadiile se încing foarte sus — scurtînd talia — cămaşa este scurtă, unindu-se cu poalele deasupra mijlocului. Specific cămăşii din aceste locuri este „ciupagul" mare care susţine creţurile de sub guler. Dezvoltat în formă de trapez, pe pieptul cămăşii, ciupagul cusut peste şi printre muchiile creţurilor deţine cele mai preţioase şi interesante compoziţii ornamentale din arta cusăturilor populare ale Transilvaniei. Mîneca, terminată cu „frodă" (volan), are o particularitate locală prin disproporţia ce o prezintă între volanul neobişnuit de mare şi partea de sus a mînecii. Mîneca ornamentată bogat în sens vertical cu „ciulănaşul pe mînecă in jos" şi cu „bogoe" (ce reprezintă cheiţe), iar în sens orizontal cu „şirul peste cot" şi cu „şirul la mînecă" (la tivul volanului), este încărcată de cusături policrome, executate în puncte variate de veche tradiţie locală. Volanul este încreţit cu „trăsură", o cusătură similară ciupagului.

Zadia se încadrează în tipologia „zadiei vînăte" cu trupul vînăt „mnerîu" denumit local „peste pîntec" şi cu pragul de jos roşu denumită „pe la poală". Partea roşie — de jos —, care aici cuprinde jumătate din lungimea zadiei, se caracterizează prin coloritul mai estompat faţă de zadiile altor zone. „Vrîstrele" transversale sînt alese în război şi unele cusute cu motive geometrice. Costumul neavînd bete, zadiile se leagă cu „baerele" lor.

Costumul bărbătesc se încadrează prin forma sa mai degrabă tipologiei costumului din zonele de vest ale ţării. Compus din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene) şi încălţăminte, nu are chimir, sau brîu.

Căciula („ciulica") este ţuguiată, pălăria frecventă de paie, este purtată vara. Cămaşa relativ scurtă păstrează forma dreaptă, dar cu mîneca încreţită la umăr şi cu „pumnărei" jos. Caracteristic cămăşii bărbăteşti este ornamentaţia bogată în cusătură policromă. Cioarecii drepţi sînt ornamentaţi cu „pcicături", încrustaţii de postav colorat la cusătură de unire a foilor şi cu aplicaţii pe buzunare. Ismenele largi „gacii" sînt bogat ornamentate la tivuri. Sistemele de cusătură, aceleaşi ca şi la costumul femeiesc, păstrează vechi şi variate puncte locale de cusătură.

Costumul este completat cu pieptarul despicat în faţă, sau încheiat pe umăr, ornamentat cu broderie de mătasă şi cu aplicaţii de meşină, într-o policromie care

38 COSTUMUL UNGURILOR DE CALATA

se asortează coloritului bogat al costumului de aici. Piesa de port specifică Munților Apuseni, tundra, este prezentă și aici cu denumirea de suman. Pe culoare neagră, este excepțional de bogat și artistic ornamentat cu postav aplicat și cusături colorate. O haină, de asemenea scurtă, este „frișul" alb purtat de bărbați, cu un redus decor de aplicații, în postav roșu.

Pe văile Crișului Repede, Calata, Almaș și Nadaș, între Cluj și Huedin, locuiesc împreună cu populația românească și cetățeni de naționalitate maghiară. Costumul acestui grup etnic este somptuos. Alături de unele elemente de veche tradiție, cum este fusta ridicată în față, („parta"), la fete și cusăturile la cămașă, șorț și fustă, acest costum a preluat numeroase elemente din costumul occidental și din cel orășenesc. Utilizarea materialelor industriale — între care excelează panglicile colorate — este, de asemenea, o particularitate ce caracterizează acest costum.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, poale, fustă, șorț, vestă și încălțăminte.

Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit într-o coadă. În ținuta de sărbătoare fata se gătește cu „parta" așezată pe creștet compusă dintr-un cerc din carton ornamentat dens cu mărgele și paiete strălucitoare. La spatele părții atîrnă panglici colorate. Femeia poartă pe capul cu părul împletit și prins pe un cerc „kotykarika" la spate, o bonetă din dantelă, mărginită la frunte cu o panglică. Peste bonetă se leagă o țesătură pătrată, transparentă, denumită „dulamlé", brodată la colțuri cu lînă roșie.

Cămașa, confecționată din pînză creață țesută casnic, are croiala cămășii românești: încrețită la gît. Privind ornamentica, aceasta prezintă trei etape de evoluție: 1) „cămașa țărănească", cu ciupag, avînd numai gulerul și manșetele ornamentate prin cusătură, 2) cămașa cu „valfo", un fel de altiță pe umăr (de asemenea cu ciupag) și 3) cămașa cu cheiță pe mînecă, „koteses", cea mai bogat ornamentată. Remarcăm că punctele de cusătură ale gulerului, manșetei și ale „ciupagului" de sub guler, ca și șabacele, sînt realizate în sisteme de cusătură românească „pe fire" numărate. Punctul maghiar îl găsim la umăr „válfo", cu denumirea de „irasos" (lucrat pe desen).

Poalele „pengyel", confecționate din aceeași pînză creață, sînt încrețite în cute mici. Peste poale se îmbracă fusta, care apare în două categorii: „fersing", fusta din pînză albă, plisată mărunt, și „muszuj" sau „bagazia", confecționată din satin negru (sau altă nuanță închisă), avînd la poală — pe dos — o tiviturâ latâ (cca 20 cm) din postav colorat roșu, galben sau verde (după vîrstă sau ocazie). Această fustă plisată mărunt, despicată în față, se poartă cu colțurile din față ridicate și prinse la brîu sub șorț. În față se leagă șorțul, în colorit divers, compus din trei foi de material industrial. Foile șorțului sînt unite cu chee decorativă. Din cele două sisteme de ornamentare a șorțului, cel mai răspîndit este acela cu panglici înflorate, cel cu dantelă roșie aplicată fiind mai rar. Atît șorțul cît și fusta au crețurile susținute — în dreptul șoldurilor — cu o cusătură măiestrită, „darazsolas", în formă de rețea.

Peste cămașă femeia poartă vesta strînsă pe bust, confecționată din postav sau decorată cu panglici și dantelă.

Podoabele și piesele anexe purtate accentuiază bogăția acestui costum. În afară de abundența mărgelelor de la gît, femeia mai atîrnă și o panglică pe spate. O podoabă ciudată, în formă de ciucuri mari (numită „coadă de cal"), făcută din mătase și mărgele o poartă în mînă. Pe braț mai poartă o năframă mare înflorată.

Costumul bărbătesc, mult mai simplu, se compune din: căciulă, sau pălărie, cămașă, chimir, cioareci (sau ismene), vestă și încălțăminte.

Căciula este neagră, rotundă. Pălăria cu borul ridicat, „pörgekalap", este ornamentată bogat cu mărgele în ținuta de sărbătoare. Cămășii vechi, scurte pînă la talie, cu gulerul mic și mîneca largă, i-a urmat cămașa mai lungă, cu gulerul răsfrînt, mîneca încrețită și prinsă jos în manșetă. Ismenele, compuse din cîte 3 foi, sînt largi și încutate mărunt. Cioarecii și vesta confecționați din pănură albă, prezintă o redusă ornamentație prin aplicarea de postav colorat. Chimirul lat se

purta pe piele, cămașa fiind scurtă. Astăzi cureaua cu ținte din metal înlocuiește chimirul. La gît se poartă o legătoare, mai de mult din țesătură casnică, iar astăzi din material industrial.

Pieptarele au cunoscut o mare răspîndire în zona Calatei. În formă despicată în față, sînt ornamentate bogat cu broderie din mătasă sau lînă și aplicații de mașină. Dintre hainele din pănură purtate deopotrivă de femei și de bărbați enumerăm „cundra", „bujka„ și „sumanul". O haină de stepă, adusă aici din pusta Ungariei, este „szür"-ul voluminos, croit în clini drepți, cu guler mare, ornamentat bogat cu aplicații de șireturi și postav.

39 COSTUMUL DE NĂSĂUD

Costumul de Năsăud surprinde prin culoare și prospețime. Contrastul impresionant între albul cămășii și roșul puternic al catrințelor, ornamentul colorat — adeseori în motive florale — cusut cu mărgele și „penele de păun" purtate pe pălării de feciorii îmbrăcați în pieptare cu ciucuri constituie elementele caracteristice ale portului popular din această străveche enclavă etnografică.

Costumul femeiesc aparține tipologiei cu „2 catrințe". La originea sa el aparține ariei de răspîndire a costumului cu cămașa „cu ciupag" și cu „zadia vînată", ce se întinde de la zona Mocanilor, pe Valea Arieșului (din Munții Apuseni) — în linie diagonală — pînă în Ținutul Năsăudului, pe Valea Someșului. În amintirea bătrînelor mai trăiește acest costum cu „cămașă cu chiept" (cu ciupag) și „zadie cu trup vînăt și turiac roșu", pe care l-au purtat bunicele lor. Încă din secolul trecut, acest costum s-a înlocuit treptat cu noul tip de costum năsăudean, care a păstrat unele elemente diluate din formele originare.

Se compune din năframă (sau sovon), cămașă cu poalele două „pînzături" sau „zadii", „frînghiile" și încălțămintea. Fetele poartă părul în cosițe împletite din creștetul capului și una sau două cozi pe spate. În ținuta de sărbătoare prind flori „struțuri" pe cosițe. La tîmple sînt prinse „păunițele", două semicercuri făcute din pene negre cu flori și mărgele colorate care sînt legate de cununa de flori pusă pe creștet. Femeia își duce cozile de păr pe creștet, denumite „steble", peste care poartă în mod curent „năframa" industrială. Ca o mărturie a vechiului port a rămas „sovonul", formă de îmbrobodire a nevestei în primele zile după căsătorie. Sovonul, compus dintr-un ștergar lung (sau pînză de „giolgiu"), se înfășoară pe cap în formă de turban. Peste sovon se pun „păunițele" și cununa de flori.

Cămașa încrețită la gît are gulerul cusut de obicei cu tehnica de „pui pe dos" și întărit la margine cu „brînel". Sub guler, crețurile sînt susținute cu „trăsură", „lînceț", o cusătură peste crețuri. Mîneca largă se termină în volan „fodor", care este încrețit de asemenea cu „trăsură" sau „lînceț". Ornamentația mînecii se reduce la „șirul" sau „penele peste cot", un rînd orizontal la nivelul cotului și la „șirele pe fodor", o bordură a volanului. Restul cămășii este alb, fără decor. Remarcăm motivele florale alături de cele vechi geometrice și policromia bogată, aproape toate genurile de cusături fiind „umplute" cu mărgele colorate. Poalele albe nu sînt ornamentate.

Catrințele („zadii" sau „pînzături") se poartă perechi, în față și la spate. Ornamentul specific Năsăudului sînt „vrîstele" orizontale de lățimi diferite dispuse pe fondul, „podul", roșu al catrinței. Determinate de lățimea și de distribuția vrîstelor, ca și de coloritul lor, deosebim multiple variante de catrințe în portul năsăudean. Un element caracteristic și de origine necunoscută este „geana" sau „lătunoiul", o dungă din „fire sucite" sau alt motiv îngust, care se întinde pe porțiunea de sus a catrinței (la nivelul șoldurilor) și care este nelipsită. În dispoziția vrîstelor se respectă o anumită ordine, astfel prezența „galbenelor", 4 dungi late, la o anumită distanță este generală. Mai recent, catrința din față a fost înlocuită — în unele cazuri — cu „șurțul" monocrom, fără vrîste. La poala catrinței se întinde o bordură floralâ, brodată denumită „alesătură", care lipsea la catrințele vechi.

Peste catrințe, mijlocul se încinge cu betele, „frînghii", ornamentate linear pe lungime.

Femeile poartă la gît „bertițe" împletite din mărgele și „taleri" (salbe din bani de argint).

Costumul bărbătesc se compune din căciulă (cușmă) sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), chimir și încălțăminte.

Căciula neagră este țuguiată, pălăria cu borul foarte mare este ornamentată pe calotă cu 2—3 „bertițe" din mărgele colorate. Pe partea dreaptă este prinsă

(de calotă) „pana de păun", un mare semicerc compus din 5—6 rînduri de pene de păun (în total cca. 500 pene), purtată de feciori pînă la căsătorie.

Cămaşa de ţinută are platcă, de care sînt prinse încreţite mînecile, largi jos. Gulerul răsfrînt, ca şi platca pe umeri, tivul mînecii şi al poalei sînt ornamentate prin cusătură cu mărgele în motive florale policrome. Cioarecii din pănură, strîmţi, se poartă vîrîţi în cisme. Chimirul, „cureaua", contemporan acestui costum este bogat ornamentat prin cusături din piele policromă. În vechime cureaua se decora cu „prîsnele" din aramă înşirate de-a lungul curelei. Apar şi ţintele de cositor.

Pieptarul este nelipsit din componenţa costumului şi fiind foarte colorat, brodat cu mătasă, ornat cu aplicaţii de meşină şi cu ciucuri, întregeşte caracterul vioi al costumului. Cojoacele, fie mari, fie mici, păstrează toate acelaşi stil în colorit şi în sistemul ornamental.

Sumanul este alb, denumit „chiton". Astăzi se poartă negru sau lai. Femeile poartă în ţinuta de sărbătoare zeghea albastră.

40 COSTUMUL DIN CÎMPIA TRANSILVANIEI

Cîmpia Transilvaniei se încadrează în aria de răspîndire a costumului femeiesc cu „ciupag" la cămaşă şi cu „catrinţă vînătă".

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, două catrinţe, bete şi încălţăminte.

Fata poartă capul descoperit, cu părul împletit în cosiţe la ocazii, sărbători sau nuntă, cînd poartă pe cap „bertiţă" (zgardă) din mărgele, sau cununa de flori. Femeia se piaptănă cu două cozi legate în jurul capului. Pe cap se punea întîi „ceapsa cu brusturi", o căiţă confecţionată din mătasă înflorată (fundul) şi o dantelă neagră, încutată, din care se făcea „brusturele" volanul. Peste ceapsă (care era legată sub bărbie) se pun, ştergarul alb, sau, mai recent, „căpeţelul", o pînză mai subţire, cu care femeia se îmbrobodeşte în aşa fel ca să se vadă brusturele cepsii.

Cămaşa costumului păstrează în mod fidel forma cămăşii cu „ciupag". Încreţită la gît, este ornamentată pe piept cu ciupagul, realizat dintr-o cusătură peste muchiile creţurilor (în formă de trapez), frecvent în colorit roşu. Mîneca largă, cu volan („fodori") este ornamentată cu „şire peste cot" şi „şiruleţ" mai mic la volan. Foile sînt încheiate cu cheiţă artistică. Poalele albe sînt tivite simplu. Caracteristic cămăşii de aici este dimensiunea mai redusă a ciupagului.

Catrinţa vînătă („mnerli") se purta perechi. Partea superioară, în colorit vînăt, monocrom, este denumită „trup", iar cea de jos, în roşu „tureac", este bogat ornamentată cu alesături geometrice în război, dispuse în registre. Caracteristic catrinţei din aceste locuri este „tureacul" mai îngust, faţă de catrinţele vînete din alte zone. Marginile tivite îngrijit şi artistic (cu „dupăceală") aparţin tipologiei generale ale acestei piese de port.

Peste catrinţe talia se încinge cu „brăcină" din lînă, în motiv linear de „curcubeu".

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir şi încălţăminte. Astăzi, costumul bărbătesc prezintă tipul de costum al Mărginimei Sibiului, avînd pălăria mică şi cămaşa cu „barburi" (cîte doi clini intercalaţi în faţă şi spate), avînd pe piept un ornament în formă de cruce, cusut cu negru.

Costumul vechi de Cîmpia Transilvaniei avea cămaşa dreaptă cu gulerul mic, iar pălăria cu borul mare prezenta mai degrabă înrudiri cu costumul de Năsăud, aşa cum de altfel a păstrat asemănarea şi pieptarul cu ciucuri, ca şi chimirul. Cioarecii din pănură albă sînt strîmţi pe picior. Menţionăm ca o particularitate locală, chimirul, „cureaua" cu prisnele", discuri din alamă, lucrate artistic, care sînt înşirate de-a lungul chimirului.

Sumanul negru sau brun prezintă forma generală cu clini şi gulerul drept, ornamentaţia însă îl leagă de tipologia locală prin broderia în culoare albă, plasată la cusătură de unire a clinilor şi la tivuri, ornament mai rar întîlnit la alte sumane.

41 COSTUMUL DE TÎRNAVE

Unitatea costumului popular de Tîrnave este uimitoare dat fiind extinsa zonă a acestor două rîuri, care străbat podişul Transilvaniei începînd de la poalele Carpaţilor orientali pînă la Mureş. Costumul de Tîrnave, prin păstrarea unor forme străvechi din vestimentaţia ţărănească — atît locală, cît şi de peste munţi, din vechea Ţară Românească — ocupă un loc important în studiul portului popular. El serveşte totodată şi ca un exemplu pozitiv de preluare a unor elemente din portul populaţiilor conlocuitoare, elemente pe care le-a asimilat prin prelucrarea lor în tehnica tradiţională a industriei casnice româneşti.

Costumul femeiesc care aparţine tipologiei costumului cu catrinţă la spate şi şorţ în faţă, se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, poale, catrinţă, şorţ şi încălţăminte.

Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în două cozi puse împrejurul capului. În ţinuta de sărbătoare se gătesc cu „zgherdanul" şi „creaţa", panglici ornamentate cu mărgele.

Femeia se piaptănă cu „cosiţe" sau „plete" la urechi. Pe capul legat cu o cîrpă roşie se aşază „vălitoarea", o broboadă fixă în formă de cerc „brobodelnic", montată dintr-un ştergar cu un capăt ce atîrnă la spate. În afară de vălitoare, mai găsim pe Tîrnave diferite sisteme de broboade.

Cămaşa de Tîrnave, croită cu foile încreţite la gît, păstrează în structura sa un important element de veche tradiţie şi anume încreţitura mînecii la umăr, unde se uneşte cu porţiunea umărului „altiţa", denumire ce a fost trecută asupra ornamentului ce apare în acest loc. Această formă a mînecii o găsim şi la cămăşile din vechile provincii: Ţara Românească şi Moldova, unde porţiunea respectivă se numeşte de asemenea altiţă. Încreţitura ce urmează sub altiţă este executată în punct de „trăsuri pe fir", specific transilvănean. Rîndurile verticale pe braţ apar aici sub forma de „şire de pui", în motive mărunte înşirate în linii scurte. Un element ornamental ce se leagă de specificul transilvănean este şi „cheiţa" ce străbate mîneca de la guler pînă jos. Gulerul îngust este cusut cu „urzitură la fir", iar sub guler găsim ciupagul mic cusut cu „trăsură pe fir". Mîneca se termină jos, fie în „bentiţă", care stinge mîneca „întoarsă", fie în „fodor" (volan) susţinut de încreţitura pe fir „beată". Printre aceste ornamente înguste rămîne vizibilă o mare suprafaţă a pînzei albe. Mîneca ornamentată cu altiţă pe umăr aparţine femeilor căsătorite, cămăşile fetelor tinere avînd cusătura peste cot, denumită „bodogoenele", care este întreţăiată de „mreajă", o dantelă ce înlocuieşte cheiţa.

Catrinţa, care mai de mult se purta în bucăţi perechi, astăzi a rămas numai la spate. În coloritul de fond roşu, catrinţa de Tîrnave prezintă o mare varietate prin gruparea vărgilor înguste, depuse peste întreaga suprafaţă.

„Şurţul" este compus din două sau trei foi, unite cu cheiţă „purecel". Ţesut casnic din lînă şi ales cu unul sau trei rînduri de motive geometrice la poală, are la tiv ciucuri colorati. Se poartă încreţit şi legat la talie cu „brăcină".

Podoabele tîrnăvencelor sînt mărgelele şi salbele de bani.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir şi încălţăminte. Căciula se poartă ţuguiată şi în ţinută de sărbătoare este ornamentată cu flori. Pălăria de astăzi este mică, ornamentată pe calotă cu „bertiţe" şi cu „strîmbuleţ" roşu. Cămaşa veche, cea dreaptă, era numită „cămaşa iobăgească". În zona Tîrnavelor, ca şi în Mărginimea Sibiului şi Munţii Apuseni, a fost răspîndită cămaşa cu „barburi" (cu clini în faţă şi spate), aici însă i-a luat locul „cămaşa cu pumnari", specifică Tîrnavelor prin cusătura policromă, plasată pe guler, la gură şi la „pumnarii" laţi. Cioarecii confecţionaţi din pănură albă erau neornamentaţi în vechime, astăzi însă apar cu un decor colorat la „cheiţa" clinului din spate şi la manşete, sub denumirea de „strîmbuleţ". La talie se poartă chimirul, peste care se încinge „cureaua cu bunghi".

Cojoacele purtate în zona Tîrnavelor aparţin diferitelor tipuri, dintre care cel mai frecvent este acela din centrul zonei, considerat ca tipul tîrnăvean. Pieptarele înfundate, ca şi cele despicate (purtate de femei) sînt brodate cu mătasă roşie în motive florale mărunte.

Hainele din pănură sînt foarte variate, unele de veche tradiţie, cum este „sarica" sau „zeghea" şi sumanul fără guler şi unele mai recente, ca „clicinul" scurt sau „frigura".

42 COSTUMUL SECUILOR

Pe lîngă bogata creaţie artistică a populaţiei secuieşti, manifestată în multiple domenii: casa de locuit, ţesăturile de interior, arta lemnului, ceramica etc., pînă la frumoasele ouă încondeiate, portul popular al secuilor apare modest şi sobru, sugerînd ideea că ţăranca secuiancă şi-a orientat preocupările înspre arta minunatelor covoare, a ţesăturilor şi cusăturilor care împodobesc casa de locuit şi mai puţin înspre împodobirea îmbrăcămintii.

Costumul femeiesc, care nu a păstrat nici un element din vestimentaţia asiatică a vechilor maghiari, se încadrează în tipologia costumului popular din Europa occidentală, caracteristică prin vesta ajustată pe bust, fusta largă, încreţită la talie, şi şorţul creţ, prins în faţă.

Fetele poartă părul împletit într-o coadă la spate, legat pe creştet cu o panglică simplă, sau ornamentată cu flori artificiale. Femeile poartă peste părul pieptănat cu coc o bonetă „csepesz", confecţionată din material industrial, negru. Peste „csepesz" femeia pune o năframă (în vechime purta şi o pălărie din pîslă neagră).

Cămaşa, croită drept, cu mînecile prinse de la umăr şi gulerul mic, este ornamentată redus, cu o dantelă croşetată, prinsă la marginea gulerului şi a mînecilor. Caracteristic croielii este un mic clin triunghiular denumit „pike", introdus pe umeri la răscroitura gîtului.

Piesa cea mai colorată, care determină, prin cromatică, tipologia zonală a costumului, este fusta „rokolja", încreţită la talie. Ţesută în casă din bumbac, ornamentată în vechime cu dungi verticale roşii şi negre, sau cafenii, iar astăzi în nuanţe de culori mai variate. Fustele costumului vechi erau croite într-una, pînă jos; cele mai recente au un volan care împarte linia fustei aproape în jumătate. La tiv şi la baza volanului, fusta este delimitată cu o dungă neagră din material industrial.

În faţă, secuianca poartă şorţul încreţit, care este confecţionat, fie din ţesătură din casă (în culori), fie din pînză albă industrială.

Peste cămaşă se poartă vesta „laibi", confecţionată fie din ţesătura de casă a fustei, fie din mătasă sau catifea.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir sau curea, vestă şi încălţăminte.

Căciula (kucsma) secuiască se caracterizează printr-o bantă răsfrîntă la margine. Pălăria industrială este împodobită cu flori în ţinuta de sărbătoare. Cămaşa veche, dreaptă, a fost de mult înlocuită cu cămaşa cu platcă. În trecut cămaşa se purta peste cioareci, încinsă cu chimir. Cioarecii din pănură albă sînt strînşi pe picior cu tivitură de postav roşu sau negru la cusături şi buzunare. La baza buzunarelor apare un ornament de şireturi negre, sau roşii „vitéz bőtés". Denumirea lor „harisnya" (ciorapi) ne aminteşte că în vechime cioarecii se compuneau din doi craci separaţi, prinşi cu nişte găici de baierul de la talie. Vesta „laibi" este confecţionată din pănura albă a cioarecilor, în unele locuri însă se poartă şi vesta din postav albastru. La gît, bărbaţii purtau o legătoare din diverse materiale colorate. Pieptarele, părăsite în portul de astăzi, erau scurte, din piele albă, ornamentate cu broderie în motive florale policrome. Se mai poartă de către bărbaţi pieptarele înfundate.

Hainele din pănură, purtate atît de femei cît şi de bărbaţi, prezintă o mare varietate, unele fiind scurte; „rekli", „kurti" sau „vizitka" la femei, sau „ujjas", „cedele" la bărbaţi, iar altele mai lungi, cum este „zeke" sau „condra".

43 COSTUMUL DIN ŢARA BÎRSEI

Restrînsă enclavă etnografică la trecătoarea dintre Transilvania şi Ţara Românească, între Rîşnov şi Rucărul Muscelului, zona Branului aparţine, prin forma costumului său popular, tipologiei costumului cu fotă a Muscelului. Avînd aceeaşi structură şi supus aceloraşi canoane în compoziţia ornamentului şi amplasarea acestuia în spaţiu, am putea considera acest costum ca o ramură a portului popular din Muscel. Totuşi, examinînd îndeaproape unele detalii, vom descoperi elementele caracteristice care conturează personalitatea bine închegată a costumului popular de Bran.

Costumul femeiesc. Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în două cozi atîrnate pe spate. În ţinuta de sărbătoare se împodobesc pe cap cu flori.

Iarna poartă basma de lînă. Femeia îşi aşază peste părul strîns la ceafă, „căiţa" din postav, legată sub bărbie. Peste căiţă se îmbrobodeşte cu ştergarul de cap, ţesut din cînepă, in, sau bumbac mai de mult şi din borangic mai recent. Felul de a se îmbrobodi depinde de vîrstă şi ocazie, cel mai frecvent fiind acela cu un capăt al ştergarului dus sub bărbie şi aruncat peste creştetul capului spre dreapta. Marămele de Bran au un specific propriu prin decorul de motive mărunte, dispuse omogen pe o mare suprafaţă a capetelor, delimitate, la margine, cu un şabac ales în război.

Cămaşa, încreţită la gît, se înscrie în sistemul ornamental cu „altiţă", cu unele particularităţi locale, care se referă la următoarele detalii: altiţa este îngustă, fiind formată numai din unul sau două rînduri; încreţul lipseşte, astfel rîul mînecii ajunge pînă la altiţă; mîneca se poartă întoarsă („cu obînzica întoarsă") la încheietura mînecii. Pe pieptul cămăşii, sub guler, apare la unele cămăşi „ciupagul", cusătura peste creţuri proprie cămăşilor din Transilvania. Elementele comune cu Muscelul apar în stilul ornamentaţiei cu aceleaşi motive de frunze, „fuşti" axate pe „şabac" la mînecă şi cu decorul grupat în pătrate mari, „stuci", pe piept.

În zona Branului găsim însă urmele altui tip de cămaşă, cămaşa cu mînecă răsucită, pe care am semnalat-o şi în Vrancea, fără însă să cunoaştem originea acestei ciudate forme de cămaşă.

Fota de Bran se remarcă de asemenea prin unele particularităţi proprii: lărgimea neobişnuită a cîmpului negru de la spate (astfel că fota se poartă încutată la spate) şi căpătîiele fotei, „pulpanele" cu fondul roşu aprins, brăzdat de dungi severe, la distanţe egale. Ţesătura nevedită în 4 iţe, care dă relieful de ochiuri suprafeţei pulpanelor, este de asemenea un element specific, care conturează caracterul unic al fotei de Bran.

Cu brîul roşu (de cca. 15 cm) se încinge mijlocul peste cămaşă, iar după ce s-a prins fota, se leagă „brăciile" (betele) alese în neveditură.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu, chimir, curea, „läibărică" (vestă) şi încălţăminte.

Căciula are formă „mocănească", pălăria este din pîslă neagră cu calotă mică şi borurile mari. Cămaşa, confecţionată din pînză cu „mărgini (dungi galbene, care mărginesc foile de pînză) este croită dreaptă, cu mînecile largi prinse de la umăr, guler mic, drept şi cîte trei clini pe o parte. Un decor preţios al cămăşii îl constituie cheile „strînsoarea" (cu care se unesc foile cămăşii), cusute în colorit alternat. Cioarecii din dimie albă, largi pe picior, sînt simpli, fără ornamente de bîrnaşe. Brîul este roşu, la fel cu acela al femeilor, doar mai lat. Peste brîu se poartă chimirul. Praşchia, o curea lungă (3—4 m. lungime), ornamentată cu nasturi de aramă, se încinge fie peste brîu, fie peste chimir. Peste cămaşă se îmbracă „läibărica" de zechi (din dimie), fie în culoare naturală brună, fie vopsită în negru.

Cojocul cu mîneci se purta pînă peste şolduri, denumit şi „cojoc scurt". Ornamentul, redus la unele motive de triunghiuri brodate pe feţe cu lînă sau mătase neagră, este specific aici. Pieptarul purtat de bărbaţi era înfundat (încheiat pe umeri).

În această zonă de interferenţă a elementelor de port transilvănean cu cele din portul muscelean, găsim o mare varietate de haine din dimie, unele din ele aparţinînd vieţii pastorale. Astfel: zeghea, şuba sau cheba, mînecarul şi străvechea haină „sarica", fac toate parte din inventarul vestimentaţiei din zona Branului.

44 COSTUMUL DIN ŢARA OLTULUI

Portul popular din zona Făgăraşului prezintă o mare varietate de forme, care oscilează de la o tipologie la alta, fiind dificil de a contura cu precizie caracterul costumului din aceste locuri. Totuşi, portul „pomeselnicului" cu „căiţa cu aripi", a „păsturilor din cioarec", a „cămăşii cu reţe" şi a „buboului" arhaic, ne ajută să stabilim unele criterii care au stat la baza închegării şi a evoluţiei vestimentaţiei din acest loc şi să selecţionăm elementele tradiţionale, din care a crescut şi s-a dezvoltat costumul din etapă în etapă pînă la forma sa de astăzi.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, păstură sau şorţ, brîu, bete şi încălţăminte.

Fetele purtau înainte părul scurt, retezat pe sub urechi, sau lung și împletit în 2 codițe. Pe cap purtau pălărie din pîslă neagră cu un decor de ciucuri, „canafi", pe calotă. Femeile se împletesc cu 2 cozi, strînse la ceafă, peste care pun „căița de păr", o mică bonetă din pînză, legată sub bărbie. Pe frunte leagă „fruntarul", o panglică ornamentată cu mărgele. Peste aceste două piese se așază „căița cu cipcă" sau „căița cu aripi". Peste această bonetă se leagă „pomeselnicul", un ștergar din bumbac, țesut de mînă, cu capetele alese din nevedituri, numite „ciurele". Felul de a lega pomeselnicul depinde de vîrsta femeii, de ocazie, dar și de tipul local, dat fiind diferențele ce apar de la sat la sat.

Cămașa este croită cu flori încrețite la gît. Mîneca se termină într-un volănaș mic, „fodorul", susținut de „brățărușă", cusută peste muchiile creturilor.

Găsim mai multe tipuri de cămașă, dintre care cel mai vechi cunoscut este „cămașa cu poale într-una", partea superioară a acesteia fiind numită „brîu". Gulerul și gura cămășii sînt cusute cu arnici roșu; pe lîngă gură se înșiră 1—2 rînduri de „stele cu coarne" sau „stele crestate". Mîneca deține un ornament specific Făgărașului, „rețea", o dantelă ce se întinde pe braț de la guler pînă jos și unește foile de pînză (înlocuind cheea) și este ornamentată cu „pui peste cot", cusuți de asemenea cu arnici roșu.

Cămașa veche cu „rețe" și „pui roșu" a dat naștere altor variante, care au păstrat „rețea", dar au părăsit puii de la gură, iar puii peste cot roșii îi găsim înlocuiți cu „puii pe dos" în colorit negru. În etapele ce au urmat, cămașa primește alte înfățișări: este țesută în 3—4 ițe, cu năvăduri „în ciurele", ornamentul de la cot se mută pe umăr sau se resfiră pe suprafața mînecii, fără a respecta ordinea consacrată.

Pe partea inferioară a corpului, îmbrăcată cu poalele, se succed, în timp, mai multe categorii de „catrințe", dintre care cea mai veche este „păstura din cioarec". Confecționată din două foi de pănură („cioarec") late, aceasta cuprindea strîns corpul femeii, fără a mai fi nevoie de a purta și la spate o catrință. Păsturile sînt date la piuă și „glățuite" (lustruite cu o tehnică specifică) avînd la marginea de jos ciucuri „frînghii" Acestei păsturi i-au urmat o serie de variante, unele purtate numai în față, cum sînt: „păsturica vînătă" sau neagră, țesută în nevedituri (gen macat); „păstura cu fir amestecat" (urzeala neagră și beteala roșie), cu un „rînd de flori" și bordură aleasă la poală, și în fine „șurțul", format dintr-o țesătură largă (cca 1,50 m), purtat încrețit. La spate se prinde „păstura de spate" vînătă sau neagră. Se poartă și singur, învelind corpul femeii, ca un vîlnic.

Brîul tipic de Făgăraș are ornament linear, dispus pe lungime.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), chimir („șerpar") și încălțăminte.

Căciula se poartă țuguiată, pălăria cu borul mic este garnisită — în ținuta de sărbătoare — cu un ciucure mare („canaf") și cu o podoabă din mărgele și flori numită „vrîste", care atîrnă peste borul pălăriei. Cămașa veche, „românească", era croită drept, cu guler îngust, mîneci largi, păstrînd tipul generalizat al cămășii bărbătești originare. A urmat cămașa de tip nou, „nemțească", cu gulerul răsfrînt, mîneca încrețită la umăr și prinsă în pumnași jos, iar pe piept cu un ornament de cerculețe denumite „streafuri", după modelul cămășii de oraș. Această cămașă este ornamentată în două tehnici: cu tighele cusute cu mașina (pe guler, umeri, piept) și cusături de mînă, între care menționăm încrețiturile artistice, „zbîrciogii", de la mînecă și „strîmbulețîi", colțișorii de la guler și umeri.

Cioarecii confecționați din pănură sînt ceva mai largi decît cei din Sibiu. Ornamentul specific al acestora este bordura neagră de „creste la cioareci", realizată din postav aplicat. Chimirul, „șerparul", mai lat înainte, este ornamentat cu motive stanțate și cusături cu șuvițe din piele colorată, denumite „cosoaie".

Pieptarele întregesc costumul. Pieptarul înfundat, cu ornamentul de „floare pe piept", înainte era purtat de femei. Astăzi este frecvent pieptarul despicat, ornamentat bogat pe piept. Bărbații poartă pieptar înfundat, „cu gură", o despicătură mică la piept. Pintre hainele de lînă, „buboul" reprezintă elementul tradițional al Făgărașului. O altă haină „recălul", în vărgi, sau simplu, în culoarea brună a lînei, este de asemenea caracteristic portului de Făgăraș.

45 COSTUMUL DIN MĂRGINIMEA SIBIULUI

În Mărginimea Sibiului, o întinsă zonă subcarpatică, s-a dezvoltat un port popular cu o personalitate bine cunoscută, în forme determinate de ocupația oamenilor de aici. Culoarea albă în contrast cu decorul negru al costumului, impresionează prin curățenie și prospețime și s-ar putea afirma că nici un costum din țara noastră nu are albul atît de strălucitor ca cel al Mărginimei.

Costumul femeiesc cunoaște două etape în dezvoltarea sa: costumul secolului trecut (intrat și în secolul actual), păstrat în amintirea și lăzile bătrînilor din satele mai înfundate în munți, și costumul nou, „de Sălișteˮ, care stîrnește prin eleganța sa o admirație unanimă și tinde să înlocuiască costumul multor zone din țara noastră.

Costumul vechi se încadrează în tipologia costumului cu șorț în față și catrință la spate. Se compune din „broboadă" sau „velitoare" pe cap, cămașă într-una cu poalele, șorț, catrință, brîu și încălțăminte.

Costumul nou se încadrează în tipologia costumului cu două catrințe și se compune din „pahiol" pe cap, ie, poale, două catrințe, brîu și încălțăminte.

În vechime fetele purtau părul pieptănat „cu bortă", o coadă împletită în jurul frunții, dusă la ceafă și încorporată în coada din spate, în care se legau „ciucurii cu șinor" făcuți din lînă. Purtau și „coturi" (cîrpe) albe „chindisite" de ele cu „pene".

Femeia purta pe capul pieptănat cu două cozi legate pe creștet, broboada sau vălitoarea, o legătură din pînză, în formă de cerc. Broboada, purtată în satele „din sus de Sălișteˮ pînă la Poiana, are formă înălțată, de semicerc, compusă din 30—35 „doage" (creturi) dese, făcute „din degete", de către femei specializate. Așezată pe cap, are la spate „coada" broboadei „chindisită" în cusături și cu ciucuri. Forma broboadei diferă în Jina și pe Valea Sebeșului.

Cămașa femeiască aparține tipologiei de cămăși „cu umeraș și șire" pe mînecă, Mărginimea Sibiului fiind considerată ca zona de baștină a acestui tip de cămașă. Cămașa veche, confecționată din pînză cu vărgulețe roșii („geolgiu cu hire") are dimensiunile mari. Încrețită sub guler cu „ciupag", are și spatele cu „creț după cap". Mîneca lungă și largă, terminată în „betuță", se poartă „întornată". Ornamentul mînecii, delicat, se reduce la „cheița" cusută cu galben, la „umeraș" sau „altiță" (o dunguliță pe umăr), la două șire lungi pe braț, numite „dul" sau „ciubac", și trei șire scurte, pornite din umeraș. Toate aceste ornamente lineare sînt cusute cu lînică sau mătasă neagră în puncte de o finețe unică, finețea decorului fiind caracteristică cămășilor cu umeraș și șire.

Pe poalele albe, neornamentate, se pune „catrința vînătă" sau roșie (ornamentată cu vărgulețe orizontale) la spate și șorțul negru (compus din două foi și ornamentat discret la tiv) în față.

La talie se încinge, peste catrință și șorț, brîul ales în dungi sau „brîul turcesc" (adus din Dobrogea de ciobanii transhumanți).

În costumul nou „de Sălișteˮ femeia poartă „pahiol" (un voal din fir de mătasă) legat pe cap. Cămașa mai puțin largă, cu mînecile mai scurte, care se termină în volan „fodră", este ornamentată cu „ciocănele", niște dungi negre, cusute dens, care se întind vertical atît pe mînecă, cît și pe piept. Umerelul a rămas pe umăr tot atît de discret, iar printre ciocănele se întind și „șirele scurte", cusute în puncte minuscule, pe firul mărunt al pînzei „de geolgi" industrial. Poalele albe sînt neornamentate.

Cele două catrințe sînt făcute din postav negru. Ornamentate la poală cu o bordură brodată cu fir auriu și mătasă, sînt tivite cu o dantelă neagră, catrința din față avînd însă ciucuri la tivul de jos. Brîul costumului nou este țesut în tricolor.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), chimir și încălțăminte. Căciula ciobănească este rotundă și evazată. Pălăria veche, din pîslă cu „pereții mari", a fost înlocuită cu pălăriuța mică, cu borul foarte îngust. Cămașa veche era confecționată din „pînză cu hir" (pînză de casă cu vergi roșii), cea nouă din pînză industrială. Ambele cămăși păstrează o croială de veche tradiție, „cu barburi", (cîte doi clini intercalați în mijlocul stanilor

din față și spate) legată de un ornament specific, asemănător cu o cruce, care este cusut în puncte mărunte. Cioarecii din pănură albă au o croială adecvată, astfel că ei se mulează pe picior. La cusătura de unire a foilor se întind „mieluşeii", mici proeminențe ale tivului, care este susținut de o ață trasă pe dos.

Cureaua sau chimirul este nelipsită din costumul ciobanului mărginean și prin decorul artistic, brodat cu șuvițe de piele, sau din metal, această piesă de port este o adevărată creație artistică. Peste chimir, ciobanii se mai încing și cu „praștia", o cureluşă de cca 3 m.

Cojoacele și-au găsit aici o frecventă utilizare, dezvoltîndu-se din diverse forme: pieptare înfundate, despicate („naționale"), cojoace scurte și bituşa. Cu excepția „bituşei" ciobănești care nu este ornamentată, toate celelalte categorii de pieptare sînt brodate — în ornamente specifice — cu aceeași excepțională finețe ce caracterizează costumul acestei zone.

Dintre hainele de dimie amintim „țundra" neagră, care se purta cu 12 clini de către femeile tinere și de fete, avînd însă și forma scurtă pentru muncă și purtare.

46 COSTUMUL SAŞILOR

Populația săsească, răspîndită în diverse zone și în diverse perioade istorice pe suprafața Transilvaniei, prezintă în portul său popular unele diferențieri locale ce au determinat caracterul specific al costumului din fiecare zonă în parte. Totuși, unitatea puternică a portului popular săsesc apare în structura sa de bază, care păstrează caracterul specific al costumului occidental germanic.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, fustă, vestă, șorț, cordon și încălțăminte.

Fetele poartă peste părul împletit în două cozi aduse pe creștet un cilindru, „borten", din catifea neagră, așezat pe creștet. La spate atîrnă panglici înflorate. Femeile își acoperă părul, de asemenea împletit în două cozi aduse pe creștet, și fixate pe un suport, „Quetsche", cu o bonetă din dantelă. Peste bonetă urmează îmbrobodirea, „Bockelung", cu o țesătură albă, transparentă și vaporoasă ce evocă imagini medievale și care se face în diverse forme de la o zonă la alta. Acele decorative, „bockel Nadeln" (realizări artistice de podoabe metalice, în stil germanic) fixează broboada de bonetă, și panglici înflorate, leagă capul sub broboadă.

Cămașa, confecționată înainte din pînză de cînepă, sau în și mai recent din pînză fină, industrială, este încrețită sub gulerul îngust cu o cusătură printre crețuri „Gereihsel" (în genul ciupagului) de veche tradiție în costumul german. Mîneca largă este prinsă jos într-un galon „Preisen", ornamentat prin cusături colorate și avînd la margine o dantelă făcută cu andrele.

Fusta „Rock" este confecționată din material industrial, în colorit închis. Decorul este plasat la poala fustei sub formă de galoane (3—5) din panglică înflorată și mai rar cu broderie de mînă.

Peste fusta foarte largă se pune, în față, șorțul compus din 2—3 foi, încrețit la talie. Se acordă o mare atenție ornamentării șorțului, acesta avînd și rol decorativ în ținuta de sărbătoare. În unele zone șorțul este confecționat din catifea sau mătasă industrială, în altele din pînză albă, ornamentat prin cusătură de mînă, iar în Țara Bîrsei șorțul este făcut din „tül" negru, brodat de mînă. În zona Bistriței apare și șorțul „Harras", țesut din lînă în forma catrințelor învărgate, de Năsăud, ca o mărturie a preluării elementelor românești în vestimentația săsească.

Vesta în formă de corsaj ajustat este încheiată în față cu nasturi sau cataname din metal. În zona Bistriței vesta prezintă o formă tradițională, denumită „Wasken", încrețită dens și ornamentată pe întreaga suprafață prin cusături peste muchiile creților.

Menționăm ca un fenomen de păstrare a unor străvechi tradiții germane piesa „Busenkittel", compusă din vestă într-una cu poalele, confecționată din cînepă, cu partea superioară încrețită în cute dese.

În costumul femeiesc se folosesc două feluri de cordoane: din stofă „Struppen" (purtat mai ales în Bistrița) și din metal „Spangengürtel".

O podoabă unică, de străveche tradiție germanică, este „Heftel"-ul — un gen de broșă mare, rotundă, atîrnată pe piept, pe care o poartă femeile în ținuta de mare sărbătoare.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, cioareci, chimir și încălțăminte.

Vesta apare rar, dată fiind utilizarea pieptarelor din blană. Căciula se poartă fie din miel negru, fie din dihor sau jder. Pălăria din pîslă neagră are borurile mai mari sau mai mici, după zonă. Cămașa croită drept deține în ornamentația sa prețioase elemente din cusăturile specifice populației săsești, dar descoperim totodată — în zona Bistriței — și unele elemente din ornamentația românească.

Se poartă atît vîrîtă în cioareci, cît și pe dinafară. Cioarecii, confecționați din pănură, sînt fie negri, fie albi, croiți strîmți pe picior, arareori ornamentați cu șireturi. Chimirul, purtat la talie, a fost mai lat în trecut.

Cojoacele din costumația săsească sînt variate și artistic ornamentate. Deosebit de prețioase sînt cojoacele mari din zona Bistriței și pelerina îmblănită „Kirschen" din zona Sibiului.

Hainele din pănură prezintă o gamă variată, cele mai vechi forme fiind pelerina „Krausermantel" purtată la spate de femei. Mantaua săsească, generalizată, este albă, dar găsim și mantaua neagră, în Țara Bîrsei, specifică prin decorul cu agrafele de argint înșirate în față.

În zona Bistrița se poartă și sumanul românesc „Kotzenmantel" lucrat de femeile române din Mocod. O notă caracteristică costumului săsesc este data confecționării și numele purtătorului, care sînt cusute vizibil pe piesele de port.

47 COSTUMUL DE ORĂȘTIE

Costumul popular din Orăștie aparține zonei „Mărginimei" și prin structura costumului femeiesc se încadrează în tipologia costumului cu catrință la spate și șorț (încrețit în față). Cămașa, de asemenea, ține de larga arie de răspîndire a cămășii cu umeraș și șire pe mînecă.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, catrință, șorț, bete „brățări" și încălțăminte.

Fetele își împletesc părul cu „chică peste frunte", dusă de la o ureche la alta. Purtau și o cîrpă albă „chindisită" (cusută) de ele, în colțuri. Femeia purta părul împletit în „cormi", din trei „chici", pe care le îngroșa cu lînă ca să fie cît mai mari.

Cormii se fixau în fața urechilor prin „prenătoare" (o panglică) care se legau peste frunte. Peste cormi se punea „chindeul" (ștergarul) țesut în casă, care a fost înlocuit — încă din secolul trecut — cu „podoaba" din pînză industrială. Aspectul voluminos al capului îmbrobodit cu proboada este determinat de grosimea cormilor.

Cămașa, confecționată din pînză de casă, este încrețită la gît. Mîneca se termina — mai de mult — în „bentiță", astăzi are „fodre" (volan) susținut de „brățare". Pe mînecă găsim o compoziție ornamentală specifică, cu „pui păstă umăr" în orizontal și „ciocănele", dungi verticale cusute compact, „bătute", care alternează cu „șirele" mai scurte, de asemenea verticale.

Poalele sînt albe, neornamentate. Catrința purtată la spate, țesută din lînă, de obicei, cu fondul negru, este ornamentată cu dungi mărunte, orizontale, începînd cu „vărgulele din suveici" și „ridicate cu spetează" pînă la „alesături cu mîna". Jos se găsește o bordură din motive mai dezvoltate. Șorțul din lînă, încrețit în talie, se compune din două foi. Pe porțiunea de jos se întinde o bordură, „varga cu alesătură", restul fondului este uneori ornamentat cu „vărgi" orizontale.

La talie se încinge brîul, „brățara", năvădit în ochiuri și în alte motive lineare.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), chimir „șerpar" și încălțăminte.

Căciula are formă românească cu fundul larg și drept. Pălăria mare din vechime a fost înlocuită cu „pălăria mocănească", de format mic (mai mare însă decît în zona Sibiului) specifică Mărginimei.

Cămașa bărbătească, croită drept (nu are barburi, elementul specific costumului din Mărginime), ci este ornamentată artistic cu „cheiță" cusută cu acul în negru între două foi de pînză pe care le unește. Mai nou, această chee, care

constituie elementul principal de decor al cămășii de Orăștie, a fost înlocuită cu „peteuca", o intercalare de benzi negre. Gulerul mic, cusut mărunt cu negru, este legat cu „ceutoare"; la gura cămășii sînt „puii pe la gură". Cioarecii prezintă interes prin croiala simplă și rațională. Încheiați cu „mielușei poenerești" (mici proeminențe la cusături), sînt ornamentați la îndoitura de jos prin „colți", cusuți cu roșu la tineri, cu negru la bătrîni și cu albastru la cei de vîrstă mijlocie. Chimirul, „șerparul", confecționat din piele, prezintă o frumoasă ornamentație, cusută cu șuvițe de piele verde.

Cojoacele de Orăștie, în diversele lor forme de cojoc, pieptar mic despicat, sau înfundat, reflectă o mare unitate în decorul cu mici stilizări florale, în motive dispuse în mod izolat. Coloritul negru, agrementat cu verde, este specific Orăștiei.

Țundra din pănură neagră se purta de populația de aici. Recent, se poartă „laibărul", o haină scurtă, dreaptă, fără guler, din pănură albă. Apariția unei haine, pătrunsă aici de aiurea, „epengeaua", o pelerină folosită de ciobani, prezintă un fenomen interesant de penetrare a acestui tip de haină din Cîmpia Dunării în mediul „mocănesc" din sudul Transilvaniei.

48 COSTUMUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

Costumul popular din Țara Hațegului păstrează, sub aspectul său arhaic, străvechi elemente tradiționale, în care descoperim nu numai moștenirea fondului local, ci și similitudini cu elementele zonelor vecine. Banatul și Ținutul Pădurenilor.

O altă particularitate a costumului de Hațeg este lipsa lui de unitate. Surprindem nu numai în componența costumului dar și în forma și ornamentația pieselor din care se compune — mai ales la costumul femeiesc —, anumite diferențieri de la un grup de sate la altul, care conferă portului hațegan o mare varietate. Totuși, selecționînd elementele originare ale costumului femeiesc, vom reuși să conturăm tipul autentic de port al acestei zone cu vechi rădăcini în istoria neamului românesc.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, două „catrințe", brîu, bete („brăcină") și încălțăminte.

În zona limitrofă cu Banatul se purta în locul celor două catrințe opregul cu ciucuri la spate și catrință de bumbac în față.

Fetele poartă părul pieptănat cu „chici", o coadă împletită la frunte care, dusă peste urechea dreaptă, se înglobează în coada de la ceafă. Ca găteală, pun pe cap „lătițare" înnodate din mărgele. Femeia poartă „ceapsa cu coarne", care se așază pe capul pieptănat într-un mod ciudat: începînd de la cărarea din mijlocul creștetului, părul se răsucește în cca. 15 „suciturі" (din cîte două vițe de păr) care, așezate în rînd la tîmplă, sînt duse prin fața urechii spre ceafă, unde se împletesc în două „chici" (cozi). Deasupra cefei se așază „conciul" din sîrmă, în forma unor coarne, pe care se învăluie chicile de păr și se coase (de conci) „cu o andrea". Peste conci se pune „ceapsa cu coarne", elementul caracteristic portului femeiesc de aici, o mică bonetă cu două proeminențe laterale ascuțite, avînd la bază o bordură cusută cu lînă policromă, în motive geometrice. În ținuta de sărbătoare și iarna, femeia poartă peste ceapsă „proboada", din pînză albă, cu care se îmbrobodește în diverse forme.

Cămașa costumului de Hațeg este încrețită în jurul gîtului, cu mînecile terminate în „fodori", volane mari. Sub guler se întinde „brățara", o cusătură peste crețuri (similară ciupagului). La gura cămășii, despicată adînc, se înșiră cusătura verticală a „foilor", care constituie singurul decor de pe pieptul cămășii. Mîneca prezintă diverse sisteme de ornamentare, care aparțin celor trei tipuri specifice Transilvaniei: cu „rînd peste umăr" și „șire în jos", cu „pui peste cot" și cu „tablă". Alături de acestea apare și sistemul cu „rînduri pe mînecă", ce se întinde de la umăr pînă jos. Aceste ornamente variază nu numai în funcție de localitate, ci și de vîrstă și ocazie. Cămășile erau mai de mult ornamentate prin cusătură cu lînă, apoi cu arnici, în colorit de negru, alb și puțin roșu. De remarcat este susținerea volanului, care se face prin „brățară", cusătură peste crețuri, în zonele de sud-est și prin „pumnășel", o bentiță cusută, în zonele limitrofe cu Ținutul Pădurenilor.

Catrința, numită „catrințoi", se poartă încutată, avînd lărgime mare. Țesută din lînă aspră sau cînepă (pentru vatră), catrințoiul se poartă unul la spate mai lung și altul în față mai scurt. Fără să fie pereche, ambele părți sînt colorate sobru, avînd ornamentație lineară, fie pe verticală, fie pe orizontală, fie în caroreluri. Spre deosebire de catrințoiul din spate, care are uneori și mici alesături, cel din față este adeseori năvădit „în păcele" (în genul macatelor). În zonele limitrofe cu Banatul s-a purtat la spate opregul cu ciucuri și în față catrința de bumbac dreaptă. În zonele de est găsim catrința dreaptă sub denumirea de „scutec", purtată în față, iar la spate același „catrințoi" în cute. Din aceste variante se desprinde forma caracteristică cu o frecvență mai pronunțată, care este „catrințoiul", purtat atît în față, cît și în spate.

La mijloc se încinge „brîul în bîte", de veche tradiție (confecționat printr-un sistem arhaic) și „brăcira", care se pune peste brîu și peste catrințoiul din spate, cel din față prinzîndu-se peste brîu și brăciră.

Podoabele frecvente în Hațeg sînt lățițele din mărgele.

Costumul bărbătesc este mai unitar, prezintă totuși unele variante locale. Se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), curea (mai rar brîu) și încălțăminte.

Căciula, denumită „căiță", se poartă cu fundul drept. Pălăria avea boruri mari, la care s-a renunțat în favoarea pălăriei mici, pătrunsă aici din Mărginime. Cămașa veche, lungă, era croită cu „barburi" (clini introduși la pieptul și spatele cămășii). În unele locuri s-a renunțat la barburii din față, unde decorul este plasat la gura cămășii. Gulerul mic și pumnarii mînecii sînt cusuți totdeauna cu negru, ca și baza barburilor, unde apare un motiv în formă de M. Cioarecii din pănură albă, groasă, croiți drept, nu sînt ornamentați. Ismenele, ca și de altfel cioarecii, sînt legate sub genunche cu o curelușă. La talie se poartă „cureaua", chimirul cu două limbi late. Tinerii se încing de mai multe ori peste cureaua lată și cu „curea cu bumbi" îngustă.

Cojoacele, sub forma de „pieptar cu gură" la bărbați, „pieptar crăpat" la femei, sau pieptar înfundat la ambele sexe, sînt brodate cu lînă policromă pe fondul pielei și e vopsit în brun, cele femeiești fiind foarte bogat ornamentate.

Haina de veche tradiție în Hațeg, „șuba înfundată" este încheiată în față, lungă, cu clini și cu gura adînc despicată. Confecționată din pănură albă, ornamentată cu găetane, este purtată de femei, care o încing cu un brîu la talie.

Laibărul, o haină scurtă albă cu mîneci, este purtat de asemenea de femei. Bărbații poartă șuba albă, cu clini, ornamentată cu bîrnaș negru sau colorată „chindisită", după vîrsta purtătorului.

49 COSTUMUL DE PĂDURENI

Portul popular apare la Pădureni într-o formă de covîrșitoare personalitate. Deși prin componența sa, costumul se înscrie în tipologia costumului din Transilvania, cu două catrințe, totuși sîntem surprinși la prima vedere de aspectul unic al acestui tip de port, care impresionează prin silueta dreaptă, sculpturală, prin cămașa robustă, prin ceapsa care evocă forma bonetei frigiene și prin podoabele de chei și inele prinse pe lanțuri.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, două „oprege" (catrințe), brîu, brăciră și încălțăminte.

Fetele poartă capul descoperit, cu părul împletit în două „chici" (cozi), prima din părul din față, despărțit cu „cărarea rotogol" pe creștet, care se aduce prin fața urechii din dreapta spre ceafă, unde se împletește în „chica de la spate". La capătul cozii se leagă „curmii", un șiret colorat din lînă. Femeia se piaptănă cu „conci", un cerculeț din sîrmă pe care se înfășoară și se cos cozile împletite deasupra cefei. Deasupra conciului cusut se pune „prima", un mic triunghi din cîrpă prin care se nivelează linia capului. Deasupra se prinde „ceapța", o bonetă în formă conică, ornamentată cu o cusătură compactă din lînă neagră. La margine se aplică cipta, o dantelă cu acul care reprezintă o virtuozitate tehnică.

În ținuta de sărbătoare ceapța se poartă cu „prăboada", în vechime un ștergar, și astăzi o pînză industrială care prinsă de vîrful cepsei, atîrnă vara pe spate. Iarna și la biserică, prăboada se leagă într-un mod specific.

Cămaşa, confecţionată din pînză groasă, este încreţită în jurul gîtului, are mînecile terminate în „fodor" (volan), susţinut cu o bentiţă suprapusă, „gulerul la mînă". De remarcat este cusătura verticală pe faţa mînecii, denumită „altiţă" prin care se încheie foile mînecii. Ornamentaţia cămăşii apare pe guler, pe „foile" de la gura cămăşii (adînc despicată) şi pe mînecă, în formă de „tablă" dreptunghiulară. Decorul geometric prezintă o mare varietate de motive, unele cu conţinut simbolic, de veche tradiţie. Tehnica cusăturilor „ateşte" şi „şinoreşte" specifică Pădurenilor (cea ateşte fiind buclată), este adecvată compoziţiei ornamentale compacte, care acoperă ca un strat suprafaţa mînecii. Firul de arnici folosit, în coloritul său de roşu şi negru, a determinat cromatica viguroasă a cămăşilor. Poalele sînt încheiate cu „cheiţă", în diverse motive cusute cu negru, care constituie un decor; la tivul de jos se înşiră o bordură „cu pene la poale" în alb, de mare valoare artistică. Remarcăm şi prezenţa cămăşii ornamentată cu „pui peste cot", purtată astăzi de bătrîne.

„Opregul" (catrinţa) se poartă perechi, cel din faţă mai scurt. Ţesut din lînă în 4 iţe, în diverse modele nevedite, este lat, astfel că ambele oprege înfăşoară corpul, ca o fotă, poalele fiind vizibile numai jos. Este negru, simplu, fără nici un ornament, în afara reliefurilor nevedite. La tiv are ciucuri „făcuţi în degete" (o tehnică arhaică), sau o „ciptă" (dantelă) făcută cu andreaua.

Mijlocul pădurencei se încinge peste poale cu „brîul în bîte", care reprezintă un sistem de ţesut (urzit pe o creangă de copac cu ajutorul unor beţigaşe) de străveche tradiţie. Brîul în bîte, elastic, ca o reţea, este fie monocrom fie în dungi colorate pe lungime. Peste brîu se prind opregele cu „frumbile" lor, apoi se încinge brăcira lungă, în 2—3 „încinse" resfirate.

Pădureanca poartă la mijloc, „balţii" (un cordon din ţinte de cositor) care se încinge peste brăciră. La şoldul stîng se prinde „ceile pe cişi", o garnitură dreptunghiulară, compusă din rînduri de ţinte, avînd atîrnate chei şi inele de aramă, iar mai jos de mijloc pe şolduri, se încercuiesc lanţurile de aramă, „zalele", de unele din ele fiind prins cîte un rînd de chei şi cîte un rînd de inele din aramă. Considerate ca podoabe astăzi, portul acestor chei şi inele păstrează semnificaţia unor străvechi credinţe.

În afară de podoabele din metal, pădureanca poartă şi „latiţe" din mărgele la gît şi pe piept, ca şi „latiţe" cu oglinzi confecţionate de ea în mod ingenios.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă, sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir şi „laibăr" (vestă).

Căciula („căiţa") de miel, neagră este mare şi moţoasă. Pălăria veche pădurenească „rotogoală cu veşti înalte" este pălăria cu borurile înălţate pe care am găsit-o şi în alte regiuni purtată de ţărani. Aici pălăria este decorată cu latiţe de mărgele cu panglici şi cu pene de cocoş. Cămaşa era croită dreaptă cu mînecile largi. A urmat cămaşa cu „pumnaţi la mînecă", cu creţuri munteneşti. Ornamentaţia este plasată pe guler, gura cămăşii şi pumnaşii, în cusături albe, iar astăzi „umplute" în culori. O cămaşă preţuită este „cămaşa cu pături", care are un ornament de încreţituri pe piept. Un ornament valoros al cămăşii bărbăteşti sînt „cheile" cu care se unesc foile de pînză. Cioarecii, confecţionaţi din pănură albă, sînt neornamentaţi. Cămaşa se poartă pe dinafară, încinsă cu chimirul lucrat din toval gros cu reduse ornamente ştanţate.

Vesta „laibăr" face parte integrantă din costumul bărbătesc. Confecţionată din pănură albă, este ornamentată pe margini cu „brînaş" (şiret) în colorit, care diferă de la o vîrstă la alta a bărbatului.

Cojoacele sînt înfundate la bărbaţi şi despicate la femei, acestea din urmă fiind bogat ornamentate cu broderie de lînă colorată. La spate rămîne o porţiune neornamentată, în formă de fluture, sau de lună.

„Şuba" este haina din pănură a pădurenilor, purtată deopotrivă de bărbaţi şi de femei. Albă, ea este puţin ornamentată cu bîrnaşe colorate, care diferă — ca şi la vestă — după vîrstele bărbatului, tinerii purtînd bîrnaşe roşii.

Pe Valea Jiului, între Cîmpul lui Neag şi oraşul Petroşani, şi urcînd înspre Petrila, Jieţ, se întind ca o salbă, de-a lungul Jiului şi apoi a Jieţului, aşezările arhaice, întrerupte de centrele miniere, devenite astăzi oraşe. Aici trăiesc, din timpuri necunoscute, Momîrlanii, populaţie cu ocupaţie integral pastorală în trecut. Portul popular al Momîrlanilor prezintă pronunţate afinităţi cu costumul

Mărginenilor din zonele subcarpatice, dar păstrează şi unele elemente străvechi din portul Haţegului, locul de baştină a multor aşezări de pe Jiu. Este portul cu proboadă pe cap, cu „umeraş şi şire" pe cămaşa femeiască şi cu „barburi" la cămaşa bărbătească, costum care păstrează o mare unitate în această extinsă zonă, atît de precis delimitată de natură.

Costumul femeiesc al Momîrlanilor se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, „opreg" (catrinţă), „şurţ", brăciră şi încălţăminte.

Fetele se poartă cu cosiţe sau „chici": părul de pe ceafă împletit într-o coadă la frunte, dusă spre dreapta prin faţa urechii şi prinsă în coada de la ceafă. La capete, coada se leagă cu „primbură cu ciocoţi" (panglică cu ciucuri). Femeia se piaptănă cu „pleteri": două cozi împletite la ceafă şi îngroşate cu „viţe" din lînă sînt aduse prin faţa urechilor şi prinse pe creştet.

În satele de pe cursul mai de jos al Jiului, în Iscroni şi Livezeni, femeia îşi împleteşte numai o singură pleată, la urechea stîngă. Îmbrobodeala peste plete se deosebeşte şi ea, dat fiind că în satele de pe cursul superior al Jiului femeia se leagă peste pleteri cu „proboada" din pînză industrială, iar în Iscroni şi Livezeni păstrează ştergarul, ţesut de mînă. Felul de a se îmbrobodi diferă, dar fiecare îmbrobodeală păstrează străvechi forme de învelire a capului, atestate de documente.

Cămaşa încreţită la gît, cu mînecile terminate în „fodor" (volan), este ornamentată cu „umeraş" în sens orizontal pe porţiunea umărului, de la care pornesc în sens vertical „rîndurile" pe braţ. Cheiţa ce se întinde de la guler pînă jos, constituie şi aici un prilej de ornamentaţie, avînd şi „penele lîngă cheiţă". Volanul este susţinut de „brăţări", o cusătură peste creţuri, pe care o găsim şi sub guler, denumită „brăţărue". Gulerul „urzit pe fir" păstrează un sistem de cusătură tradiţională.

Ca o excepţie, mai găsim aici şi ornamentul de rînduri pe mînecă, pornite de la guler, fără de umeraş. Pe valea Jiului găsim o coloristică mai variată la cămăşi. Pînza în vărgi „roşii şi negre" este nelipsită la cămăşile din vechime.

Opregul (catrinţa) se poartă la spate şi are un plăcut aspect prin coloritul cald al decorului. Ţesut din lînă în 4 iţe, este ornamentat în sens orizontal cu „vărgi" şi alesături printre vărgi, pe fondul închis. În faţă se poartă „şurţul", compus din două sau trei foi de ţesătură din lînă, unite cu cheiţe. Unele şurţuri sînt ornamentate cu vărgi orizontale, altele au fondul simplu, dar toate, deopotrivă, au la poală o bordură de alesături „în degete", într-o bogată policromie. La tiv ciucurii, sau dantela, ocolesc colţurile.

Cu brîul se încinge mijlocul peste cămaşă.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), chimir şi încălţăminte.

Căciula are formă mocănească, cu fundul drept şi lărgit, pălăria veche era cu borul ridicat. Acesteia i-a urmat pălăria cu borul larg, care a fost înlocuită cu pălăria mică, purtată în toată „Mărginimea". Cămaşa croită cu clini în faţă şi spate, denumită cu „barburi", se poartă şi aici, acest tip de croială avînd o largă răspîndire în sudul Transilvaniei. Pînza cu vîrgi roşii şi negre este folosită în mod mai frecvent aici. Cioarecii din dimie albă au preluat forma şi cusăturile cioarecilor poenăreşti, de asemenea şi chimirul ornamentat prin cusături cu şuviţe de aramă.

Pieptarele întregesc costumul în această zonă de munte. Pe cînd bărbaţii mai poartă pieptarul înfundat, femeile au părăsit pieptarul încheiat pe umeri şi preferă pieptarul despicat, „poenăresc". Cojocul purtat de femei are de asemenea forma scurtă a cojocului din Poiana Sibiului. „Cojocul lung" bărbătesc este identic cu „bituşca" ciobănească din restul Mărginimei.

În rîndul hainelor din dimie amintim „şuba înfundată" de veche tradiţie, purtată de femei. Bărbaţii purtau şuba despicată. Se mai purta „laibărul" scurt pînă la talie, cu mîneci.

De remarcat că veşmintele din dimie se purtau albe.

BANAT

51 COSTUMUL DIN CÎMPIA BANATULUI

Costumul popular de Banat prezintă în componența sa unele elemente care pun în lumină particularitățile locale ale acestei provincii. Opregul cu ciucuri, de străveche tradiție locală, și conciul, purtat pe cap de femei, ne semnalează prezența unor forme de port specifice numai Banatului, care desprind tipul costumului bănățean de celelalte tipuri de costum din țara noastră și ridică problema de origine și de interferențe cu lumea sud-dunăreană. Dar costumul bănățean, și în special cel din Cîmpia bogată a Banatului de nord, se mai distinge și prin folosirea materialelor prețioase, prelucrate în sisteme de o neîntîlnită virtuozitate tehnică, așa cum se găsesc în țesătura conciurilor, a opregelor, a catrințelor sau în cusătura „cheilor" albe și a „urzarilor" strălucitoare în fir de aur și argint la cămăși. Țesătura măruntă, cusătura în puncte tradiționale și strălucirea aurului, sînt caractere grăitoare ale costumului bănățean din zona de cîmpie.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, poale, opreg cu ciucuri, catrință, brîu, bracieră și încălțăminte.

Fetele se împletesc cu o coadă care atîrnă pe spate; peste creștet pun două rînduri de bani de argint și flori. Femeia își adună părul, împletit în două cozi la ceafă. Pe cap poartă „conciul", care acoperă porțiunea de la spate a capului și este susținut de o panglică, „sîrmă", trecută peste frunte. Conciul, care își are originea în cîrpa cu care femeia își lega părul (în Coștei mai persistă încă amintirea „cîrpei de conci" cu care se legau femeile) se compune din partea plată, numită „cîrpă", și fîșia lungă cu care se înfășoară de jur împrejurul cîrpei formîndu-i o margine, care se numește „bată". Atît cîrpa cît și bata au ciucuri la capete, (reminiscențele ștergarului de cap), care atîrnă pe gîtul femeii. Confecționarea conciului inițial țesut din lînă, apoi din bumbac „găetan" sau „arămiz" galben și pe urmă din fir metalic, a trecut prin diverse faze de la țesutul „prămărunt", pînă la țesutul „bombiu". Motivele ornamentale sînt geometrice, cu excepția unei variante din zona Coșteiului, unde apare motivul de „pup de trandafir".

Cămașa, care este adeseori confecționată din pînză învărgată „cu cinari" sau din „sadă", pînză creață, este încrețită în jurul gîtului. Mînecile se termină în volan „fodor". Ornamentația, cusută în alb, negru și fir auriu este plasată pe guler, cusut „ațiu" (pe dos) totdeauna cu negru; sub guler este „brățara", cusătură peste crețuri, de asemenea în negru. Pe piept sînt două rînduri înguste de „urzărele", iar pe mînecă, unde se desfășoară decorul principal, găsim sistemul de tablă „urzariu" (un dreptunghi compact) sau de „pene", cu motive izolate înșirate pe lungime, sau grupate într-o compoziție. Volanul mînecii este susținut cu „brățară", aceeași cusătură peste crețuri. Motivele geometrice, specifice Banatului, sînt cusute în multiple sisteme, între care amintim punctele frecvente de „ațiu", „nemțoane", „tăetură" și „bombiu". Cînd se lucrează cu fir auriu, se coase în punctul specific broderiei turcești. Poalele decorate bogat au „cusături pă chici" (pe șolduri) și la poală în negru sau alb.

Opregul cu ciucuri se purta perechi, cel din față însă a fost înlocuit încă din secolul trecut cu catrința. Opregul se compune din „petecul de opreg" țesut și din ciucurii lungi, care sînt prinși de petec. Petecul este țesut cu alesături mărunte în lînă colorată și fir metalic. Unele oprege, denumite „cu tablă", sînt alese compact, apoi cusute „umplute" numai în fir metalic, acoperind într-o compoziție unitară, întreaga suprafață, care apare ca o platoșă strălucitoare.

Catrința se poartă în față. Țesută din lînă roșie, vișinie sau neagră, este ornamentată în prima fază cu „pierți", dungi verticale. Urmează alesăturile, cu lînă într-o mare varietate de motive geometrice policrome. Foarte prețuite erau catrințele alese cu fir auriu și argintiu într-o ornamentație omogenă, care acoperea întreaga suprafață, ca un strat strălucitor.

Brîul, țesut din lînă și ornamentat bogat în alesături policrome, se lega peste cămașă. Peste brîu se încingea „brăcira" în ornament linear, colorat viu. Este de remarcat, că atît catrința cît și opregul se leagă peste brîu și brăcira.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), brîu sau chimir, „praschie", vestă „chintuș" și încălțăminte.

Căciula, „clăbățul", este țuguiată; pălăria industrială nu este legată de nici o formă locală. Cămașa, croită drept, cu mîneca încrețită, prinsă la umăr și terminată în „pumnari", este foarte lungă, încadrîndu-se în tipologia cămășii dunărene. Ornamentată cu alb, păstrează în motive și sistemele de cusătură elemente de veche tradiție locală. Gulerul și pumnarii sînt ornamentați la fel, prin cusături „bombiu" și cu „nemțoane", iar mîneca deține ornamentul specific de „chee" lucrată cu acul alături de „cioplica" (șabacul bănățean). La umeri și la pumnari mîneca este încrețită cu „brățară". Poala cămășii are o bordură cusută cu „tăetură" de asemenea în alb. Ismenele se asortează în ornamentație cu cămașa. Cioarecii și vesta (chintușul), confecționați din pănură albă, sînt excepțional de bogat ornamentați cu „șinoare" împletite din lînă. Brîul, similar cu cel al femeilor, se încinge peste cămașă, care în portul cu cioareci este vîrîtă înăuntru. În unele locuri se poartă și chimirul „praschia".

Cojoacele au cunoscut o mare varietate și un înalt nivel artistic în zona de cîmpie a Banatului. În tipologia pieptarelor femeiești cunoaștem pieptarele „cu bumbi", „cu pisari", „cu oglinzi" etc., brodate în mare parte cu mătasă și decorate cu aplicații de piele, bumbi (din piele) și oglinzi. Cojoacele mari, în clini, sînt deosebit de artistic ornamentate.

Hainele din pănură, „șubele", femeilor, în alb și vînăt, iar ale bărbaților în verde, „duruțul verde", au o croială mai degrabă dreaptă decît în clini. Ornamentul de „șînoare" este aplicat cu o excepțională finețe, reflectînd marea măiestrie a meșterilor șubari.

52 COSTUMUL ȘVABILOR

La începutul secolului al XVIII-lea, după evacuarea turcilor din Banat, a fost colonizat, în zonele de cîmpie ale Banatului, un grup etnic german, originar din Westfalia Germaniei, denumiți șvabi, care au păstrat forma de îmbrăcăminte tradițională și specifică țărilor din vestul Europei.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, fustă, șorț, vestă, năframă de legat bustul și încălțăminte.

Fetele poartă părul împletit într-o coadă la ceafă. Coada ridicată este fixată la capăt de creștetul capului cu un piepten specific, decorativ. În ținuta de sărbătoare poartă pe cap panglică înflorată. Femeile își leagă capul cu năframă industrială, într-un fel anumit, caracteristic portului șvăbesc.

Cămașa din pînză de bumbac (înainte de cînepă), cu mînecile largi, este acoperită de vesta strînsă pe bust, care apare și cu mîneci.

Fusta, confecționată din material industrial — ca și vesta —, este foarte largă și încrețită la talie, fără a avea nici un ornament, dată fiind țesătura de brocart din care este făcută. Sub fustă se poartă mai multe rînduri de poale, largi, apretate, cu dantelă la tivul de jos. Șorțul, de asemenea încrețit la talie, se confecționa din material industrial, deosebit de acela al fustei. Peste bust se leagă năframa mare cu ciucuri din mătasă sau catifea care, încrucișată pe piept, este legată la spate într-o fundă mare, element caracteristic portului șvăbesc.

Costumul bărbătesc, cu un aspect sobru, este confecționat din stofă neagră sau altă culoare închisă. În forma hainelor de oraș, are unele particularități ce se leagă de tradiția costumului originar german, cum este lărgimea mînecilor la cămașă, vesta închisă pînă la gît cu nasturi decorativi, pantaloni purtați în cizme (ca o reminiscență a pantalonilor țărănești scurți din Occident) și o legătoare la gît. De remarcat că la talie, pantalonii sînt legați mai jos de mijloc. Haina, din același postav, amintește, prin croială, de redingotă.

În anotimpuri răcoroase, se poartă în mare parte haine scurte, în croiala cărora se păstrează unele elemente ale costumului popular german originar.

Costumul șvăbesc de azi, deși confecționat integral din material industrial și influențat de unele forme ale modei de oraș, se încadrează în tipologia costumului popular caracteristic țărilor occidentale ale Europei.

53
COSTUMUL ZONEI DE MUNTE

Costumul popular de pe Valea Bistrei, Valea Cernei și din zona Almăj aparține tipologiei portului popular de Banat prin prezența „opregului cu ciucuri" și a „cepsei" în costumul femeiesc, reprezentînd vestimentația țăranilor din zonele de munte ale județului Caraș Severin.

Costumul femeiesc, care se încadrează în tipologia costumului cu opreg cu ciucuri și catrință, se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, poale, opreg cu ciucuri, catrință, brîu, bete și încălțăminte.

Fetele poartă „chică" (coadă), împletită din frunte în 10—11 vițe, care le duce peste creștet pînă la ceafă, unde o împletește cu chica de la ceafă. Pe această împletitură pun o lățiță de mărgele, iar pe frunte o „primbură" (panglică) de care sînt prinse două rînduri de bani. Femeia se piaptănă cu „cormi". Părul îl împletește deasupra urechilor în cîte o coadă, împreună cu cormii (trei „vițe" din lînă îmbrăcate în pînză neagră) care sînt acoperiți de păr în procesul împletitului. Cozile îngroșate sînt duse prin fața urechilor spre ceafă, acolo sînt încrucișate și apoi duse pe creștet, unde se coase una de alta. Peste cormi se pune „ceapsa", iar la marginea cepsei (pe frunte) o „primbură" cu două rînduri de bani de argint. Ceapsa, în formă de tichie, se compune din „fundul cepsei" și din „obadă", fîșia care împrejmuiește fundul cepsei. Confecționată din pînză groasă, este ornamentată, peste întreaga suprafață, prin cusături compacte cu lînă, în motive geometrice policrome. Peste ceapsă se leagă „sălia", un ștergar din țesătură subțire, industrială astăzi și țesut de casă în trecut.

Cămașa costumului, confecționată din pînză groasă, este încrețită la gît. Mînecile se termină în volan („fodor"), susținut de „brățaria", o cusătură peste creturile volanului. Ornamentația bogată este plasată pe guler, cusută cu „sălbănaș" (punct de cusătură specific); sub guler se întinde „brațara" peste creturile de la gît; iar la gura cămășii, „foile pe piept" sau „puii pe piept" (două benzi cusute compact la marginea gurii) și pe mînecă „blana" în formă dreptunghiulară, care acoperă suprafața vizibilă a mînecii printr-o cusătură densă în motive geometrice.

Cusătura de la marginea volanului întregește ornamentația cămășii, reflectînd un stil viguros și păstrarea unor motive simbolice străvechi ca și a unor sisteme de cusătură ingenioase și adecvate motivelor și compoziției ornamentale. În funcție de decorul mînecii, cunoaștem mai multe forme de ornamentare a cămășii, care se succed în mod cronologic, astfel: 1. „blana" compactă, avînd coloritul dominant de negru 2. „blana cu tăetură" cu motive perforate în alb printre cusătura compactă neagră 3. „ciurătura", trei rînduri de cusătură perforată realizată în alb, 4. „blană de rînduri", compusă din două-trei rînduri verticale. Cusătura (arareori alesătură în război) era executată înainte cu lînă, căreia i-a urmat arniciul. Poalele largi, din foi întregi (fără clini), sînt ornamentate la tiv cu o bordură de stilizări florale.

Opregul este piesa de port specifică Banatului. Se compune din „petecul de opreg", porțiunea țesută, și din ciucurii lungi, care sînt prinși de petec. Porțiunea țesută este executată și ornamentată prin țesătură, cu o mare virtuozitate tehnică, în motive geometrice.

Costumul se purta în vechime cu două oprege. De la începutul secolului al XX-lea, opregul din față a fost înlocuit cu catrința, dreptunghiulară, care prezintă o variată gamă în ornamentație, frecvent fiind ornamentul cu „orjane" în romburi. Țesută mai de mult din lînă, au urmat alesăturile în fir strălucitor.

Brîul țesut în 4 ițe în motive geometrice se încinge peste cămașă. Peste brîu se încinge „brăcira", mai îngustă, iar deasupra se prinde opregul la spate și catrința în față.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), „laibăr", brîu, brăciră și încălțăminte.

Căciula veche, „clăbățul", care se purtă și astăzi la muncă, este cu pielea în afară și are forma identică cu boneta purtată de nobilii daci „tarabostes". Căciula nouă, cu blana neagră, este țuguiată. Cămașa de tip vechi este dreaptă, cu guler mic și mîneca largă. Ornamentația plasată pe guler la tivul mînecii și poală este cusută cu „ciurătură" sau „cioplică" (genuri de sabace) în alb. Cămașa cu platcă, ce i-a urmat, este ornamentată mai redus. Cioarecii din pănură albă

54
COSTUMUL SÎRBILOR

sînt croiți mai ajustați pe picior. La costumul cu cioareci cămașa se poartă înăuntru. Ismenele sînt ornamentate la fel ca și cămașa, cu „ciurătură"; jos la tiv au ciucuri „ciocoți", rezultați din destrămarea pînzei. Costumul este completat cu „laibărul" (vesta) din pănură seină (culoarea cenușie, naturală) sau neagră.

Cojoacele în formă de pieptar, care întregesc costumul în anotimpuri răcoroase, se poartă înfundate la bărbați (uneori cu gură la gît) și despicate la femei. Cele femeiești, unitare ca tipologie, sînt ornamentate bogat cu broderie de lînă, care acoperă o mare suprafață, lăsînd liber numai în spate o formă de „lună" sau de „furcă în cîrcă". Cojoacele lungi, brodate în același stil, sînt de mult părăsite.

O haină specifică regiunilor de munte din Caraș este „șubă" albă din pănură, ornamentată prin aplicații de șireturi „șinior" negre, într-un mod deosebit de estetic. Această șubă este una dintre cele mai reușite creații artistice din portul popular românesc.

Portul popular de pe Valea Cernei sau din Țara Almăjului prezintă același tip de costum ca și cel purtat pe Valea Bistrei, fiecare din aceste subzone avînd unele particularități zonale, reflectate în unele detalii. În mod general însă costumul popular din zonele muntoase ale județului Caraș-Severin prezintă o unitate bine conturată prin caracterul robust și original al vestimentației țărănești.

Dintre localitățile în care trăiește populația sîrbească în Banat, cîteva așezări din vestul și din Clisura Banatului, singurul loc unde se găsește costumul popular sîrbesc sub forma sa autentică este satul Moldova Veche. Aici surprindem păstrarea unor vechi elemente de vestimentație sîrbească, cum este de exemplu „capa", legătura de cap a femeilor, „sucna", fusta imprimată manual, sau frumoasele brîuri „poez" purtate deopotrivă de femei și de bărbați.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, poalele, fusta, catrința, brîul și încălțămintea.

Fetele poartă părul împletit în două cozi la spate. În ținuta de sărbătoare își împodobesc capul cu flori. La muncă poartă cîrpa „gologlava". Femeile își împletesc părul în două cozi prinse în coc, pe care îl acoperă cu o bonetă rotundă „gepaț". Peste aceasta se pune „capa", o legătură fixă din catifea sau mătasă, brodată manual, care se compune din calotă (care cuprinde capul), „teme" dintr-o porțiune care atîrnă la spate, „crai ot cape" și din două legături „crae vi". „Capa" se așază pe cap la spate, de la creștet pînă la ceafă.

Cămașa femeiască „opleceac" este croită drept, cu mînecile prinse de la umăr, din pînză „sadă" cu dungi albe proeminente, „cinari". Singurul ornament îl constituie dantela croșetată sau lucrată cu acul, „cipca", prinsă la marginea gulerului, gurii cămășii și a mînecilor. Poalele „scute", deși acoperite cu fusta, sînt ornamentate cu cheiță „prepelț" la unirea foilor, iar jos cu dantelă „cipca" cu acul.

Fusta „sucna" se îmbracă peste poale. Este țesută casnic, din lînă în 4 ițe, și vopsită în roșu sau verde. Ornamentația de mici motive este imprimată cu mijloace casnice manuale.

Catrința „chițelea" se poartă numai în față. Este țesută din lînă în 4 ițe, cu ornament de dungi orizontale, „prepreden", colorate viu în roșu, verde, albastru și alb. La tivul de jos este dispusă o bordură cu alesături de motive geometrice cu valoare de simbol, în care descoperim și imaginea arborelui vieții.

Mijlocul se încinge cu brîul „poez" și peste brîu betele „canițe", ambele foarte colorate în roșu, verde și alb, fiind ornamentate linear pe lungime.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci (ismene), brîu, vestă și încălțăminte. Se poartă și chimirul.

Căciula „capa", deși are formă lungă, cu „șpiț", se poartă scundă, rotundă. Pălăria este industrială. Cămașa „cosulea" este confecționată din pînză „sadă" cu dungi, în formă dreaptă înainte și cu platcă și mînecile astăzi. Cioarecii „cecsire", ca și vesta „prosluc" sînt confecționați din pănură cenușie (culoare naturală). Croiți într-o linie specifică, largi peste șolduri și strîmți jos, sînt ornamentați cu un găetan negru la cusături. Vesta cu guler și buzunare este de asemenea ornamentată la tivuri cu găetan negru. Brîul verde sau roșu este singura piesă

colorată alături de ciorapi sau de obielele roşii care se poarta în această îmbrăcăminte sobră.

Cojoacele „cojusti" completează costumul. Pieptarele se poartă înfundate „gruniac" la bărbaţi şi despicate, cu clini, la femei, în colorit brun şi cu un redus ornament floral. Cojocul lung, cu clini, „cojusti na struc" şi „mînecar"-ul se poartă mai rar.

Haina din dimie „alina sucmena" în alb, foarte asemănătoare cu cea românească, este ornamentată cu găetane negre.

55 COSTUMUL DE ORAVIŢA

Încadrat în tipologia portului popular bănăţean, costumul femeiesc din zona Oraviţa deţine anumite particularităţi locale specifice acestei zone, între care „mununa" din mărgele şi „opregul cu petecul lat" constituie elementele principale.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămaşă, poale, două oprege („chiţele"), brîu, brăciră şi încălţăminte.

Fata îşi împleteşte părul în două cozi care atîrnă la spate. Femeia îşi împleteşte părul în dosul urechii în „scofîrţe" (opt cozi unite), pe care le duce prin faţa urechilor spre ceafă. Pe creştet pune „conciul", un suport din sîrmă groasă, învelit într-o ţesătură. Conciul este acoperit de „ceapsa", care este un mic disc din pînză, de jur împrejur cu o bentiţă ornamentată în cusătură. Urmează „mununa", care se compune din: 1. „petecul din spate", acoperit cu 4 rînduri de bani de argint („spanţiri"), 2. din „parta de sub conci", o bandă (cca 5 cm) din „latiţă de mărgele", bordată cu un rînd de bani pe marginea din faţă, (prinsă din creştet pe lîngă fiecare obraz) şi 3. din „parta de mununa" (din aceeaşi latiţă de mărgele) în formă de cerc, de care atîrnă de asemenea două rînduri de bani, şi care se aşază pe creştetul capului. Sub această găteală, capul femeii pare învelit în zgărzi de mărgele şi salbe de bani.

Cămaşa, încreţită la gît, are mînecile terminate în volan „fodori". Ornamentaţia cămăşii este realizată în alb, sub formă de „chee pe mînecă" lucrată cu acul în sens vertical de la guler pînă jos, unind foile de pînză din care se compune mîneca. Pe lîngă chee se întinde „ciurătura", o cusătură pe fire trase în genul şabacului, de asemenea cu alb. Volanul este încreţit, printr-o tehnică de încreţire, numită „creţ de trei ace" în formă de spic.

Pe pieptul cămăşii sînt cusute de asemenea două rînduri de chei paralele. Decorul de chei şi de ciurătură, alb, perforat, dă o deosebită preţiozitate cămăşii. Poalele sînt ornamentate.

Opregul „chiţele" se compune din porţiunea de sus, petecul de opreg, care este ţesut din lînă şi fir metalic în motive geometrice alese în război şi din ciucurii lungi care atîrnă pînă la lungimea poalelor. Specific opregelor din zona Oraviţei este lăţimea mare a petecului ţesut, faţă de alte oprege din Banat. Opregul se poartă perechi, unul în faţă altul la spate. La talie se încinge brîul, în dungi orizontale (ales cu speteaza în culori) peste opregul din spate, peste care se leagă şi „brăcira" betele. Opregul din faţă se pune peste brîu şi brăciră, nefiind încins.

Podoabele purtate de femeie sînt „banii de la guşă" (salbă de bani) şi mai puţin mărgelele industriale.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămaşă, cioareci (ismene), brîu cu brăciră şi încălţăminte.

Căciula se poartă ţuguiată, pălăria industrială nu are o formă specifică acestei zone. Cămaşa, croită dreaptă, cu mînecile încreţite la umăr, are gulerul lat şi la mînecă „pumnari". Decorul bogat al cămăşii este executat integral în chee şi creţuri în alb. Pe mînecă se întinde o chee dezvoltată de la umăr pînă jos; de asemenea la gura cămăşii; iar gulerul şi pumnarii sînt formaţi dintr-o chee lată. La poalele cămăşii se află chee şi „cicuri", nişte colţişori cu acul (în genul „bibilurilor"). Ismenele, care se poartă şi iarna în ţinuta de sărbătoare, sînt ornamentate de asemenea cu chee la unirea foilor de pînză. Decorul de chee, executat cu acul ca şi creţurile, prezintă preţioase mărturii ale tehnologiei artistice din Banat.

Cioarecii albi, din pănură, sînt ornamentaţi puţin la buzunare. La mijloc, bărbatul se încinge cu brîul colorat în roşu la costumul vechi şi în verde sau albastru la cel nou. Peste brîu se încinge „brăcira" aleasă în război prin nevedituri.

Atît costumul femeiesc cît şi cel bărbătesc sînt completate prin vesta din pănură, denumită „prăsliuc". Cea femeiască, albă, cu clini la subraţ şi lungă pînă la şolduri, este ornamentată, cu aplicaţii de postav roşu şi broderie policromă; cea bărbătească, confecţionată din pănură în colorit divers (alb, cenuşiu, albastru) este ornamentată cu găetane „şinoare" colorate. Deosebit de frumoasă este şuba albă cu aplicaţii de postav roşu, purtată de femei.

Cojoacele vechi albe, ornamentate cu broderie de mătasă, au dispărut la începutul secolului al XX-lea; cele purtate astăzi, colorate în brun cu ornament de găetane, nu sînt la înălţimea celorlalte piese ale acestui costum.

Glosar

Mehedinți

Altiță: element de croială a cămășii femeiești, constituie porțiunea de pe umăr.

Bîrnaș: șiret rotund, împletit manual din lînă, servește la ornamentarea hainelor prin aplicare.

Catrință: țesătură de lînă dreptunghiulară, purtată în costumul popular femeiesc, prinsă fiind de talie, una în față și alta în spate.

Conci: cerc sau oval din sîrmă, care susține părul femeii la ceafă.

Cicic: culoare roșu aprins, folosită în Oltenia. Denumirea și a brîului roșu.

Fistic: piesă de port dreptunghiulară, purtată de femei în față, de la talie în jos, în asociație cu „opregul" din spate. Ornament de linii verticale.

Găetan: galon împletit manual din lînă, servește la ornamentarea hainelor prin aplicare.

Încreț: rîndul orizontal situat sub altiță, care încrețea mîneca.

Nisipit: ornament compus din motive mărunte, legate într-un strat care acoperă porțiunea decorată.

Opreg îngust: piesă de port dreptunghiulară, purtată de femei la spate, de la talie în jos, ornamentată cu linii orizontale.

Ochiuri: motive ornamentale în formă de romburi mici.

Peșchir: formă de ștergar purtat pe cap de către femei.

Riuri: ornament liniar, dispus în dungi verticale sau oblice pe mînecă.

Spelci: ace cu gămălie și decorative.

Tablă: ornament dreptunghiular, compact dispus pe mînecă, de la umăr pînă la încheietura mîinii.

Vîlnic: un gen de fustă încrețită, sau încutată, purtată în Oltenia.

Gorj

Brăcină: bete.

Brîu în ochiuri: brîu ornamentat cu motive de mici romburi.

Ciupag: porțiunea de sus a cămășii (iia).

Cîrpă în trei cornuri: tulpan.

Cîrpă din borangic: maramă.

Cusătură pe dos: punct de cusătură lucrat pe dosul plinzei.

Cămașă cu mînecă slobodă: cămașă cu mîneca dreaptă, liberă jos.

Părul strîns „colac": coc de păr.

Zăvelcă creață: vîlnic încrețit la talie.

Zăvelcă în bete: vîlnic încutat.

Vîlcea

Căpătîi (cîrpă): maramă scurtă și lată (specifică Vîlcei).

Opreg (vîlnic): vîlnic.

Zăvelcă: catrință dreptunghiulară, purtată de femei în față și spate.

Zăvelcă în scoarță: catrință țesută des, cu urzeala acoperită de bătează.

Zăvelcă în pînză (în două ițe, ca sacul): catrință țesută atît cu urzeala, cît și cu beteala vizibile (țesătură de pînză).

Zăvelcă albă: Catrință cu fondul vînăt sau negru, cusută cu bumbac alb (specifică Vîlcei).

Dolj

Betițe: bete.

Bibiluri: colțuri de dantelă, făcute cu acul la marginea tivurilor.

Bantă: manșetă.

Colț (tulpan): tulpan.

Cămașă cu mîneca de sus: cu partea altiței croită într-una cu mîneca.

Crețană: vîlnic țesut în ochiuri.

Căciulă cu cerc: îndoită pe creștet, circular.

Cioareci cu ghizde: cioareci cu deschizături laterale (sub talie).

Fes: formă de fes, roșu, purtat de femei pentru susținerea părului.

Firfirici: bănuți de podoabă.

Guler întors: guler dublu de tip nou.

Ilic: vestă.

Ochiulețe: „ochiuri", ornament de romburi mici.

Pînză cu mărgini: pînză delimitată pe marginile lungimii cu un grup de dungi colorate sau albe. Pînză ornamentată pe toată suprafața cu dungi în țesătură.

Prestelcă: formă de catrință încutată.

Pînză învărgată: pînză cu dungi albe sau colorate în țesătură.

Țesut în 4 ițe în coaste: reliefuri în diagonale ale țesăturii în 4 ițe.

Olt

Chebă: haină scurtă din dimie, purtată de bărbați.

Cozi adunate la ceafă: coc de cozi la ceafă.

Cortel: haină din dimie.

Ipingea: haină lungă, cu clini drepți, cu glugă sau guler mare pătrat pe spate.

Legătoare: tulpan.

Riuri: ornament de ghirlandă la tivul poalelor.

Șubă cu molii: haină din dimie brună, ornamentată prin cusături albe.

Scurteică: haină în clini, din stofă industrială îmblănită și cu guler de vulpe.

Steluțe cu betea: decor brodat cu beteală.

Șubă: haină din dimie.

Zăvelcă cu betea: vîlnic negru (roșu), brodat cu beteală.

Zeghe: haină lungă, din dimie, de origine transilvăneană.

Romanați

Boscea: catrință (termen frecvent pe Cîmpia Dunării).

Brîu mocadîn: brîu cu fond roșu, cu vîrgi orizontale, ales cu motive.

Brînelul: brîu cu fond vînăt, cu motive alese.

Colf din icușari (purtat de fete): un cerc din bani orientali.

Conci (femei): coc din păr pe creștet.

Codan de svanți: panglică de care atîrnă un rînd de bani de argint.

Căciulă cu moț: Căciulă țuguiată, îndoită pe creștet, cu vîrful proeminent.

Cazacă: haină de dimie fără mîneci (giubea).

Prag de boscea: bordura de jos a boscelei.

Tabla de riuri: ornament dreptunghiular, omogen, dispus pe mînecă sub încreț.

Tiv de drug: cusătură peste muchia tivului.

Argeș

Blană cu riuri: ornament pe mînecă, de formă dreptunghiulară, compusă din motive compacte dispuse în rînduri verticale.

Chenar cu frunze: încadrarea „blănii" de pe mînecă cu motive de stilizări vegetale.

Cheboi: chebă scurtă.

Maramă spumată: maramă.

Peșchir: ștergar de cap.

Pomneață: bentiță de la mînecă.

Sovon: o formă de glugă dintr-un brîu roșu, purtat de mireasă.

Sarică: haină mițoasă, ca și buboul.

Zulufi: gen de breton răsucit în cîrlionți.

Muscel

Cusătură pe gras: punct buclat de cusătură specific Muscelului.

Căpătîiele fotei: capetele fotei, care se suprapun în față și sînt ornamentate.

Căciulă mocănească: formă de căciulă rotundă specifică mocanilor.

Fuști: motiv unghiular.

Melci: motiv ornamental în spirală specific Muscelului.

Table sau stuci: motive de pătrate ce se întind pe lîngă gura cămășii.

Varga de pe poale: ornament orizontal la marginea de jos a fotei.

Prahova

Bușteni: punct de cruci, cusut cu arnici în mai multe fire (bombat) și într-un sistem cu o linie trasă oblic, pe care se înșiră mai multe cruci.

Brățară sub sbînzică: ciupag, cusătură peste crețuri sub guler.

Conci din păr: coc.

Cheutori la guler: bazre cu care se leagă gulerul.

Fotă cu șurț: fotă cu capetele ornamentate cu o bantă verticală pe părți.

Lăibărică: vestă.

Lînă seină: culoare brună naturală a lînii.

Riu peste umăr: ornament plasat în sens orizontal pe umăr.

Riu peste cot: ornament plasat în sens orizontal la nivelul cotului.

Spilci: ace decorative, ace cu gămălie.

Sinăcău: ornament pe mîneca cămășii în rînduri verticale.

Vargă la poală: ornament linear în benzi mai late și înguste la poala fotei.

Zăbun: haină scurtă din dimie „seină".

Buzău

Alesătura de la poala fotei: motiv dispus orizontal la poală pe porțiunea de la spatele fotei.

Chiezuri: rînduri oblice.

Brîu cu boboci (Budă): brîu bărbătesc, ornamentat cu țesătură în reliefuri.

Cămașă mocănească: cu ornament specific (cu altiță), cusut buclat cu lînă sau arnici.

Ciuf: volan la mînecă.

Cămașă cu table: cămașă cu decor încărcat, compact, pe mînecă și piept.

Cămașă cu pădini: cămașă cu decor încărcat, compact, pe mînecă și piept.

Fotă oarbă: neagră complet, fără ornament.

Fotă „costum" (Budă): fotă în dimensiuni mari, încrețită la spate.

Itari: pantaloni din țesătură mai subțire (Moldova).

Mintean (scurt): haină din pănură scurtă.

Poică: haină scurtă matlasată.

Sluj: volan la mînecă.

Strecătoare: fotă.

Șerpi: motive pe brîul bărbătesc, în formă ondulată sau de zigzag.

Șabage: cusătură perforată, pe bază de fire scoase, folosită la tivuri, dar și ca ornament în sine, în formă liniară.

Zăbun: haină scurtă matlasată.

Teleorman

Aba dată la gratie: îndesată cu un sistem specific Cîmpiei Dunării, întinsă pe o împletitură de nuiele, udată și bătută cu mîinile.

Aba dată la lustru: lustruită prin călcare cu aburi ca să lucească.

Berci: coc de păr.

Boscea cu trupul vînăt: cu partea superioară vînătă.

Coif: o diademă din păr pe care se leagă marama.

Cămașă zoroclie: cămașă dreaptă.

Căciulă curmată: rotundă.

Căciulă moțăită: ascuțită.

Cămașa se poartă cu sîn: cămașă sufiecată la talie, atîrnă peste brîu („sîn").

Cuprinsa aleasă a brîului: brîul împărțit în 2 porțiuni: cea de jos care se încinge dedesubt și cea de deasupra care se vede.

Cuprinsa de jos: porțiunea de brîu care se încinge dedesubt.

Chebă scurtă: haină scurtă din dimie.

Cățaveică: haină lungă, în clini, îmblănită cu guler de vulpe, pentru ținuta de sărbătoare a femeii.

Cojoc creț (cu clini): cojoc lung cu clini pentru femei.

Cosoae: șuvițe din mreșină colorată.

Flori sărite: ornament din motive dispuse izolat.

Flanea bumbăcită: haină scurtă matlasată.

Năbrągi: gen de șalvari, negri „seini".

Pînză cu cinar: pînză cu ornament de dungi în țesătură.

Pragul: porțiunea de jos cu bordura, a boscelli

Șorț cu arnici: țesut cu arnici.

Țesut scos (de stă în picioare): țesut în 2 ițe, cu urzeala ascunsă sub bătaia bine bătută cu spata.

Trupul boscelei: partea superioară.

Țesătură pînziu: țesută în 2 ițe, cu pînza cu urzeala și bătaia la fel de vizibile.

Zăbun bumbăcit: haină scurtă matlasată.

Vlașca

Bagadele: colțișori de dantelă, cusuți cu acul, la tivul cămășii („bibiluri").

Bibiluri: bagadele, bibiluri.

Borangic șofrănit: borangic vopsit în galben cu șofran.

Carabiberă: tulpan.

Cordea cu icușari: panglică pe care sînt prinse monede.

Ciestiuri: ace de păr.

Ciupag cu foi: cămașă cu platcă.

Cămășoi: cămașa dreaptă.

Fotă creață: fotă largă, purtată încutat.

Horboțică: dantelă.

Iia: partea superioară a cămășii.

Iminei: pantofi femeiești.

Ipingea cu gluguș: haină mare de stepă cu clini drepți. La spate are glugă sau un guler pătrat mare.

Leasa: ciupagul, cusătură peste crețuri, sub guler (în față).

Mechelet: suport de păr în formă de cerc (din lemn, metal) purtat pe creștetul capului, de femei.

Mînecar: haină scurtă.

Mintean în boboci: țesut în nevedeală, cu motive de romburi reliefate.

Năbrągi creți: pantaloni largi, de tip șalvar, cu multe cute mărunte la talie.

Poturi: pantaloni largi în formă de șalvari.

Pălărie popească: în formă rotundă, cu borul ridicat.

Rîuri drepte: de la umăr pînă jos.

Spiroance cu dărdăeți: ace decorative cu atîrnătoare la gămălie.

Zbornă: creșturile de la gîtul cămășii femeiești.

Zăbun tocat: matlasat.

Bărăganul

Alesătură de poală: ornament ales la poala pestelcii.

Anteriu: haină din dimie.

Bumbac tiriplic: mai gros, din care se fac „marginile" țesute în pînză.

Boit: vopsit.

Cheptar: pieptar.

Cojoacă: cojoc.

Chelemeț: suport pentru păr.

Colț: tulpan.

Cordea cu rubele de aur: panglică cu bani de aur.

Cămașă sumețită la brîu: cămașă lungă, sufiecată la talie.

Dimie dată la gratie: dimie îndesată printr-un procedeu cu ajutorul unei împletituri de nuiele.

Fruntar: fîșie de țesătură legată pe frunte sub mramă.

Fustă cu ciupag: fustă unită cu vesta.

Flori din arnici: motive alese din arnici.

Iie mocănească: cămașă, porțiunea de sus, „iia", cu foile încrețite la gît.

Încheiată pe genunche: catrință cu foile încheiate în sens orizontal, la mijloc.

Mînecar tocat: haină scurtă, matlasată, din țesătură nevedită.

Mahramă: maramă.

Manta: haină cu clini drepți, largă, cu guler marepătrat.

Piept din borangic: ornament din țesătură de borangic sau pieptul cămășii bărbătești țesut cu bătaială din borangic.

Meși: papuci.

Nodățică: dantelă cu acul la tivuri (se înnoadă), numită și „bibiluri".

Oță: catrință.

Prepuse: părul căzut, sau iîna împletită în cozi.

Pesteica cu pisc: catrință de tip Dobrogea și Brăila, cu un decor unghiular la poale.

Pestelcă: catrință.

Petrecută: haină, mintean, cu capetele suprapuse.

Pălărie popească răsfrîntă: pălărie cu borul ridicat.

Pălărie mocănească: pălărie mică.

Postali: papuci.

Trupul pestelcii: porțiunea de deasupra bordurii de jos a pestelcii.

Vărgi în picioare: dungi verticale pe pestelcă.

Vargă aleasă la poală: ornament orizontal la poala pestelcii.

Dobrogea

Androc: fustă țesută din iînă.

Băcrar din bani: salbă de bani purtată pe cap.

Boandă: cojoc.

Colac la ceafă: coc la ceafă.

Cămașă de-a-ntregul: cămașă croită într-una cu poalele.

Cheiță: cusătură de unire a foilor de pînză.

Colțișori: colțișori lucrați cu acul (dantelă) la marginea tivului.

Cămașă cu platcă: cămașă de tip nou, croită cu platcă pe umeri.

Chingă: bete, brîu.

Fondă: funda legată la tulpan pe creștet.

Ghenare: ornament de borduri pe marginile laterale ale pestelcii.

Giubea: haină de dimie.

Mărunțele: colțișori lucrați cu acul (dantelă) pe marginea tivului.

Părul împletit în coșniță: în codițe.

Pînză chirachie: pînză ornamentată cu dungi în țesătură.

Trupul pestelcii: partea de deasupra bordurii de jos a pestelcii.

Vrancea

Bătae la gură: cusătură de întărit marginea la gura cămășii.

Bătut cu hir: ornament țesut cu fir metalic.

Căiță (sau fruntar): ștergar îngăturit pe lungime și legat în formă de cerc pe creștet.

Conci (sau cioc): coc din păr înfășurat pe creștet.

Cămașă cu mîneca răsucită: tip de cămașă veche, cu mînecile lungi, strîmte, purtate răsucit pe brat.

Cămașă cu chiruyeă: cămașă cu altiță triunghiulară.

Cusătură înfoiată: cusătură buclată.

Cusătură strînsă: cusătură netedă.

Catrință: fotă în dialectul moldovenesc.

Căciulă rotată: căciulă rotundă (mocănească).

Gherdan: încrețirea pe spatele cămășii, între umeri.

Hobot: gen de glugă încheiată dintr-un ștergar, sau maramă purtată de mireasă.

Părul răsucit în coarne: părul pieptănat și strîns în două proeminențe deasupra urechilor.

Pleteri: două rînduri de bani, prinși de o panglică, purtați de fete pe frunte.

Pulpane: capetele fotei.

Riure: rînd de cusătură ornamentală, pe mînecă, de la guler pînă jos.

Tel: betelă.

Țesut îngropat: țesătură cu urzeala acoperită de betelă.

Urzit cu iînă și umplut cu hir: gulerul cămășii bărbătești cu motivul de fond cusut cu fir de iînă și completat cu fir metalic.

Vrîsta: dungi.

Bacău

Altiță prepusă: altiță cusută separat și aplicată pe umerii cămășii.

Brățară: încrețitura de la spatele cămășii.

Brățăre: ornament linear, ales în război la fote (vertical).

Bâta: dunga îngustă în colorit distinct de la marginile (de sus și de jos) ale fotei.

Burneață: bete.

Căiță cu cioc: bonetă cu o proeminență pe creștet.

Costande: ornament linear aplicat pe pieptul cămășii.

Cămășoi: cămașă dreaptă.

Catrință încărcată: cu ornament omogen, de obicei din fir, care acoperă suprafața pulpanelor.

Catrință lae: neagră.

Chingă: bete.

Dosul: porțiunea neagră din spatele fotei (catrinței).

Fruntarul: o legătoare pe frunte.

Fustă aleasă: formă de fustă încheiată, aleasă în dungi verticale.

Gîtar: bordură îngustă, aleasă la marginea de jos a fotei (catrinței).

Speteze: alesături cu speteaza.

Suman: pănură.

Zimți și dinți: ornament la bete.

Neamț

Bolduri: ace cu gămălie.

Bezer: ața pe care se încrețește cămașa la gît.

Bîrneață: bete.

Bernevici: cioareci încreți la gîzne.

Bung'i: nasturi de aramă, prinși pe o curea de piele.

Bondă înflorată: pieptar ornamentat bogat.

Căciulă ţuguiată: căciulă ascuţită.

Ciorachi: denumire arhaică a cioarecilor.

Cheptar înfundat: încheiat pe umăr şi la subraţ.

Fringhii: ciucuri.

Gîţe: cozi.

Încreţală (sau **mărginar**): încreţ la mîneca cămăşii.

Malacov: scufie în forma purtată de maici.

Vargă: jos şi sus la catrinţă.

Alesături de speteze: alesături realizate cu speteaza.

Bondă: pieptar.

Cusătură pe dos: punct de cusătură lucrat pe dos.

Cămaşă naţională: cămaşa de tip nou, ornamentată geometric.

Cu catrinţa-n brîu: catrinţa prinsă (cu un colţ) la brîu pentru faciilitarea mersului.

Cheptar brumăriu: pieptar bordat cu blană de miel cenuşie.

Chebă albă: suman scurt alb.

Dinainţi: feţele fotei.

Încrîstat (brîul): brîu cu ornament de dungi.

Punctureşte: tighel.

Poică: haină matlasată.

Rîuri costişate: ornament linear în sens oblic pe mîneca cămăşii bărbăteşti.

Strămătură: ilnică (comercială).

Suman cu falduri: suman cu clini mari, laterali.

Lunca Prutului: Vaslui, Galaţi

Batistă: tulpan.

Bariz: bauma.

Brîu în fâşii: cu dungi longitudinale.

Bumbi: nasturi.

Casîncă: bauma.

Cămeşoi: cămaşă dreaptă.

Contoman: haină scurtă pînă la genunchi.

Curea ţintată: curea ornamentată cu ţinte.

Contăş: haină scurtă din aba.

Horboţică: dantelă.

Hurmuz: mărgeluşe albe.

Jiletcă: vestă.

Lacre: ornament de pătrate în ţesătura pînzii.

Mocuşuri: bibiluri.

Manta: haină lungă, largă, cu clini drepţi şi guler pătrat.

Năframă: ştergar de cap.

Poală: porţiunea de jos a pestelcii.

Sarad: şiret împletit cu mîna din lînă.

Saic: pănură fină.

Suman sărăduit: suman ornamentat cu „sarad".

Ţorţuri: ciucuri la brîu.

Ţochi: bibiluri (coltişori făcuţi cu acul).

Umăr cu potioage: altiţa.

Iaşi

Brîu cu ciubuce: ornamentat cu dungi pe lungime.

Cadreluri sau cruci: motiv în pătrate.

Croit ţesînd: alesătura făcută pe porţiuni ce corespund liniei croielii (în procesul ţesutului).

Margini: vrîste pe cămaşa din lînă (din ţesătură).

Sănătae: motiv liniar, ondulat, pe cămaşă.

Straşina pălăriei: borul pălăriei.

Suman în falduri: Suman cu clini laterali.

Botoşani

Altiţă bătută în rînduri de-a curmezişul: altiţă compusă din rînduri oblice.

Brezerău: aţa pe care se încreţeşte cămaşa la gît.

Bunghi: nasturi.

Colan de hurmuz: un cerc confecţionat din mărgeluşe colorate.

Cămeşă: cămaşa dreaptă.

Costişat: rîuri oblice pe mînecă.

Căciulă turcănească: de formă ţuguiată.

Comănac: calota pălăriei.

Cămaşă cu stan şi poală: cămaşă ce se compune din „stan" — partea superioară şi „poală" — partea de la talie în jos.

Fiori lungi: rîuri verticale pe mînecă.

Hajur: ornament perforat.

Iţătură: ţesătură nevedită în mai multe iţe.

Ozoare: ornament rezultat din neveditura în 4 iţe.

Pălărie cu zăgări: borul pălăriei.

Şiitoare: bîrneaţă.

Ţartămuri: ciucuri.

Tolarcă: cojoc lung.

Suceava

Bată: dunga roşie de la marginile, de jos şi sus, ale fotei.

Bondiţă: pieptar.

Bondiţă cu clini: cojoc lung, cu clini, fără mîneci.

Cîrpă: cerc din lemn, purtat de femei, cusut de cozile de păr adunate pe creştet.

Curcubeu: grup de dunguliţe colorate, care tivesc „bată" roşie de la marginile fotei.

Cămaşă studenţească: cămaşă dreaptă bărbătească, ornamentată bogat cu motive geometrice în negru.

Cojoc cu poală: cojoc lung cu clini, cu mîneci.

Feşuţi: formă de fes purtată pe cap de femei (peste „cîrpă"), cu marginea ornamentată în cusături mărunte.

Fringhii: bete.

Gîţar: un cerc din împletitură de păr pus pe o întăritură şi ornat cu un ghiordan de mărgele.

Genuţe: dungi colorate ce ornează capetele fotei.

Ministergură sau pînzătură: ştergar din in sau bumbac, purtat pe cap de femei.

Pieptănătură cu coarne: părul împletit şi răsucit deasupra urechilor.

Prejtoare: fota.

Prostire: fota albă din in, purtată în vechime vara.

Prim: bordura de la marginea pieptarului.

Strămătura: ilnică industrială.

Suman din doi peri: fir negru cu alb amestecat în ţesătură.

Suman lai: suman brun (culoare naturală a lînii).

Tolag: dunga colorată care delimitează porţiunea ornamentată de la capetele fotei. Se întinde pe şolduri, în sens vertical.

Veşcă de lemn: un cerc din lemn.

Vrîste de-a lungul: dungi pe lungimea brîului.

Vrîste de-a curmezişul: dungi pe lăţimea brîului.

Zăbranic: ştergar din in sau bumbac, purtat pe cap de femei.

Maramureş

Boţi: sistem tehnic de încreţitură.

Bezeri: volanul mînecii.

Cămaşă românească creaţă la grumaz: tip de cămaşă cu foile încreţite, la gît.

Cupe: sistem tehnic de încreţitură.

Colţi: sistem tehnic de încreţitură.

Ciur: şabac.

Copciuţe: motivul „gura păpuşii."

Cîrlig: motiv ornamental.

Cuşmă rotată: căciulă rotundă, scundă.

Clop din paie: pălărie de paie.

Cămaşă cu chept: faza a treia în evoluţia cămăşii bărbăteşti.

Dupăcele: cusătura de întărire la tiv.

Ferestre: ornament cu tăietură.

Gratii: şabac.

Gaci: pantaloni largi bărbăteşti din pînză.

Mununâ: cunună împletită din păr de cap şi mărgele din metal şi corale.

Mărgele cu cerc: din metal, de formă ovală, cu o proeminenţă „cerc" pe mijloc.

Mărgele scumpe: coral.

Pieteri: cozi din păr, împletite de la tîmple, purtate de fete.

Pînzătură: ştergar de cap.

Pături: sistem tehnic de încreţitură.

Pod: fondul zadiei.

Păr în păr: ţesătura zadiei integral din lînă.

Pieptar mărănesc: pieptar brodat cu lînă şi ornamente de oglinzi de pe Valea Marei.

Pieptar cu cîrmajie (de pe Iza şi Vişeu):, pieptar ornamentat cu meşină aplicată.

Ochiuri: motiv de romburi derivat din neveditură, la zadii.

Răvaşe: sistem tehnic de încreţitură.

Răzvod: motiv ornamental.

Roiţuri: ciucuri.

Steble: cozile de păr legate pe creştet, la neveste.

Stani: partea superioară a cămăşii.

Şprinceană: varga îngustă pe zadie.

Toldele: jumătăţi de foi de pînză, care trec peste umeri.

Trăsură: cusătură pe dos.

Zadie: catrinţă.

Zgărdan: din mărgele.

Zgardă scumpă: din corale.

Gubă: haină groasă, moţoasă, scurtă.

Lăpuş

Brînaş: cusătură de întărire a tivurilor.

Chept: ciupagul cămăşii femeieşti.

Creţele: ciupagul cămăşii femeieşti.

Curea: chimir.

Fringhii: bete.

Lîncer: cusătura peste creţurile de la volanul mînecii.

Năframă de păr: năframă industrială.

Pană pe chept: ciupag mic la cămăşile de muncă.

Pene peste cot: ornament linear la nivelul cotului.

Pene de la bezer: ornament linear la tivul volanului de la mînecă.

Pene pe umăr: ornament pe umăr.

Pumnar: manşetă.

Pieptar îmbumbat: pieptar închis, încheiat pe umăr şi subraţ.

Şire peste cot: ornament linear, la nivelul cotului.

Şurţ: şorţ încreţit.

Trăsură la guler: cusătura peste creţurile de sub guler.

Trupul zadiei: porţiunea de deasupra bordurii de jos a zadiei.

Tureacul zadiei: bordura de jos a zadiei.

Zadie vînătă: catrinţă vînătă.

Oaș

Brază: ornament cusut pe cămașă.

Coadă: împletitura părului în multe vițe, constituind o rețea, denumită „fund".

Conți: colțișori din păr, care delimitează „fundul" (rețeaua din păr).

Cunună: formă cilindrică, purtată pe cap de mirese și fete, ornamentată cu flori, șireturi, oglinzi etc.

Cămașă cu cheptar: cămașă cu platcă.

Cămașă cu umere: cămașă încrețită în față și în spate, iar pe umeri pînza este întinsă, fiind ornamentată prin cusătură.

Cămașă românească: încrețită la gît.

Cusut „tras": sistem de cusătură buclată.

Ciocălăi: ciucuri.

Gaci: pantaloni din pînză, foarte largi.

Lățuț: jumătate de foaie de pînză, adăugată jos la poale, de jur împrejur.

Năframă: năframă industrială.

Pieturi: 2 cozi de păr, împletite după urechi.

Pînză țapănă: pînză groasă din cînepă sau bumbac gros.

Pogmată sau guler: brîul fix pe care sînt prinse poalele.

Pomnișori: manșete.

Perți: ornament de dungi.

Roituri destrămați: ciucuri la tivul pantalonilor.

Uioș: haină scurtă, închisă peste piept (din pănură), cu ornament de dungi orizontale.

Zadie cu partă: șorț din pînză, încrețit la talie.

Sălaj

Bucure: cusătură reliefată a încheieturii.

Brînel: punct de cusătură pentru întărirea marginii gulerului.

Brînel peste ciucuri: la tivul de jos al zadiei.

Cocorman mare cît o greblă: coc mare la ceafă.

Ceapsă: o panglică pe care este prinsă o cunună de flori, purtată de neveste.

Cu rupturi: sistem de țesătură ornamentală.

Călcătură: punct de tighel.

Încheietură: cheiță.

Pe dos: cusătură pe dos la guler.

Pene pe chept: decor cusut pe pieptul cămășii bărbătești.

Păsituri pe hir: punctul de cusătură a „bucurei".

Pene: motive ornamentale.

Punte peste umăr: cusătură lineară, de la gît la marginea umărului.

Rîuri: motive lineare în sens vertical pe mînecă.

Spăcel: cămașa de sus.

Trăsură pe hir: cusătura pe crețuri la volanul mînecii.

Trăsura de pe piept: ciupagul.

Umerași: cusătură pe umăr.

Vargă peste cot: ornament linear, țesut la nivelul cotului.

Bihor

Brațe (sau jure): 3 benzi orizontale (pe umăr, cot și sub cot).

Barșonul: plastron din bani prinși cu sîrmă.

Cica de pe frunte: coadă dusă peste frunte în portu fetelor.

Cormi: răsuciturі din cozi împletite, deasupra urechii.

Conci: suport din lemn, os sau metal, pus pe creștetul capului.

Cîrpă de flori: cîrpă industrială.

Cămașă ruptă (sau spătoi): cămașă separată, cu poale.

Crețuri: încrețituri cusute artistic de sub guler.

Cheptar: porțiunea din față, la gura cămășii, cusută decorativ.

Cușmă: căciulă.

Clop roșă: cu borul ridicat.

Clop din bucate: pălărie de paie.

Cămașă cu cheptar (la bărbați): cu ornament de tiviturі tighelate pe piept.

Ciurii: cusătură perforată.

Chee: cheiță din dantelă cu ac.

Cojoc bițenesc: cojoc cu aplicații de ciucuri din zona Beiuș.

Ciupi: ciucuri aplicați pe cojocul din zona Beiuș.

Cojoc cohănesc: cojoc brodat cu motive florale din zona Vașcăului.

Felegă de cap: ștergar așezat peste năframă pe capul femeii.

Felegă de brîncă: ștergar purtat în mînă.

Obezi late: borul lat la pălărie.

Pe brîncă-n jos: ornament pe mînecă, rînd vertical de la umăr pînă jos.

Pumnar: manșetă.

Pumnată: cordonul poalelor.

Spătoiul românesc: cămașă femeiască încrețită la gît.

Scăfătură: cusătură peste crețuri la mînecă.

Spete: umerii cămășii.

Sumăniță: suman scurt.

Zadie aleasă cu cîrligul: zadie neagră, cu o bordură, jos, lucrată într-o tehnică specifică.

Zadie bănățeană: zadie cu ornament în stil bănățean.

Zgardă din drot: salbă împletită din sîrmă de aramă.

Arad

Alegătură: alesătură.

Cîrpă: șorț.

Cerc: un gen de cunună, confecționată din flori și mărgele.

Conci de drot: un triunghi din sîrmă, pe care femeia își leagă cozile de păr împletite.

Ceapsă roșie: o cîrpă care ține strîns conciul.

Cot: năframă de cap.

Capcă: dantelă.

Sire: decorul mînecii de rînd în sens vertical.

Lat: foaie de pînză.

Șir chilinesc: rînd pe mînecă format dintr-o succesiune de pătrate.

Toale: colțișori festonați la tivul cămășii bărbătești.

Tăietură: cusătură perforată.

Umerițe: porțiunea umerilor cămășii, care este ornamentată.

Vriște cu cinari: dungile țesute în pînza de cămașă.

Munții Apuseni. Mocani

Brățara mare, brățara mică: chenare de la marginea de jos a ciupagului.

Barbi: clinii plasați sub gura cămășii bărbătești și la spate.

Coadă: părul răsucit deasupra frunții (la fete).

Chice: cozi de păr împletite.

Cioci: cozi de păr împletite la urechi, aduse prin fața urechilor și legate pe creștet (la neveste).

Conci: acoperămînt purtat pe cap de neveste.

Ciupag: cusătura peste crețurile cămășii de sub guler în formă trapezoidală.

Coade: dungi orizontale pe partea de jos — roșie — a zadiei.

Forme peste cot: ornament linear la nivelul cotului.

Forme de fodor: ornament la tivul volanului.

Forme alese: alesături în sens orizontal pe zadie.

Frîmbii: bete.

Hobot: formă de ștergar din pînză, ornamentat la un capăt cu o cusătură din lînă, „forme cu bîrcă".

Îmbrobodeală: formă de ștergar, ornat la ambele capete prin cusături.

Mreajă cu trei picioare: cheiță specifică aici.

Năframă cu margini: năframă ornamentală cu o bordură de flori imprimate.

Primă: panglică.

Pene pe mînă-n sus: ornameht în sens vertical pe mînecă.

Sucitură: păr răsucit deasupra frunții (la femei).

Sclebe: țuvițe din lînă cu care se îngroașă cozile de păr.

Trup (sau **briu**): porțiuna vîrstă de sus a zadiei.

Munții Apuseni-Bucium

Brățară: cusătura peste creturile volanului („fodorului").

Brînelește: cusătură „după ochi" în gen de lanț sau feston.

Buciumănește: cusătură „după ochi", în gen de lanț sau feston, specifică Buciumanilor.

Cioci: părul femeii, împletit și îngroșat cu „plete" (părul căzut) și legat peste creștet, unde formează o proeminență.

Chee peste cot: ornament în linie orizontală, la nivelul cotului.

Cureluță: ciupagul de sub guler.

Cusătură urzită: cusătură de fond a gulerului.

Flori aplicate: motiv de trunze în poziție oblică, cusut la gura cămășii bărbătești.

Giolgi: pînză industrială de calitate specială.

Opreg: catrință purtată în față.

Piete: părul căzut cu care femeia își îngroașă cozile.

Pod: fondul zadiei.

Pălărie de mătasă: din velur lucios.

Rotițe: mici motive circulare, cusute la tivul zadiei.

Țesută în răvașe: în 4 iți (în diagonale).

Urzit și umplut: cusătură la guler și pumnari.

Munții Apuseni-zona Huedin

Bogoie: rîndurile care se întind pe lîngă „ciulănaș" în punct de cheiță.

Chică: părul împletit la ceafă.

Ciulănașul pe mînecă în jos: decor în bantă verticală pe mînecă.

Ciur printre fire: cusătură perforată (tăietură).

Ciulică: căciulă.

Dupăcei: bănuți înșirați pe un șiret, purtați pe frunte peste năframă.

Frodă: volan la mîneci.

Friș: haină scurtă din pănură albă pentru bărbați.

Mnerlu: vînăt.

Peste pîntec: porțiunea de sus a zadiei (vînătă).

Pe la poală: porțiunea de jos a zadiei (roșie).

Picături: ornamentul cioarecilor cu încrustații de postav colorat, la cusătura de unire a foilor.

Șirul peste cot: ornament linear la nivelul cotului.

Șirul pe la mînă: ornament linear la marginea volanului.

Trăsură: cusătura peste creturi la volan.

Vîstrele: alesătură orizontală pe porțiunea de jos a zadiei.

Costum maghiar

Bujka: vestă cu mîneci.

Cundra: haina scurtă din pănură „țundră".

Dulandie: năframă subțire, transparentă, purtată de femei.

Dorăzrolăs: cusătură care susține creturile la fustă sau șorț.

Fersing: fusta din pînză albă, plisată mărunt.

Irásos: cusătură specifică acestei zone, executată pe desen.

Muszui sau bagazia: fustă din material colorat (negru sau altă culoare închisă).

Kontykarika: cerc mic din lemn sau metal, pe care femeia își prinde părul împletit.

Kötéses: un gen de chee de-a lungul brațului.

Parta: cunună din mărgele, purtată de fete.

Pengyel: poale.

Pörgekalap: pălărie bărbătească cu borul ridicat.

Szür: haină lungă de tip ipingea, sau manta.

Vállfö: altiță.

Năsăud

Alesătură: bordura brodată de jos a zadiei.

Bertițe: ghiordan, zgardan, din mărgele.

Cămașă cu chept: cămașă cu ciupag.

Curea: chimir.

Chiton: suman alb.

Linceț sau trăsură: cusătură peste crețuri, de sub guler, sau la volanul cămășii.

Pui pe dos: cusătură pe dos.

Pene peste cot: ornament liniar orizontal la nivelul cotului.

Pînzătură: catrință.

Pod: fondul zadiei.

Prîsnele: discuri decorative din aramă, înșirate pe o curelușă și aplicate pe chimir.

Sovon: legătură de cap din pînză albă, purtată de neveste.

Stable: cozile de păr încrucișate pe creștet într-o proeminență (purtate de femei).

Șirele de la fodor: ornament la marginea volanului.

Șire cu mărgeaua: ornament cusut cu mărgele.

Șire cu răzdvodzele: tip de ornament și punct de cusătură specific zonei Năsăud.

Șire petecite: alese în război.

Șire cu pășituri: punct de cusătură lucrat peste mai multe fire de pînză.

Vîstre: ornament de dungi orizontale ale zadiei.

Zadie cu trup vînăt și tureac roșu: zadia vînătă.

Zadie: catrință.

Cîmpia Transilvaniei

Ceapsa cu brusturi: bonetă cu un volan de dantelă neagră pe margini.

Căpețelul: ștergărel mic cu ornament de dunguliță roșii la capete, purtat de femei peste ceapsă.

Curcubeu: motiv liniar pe „brăcină", în culorile curcubeului.

Dupăceală: tivitura catrinței (zadiei).

Trupul zadiei: porțiunea vînătă, de sus, a zadiei.

Tureacul zadiei: bordura roșie, cu alesături, a zadiei.

Zadie mnierli: catrință vînătă.

Tîrnave

Altiță: încrețitura mînecii cu o cusătură peste crețuri, la baza mînecii, unde se unește cu porțiunea umărului.

Bentiță: manșeta mînecii.

Beată: încrețitura cusută peste muchiile creților, care susține volanul mînecii.

Brăcină: baerul șurțului.

Berțiță: ghiordan de mărgele.

Creață: panglică roșie, încrețită; cu mărgele din sticlă, purtată de fete pe cap.

Cheiță purecel: cusătură de unire a foilor de pînză.

Cămașă cu pumnari: cămașă bărbătească cu manșete.

Clicin: haină scurtă din pănură.

Fofeze: ace decorative cu capul mare, din metal, purtate pe velitoare.

Frigură: haină scurtă din pănură.

Glățuit: lustruit.

Mînecă întoarsă: porțiunea de jos a mînecii, răsfrîntă, în formă de volan.

Șire de pui: rînduri verticale, pornite de la altiță, pe mînecă, în sens vertical.

Strîmbuleț: șiret în zigzag.

Sarică: haină groasă, mițoasă.

Trăsuri pe fir: cusătură peste și printre creturile pînzei.

Urzitură pe fir: cusătura gulerului, specifică sudului Transilvaniei.

Vălitoare: o broboadă fixă, în formă de cerc, confecționată din ștergar.

Costum secuiesc

Csepesz: bonetă cu un volan de dantelă la marginea sa.

Cedele: poale.

Condră: țundră.

Fersing: fustă albă.

Kucsma: căciulă.

Kurte: haină scurtă din pănură sau stofă.

Laibi: vestă.

Rokolya: fustă creață.

Rékli: haină scurtă din pănură.

Ujjas: haină scurtă din postav albastru.

Vitézkötes: ornament de șireturi negre la buzunarele cioarecilor.

Zeke: zeghe.

Țara Bîrsei

Brăcile: bete.

Căiță: capișon din postav, purtat de femei sub ștergar.

Cu obînzica întoarsă: porțiunea de jos a mînecii, răsfrîntă.

Fuști: motiv ornamental în formă de frunze, pe mîneca cămășii.

Lăibărică de zeghi: vestă din pănură.

Minji: bordura de dungi orizontale la poala fotei.

Pulpane: căpătîiele fotei.

Pînză cu mărgini: pînză urzită cu mărgini colorate.

Șabac: axul în linie verticală pe care se înșiră „fuști" (decorul mînecii).

Stuci: motive de pătrate mari pe piept.

Strînsoare: cheiță.

Zeghi: pănură.

Țara Oltului

Brățărușă: încrețitura volanului la mînecă; cusătură peste și printre creturi.

Briu: partea superioară a cămășii (ilia).

Bubou: haină din lînă mițoasă.

Canafi: ciucuri.

Căiță de păr: bonetă din pînză, purtată direct pe păr.

Căiță cu aripi (sau căiță cu cîpcă): căiță din material industrial avînd pe cele două părți o încrețitură deasă de dantelă, sau galon, neagră.

Ciurele: nevedituri în ochiuri (mici romburi în formă de rețea).

Canaf (la pălărie): ciucure.

Cămașă românească: dreaptă, cu guler drept.

Cămașă nemțească: cu guler răsfrînt și pe piept cu cerculețe.

Creste la cioareci: ornament aplicat, din postav negru, la tivul cioarecilor.

Cososie: șuvițe din mește colorată, cu care se coasă ornamentul pe chimir.

Fruntar: o bantă din țesătură ornamentată cu mărgele, purtată de femeie pe frunte, sub căița cu aripi.

Fiori tipărite: motive florale imprimate pe păstură (pe catrință).

Frîmbii: ciucuri la pastură.

Floare pe piept: ornament pe pieptul pieptarului în mijloc.

Glățuit: lustruit.

Pomeselnic: ștergar purtat de femei peste căița cu aripi.

Pui peste cot, pui roșii: ornament în sens orizontal, la nivelul cotului.

Pui pe dos (peste cot): ornament în sens orizontal la nivelul cotului, lucrat cu o cusătură pe dos.

Păstură: catrință.

Păstură din cioaroc: catrință din pănură.

Pasturică: păstura nevedită în 4 ițe (gen macat).

Păstură cu fir amestecat: țesută din urzeală și bătaiă în colorit diferit.

Pieptar cu gură: pieptar bărbătesc, crestat la partea superioară a pieptului.

Recăl: suman croit cu clini drepți, în negru, brun sau cu dungi.

Rețe: o dantelă industrială, care unește foile mînecii și își are originea în „cheiță".

Stele cu coarne: motive ornamentale de la gura cămășii femeiești.

Stele crestate: motive ornamentale de la gura cămășii femeiești.

Șerpar: chimir.

Streafuri: ornament de cerculețe pe pieptul cămășii bărbătești.

Strîmbulești: colțișori de la guler și umeri.

Vrîste: decorul din mărgele și fiori al pălăriei bărbătești.

Zberciogi: încrețitura artistică de la mînecă.

Sibiu

Broboadă sau velitoare: un gen de broboadă fixă, în formă de semicerc.

Betuță: manșetă îngustă.

Betuță întornată: porțiunea de jos a mînecii, purtată răsfrîntă.

Briu turcesc: bete cu alesături în război în reliefuri.

Barburi: ornament în formă de cruce, pe pieptul cămășii bărbătești situat la baza clinilor din față și din spate.

Bituță: cojoc lung ciobănesc, cu mînecile excepțional de lungi.

Ciucuri cu șinor: ciucuri împletiți, din lînă, pentru legat vîrful cozii de păr.

Cot: cîrpă.

Chindirită cu pene: cusută cu motive ornamentale.

Coada broboadei: capătul broboadei, care atîrnă la spate.

Crețu după cap: încrețitura cămășii, de la spate, prinsă în guler.

Crătință vînăcă: purtată la spate, cu fond negru, învîrgat cu vînăt.

Ciocănele: dungi negre, cusute dens, pe lungimea mînecii femeiești.

Dui (sau ciubac): ornament liniar, vertical (ca o dungă reliefată) pe mîneca cămășii femeiești. Reprezintă cheița.

Doage: creturile broboadei.

Fodră: volan la mînecă.

Geolgiu cu hire: pînză cu dungi roșii în țesătură.

Mînușei: cusătură de unire a cioarecilor, încrețită printr-un fir tras.

Pahioi: formă de ștergar, țesut din fir de mătasă (Transparent).

Pieptănătură cu bată: pieptănătura a fetelor, cu o coadă împletită în jurul frunții.

Pereți pălăriei: borul pălăriei.

Prașția: curelușă lungă de cca 3m care se încinge peste chimir.

Pieptar național: pieptar despicat în față, purtat de femei.

Șire: ornament liniar, vertical, pe mîneca femeii.

Țundră cu clini: haină de dimie neagră, cu 12 clini, pentru femei.

Umeraș: ornament liniar orizontal pe umărul cămășii femeiești.

Costum săsesc

Borten: formă cilindrică, din catifea neagră, purtată de fete pe cap.

Bockelung: țesătură transparentă, fină, purtată de femei pe cap.

Bockelnadeln: ace de podoabă pentru cap.

Busenkittel: haină într-una, fără mîneci, partea superioară încrețită dens (Sighișoara).

Gereisel: cusătură peste crețuri (ciupag).

Harras: șorț țesut din lînică de tip românesc de Năsăud.

Heftel: gen de broșă mare, purtată de femei pe piept.

Krauser Mantel: gen de pelerină (plisată).

Kirschea: pelerină îmblănită.

Kotzenmantel: suman din pănură, de tip românesc.

Preisen: manșetă.

Struppen: cordon din catifea (Bistrița).

Spangengürtel: cordon din galon de butoane din metal, artistic aplicate, încheiat cu o cataramă din metal.

Quetsche: suport pentru păr, pus pe creștet.

Wasken: vestă încrețită dens și cusută peste crețuri (Bistrița).

Orăștie

Bentiță: manșetă îngustă.

Brățară: cusătura peste crețurile volanului la mînecă.

Brățară (brățări): bete.

Chică peste frunte: pieptănătura fetelor, o coadă împletită în jurul frunții, dusă de la o ureche la alta.

Cormi: cozi de păr îngroșate cu lînă (împletite în 3 „chici").

Chindeu: ștergar.

Ciocănele: motiv de dungi verticale cusute compact.

Cusut bătut: cusut îndesat.

Colți: ornament cusut cu negru, vînăt sau roșu, la tivul cioarecilor.

Laibăr: haină scurtă, dreaptă, din pănură.

Mieluței poenărești: cusătura de unire.

Prenătoare: o panglică legată peste frunte.

Pui pătă umăr: ornament liniar, orizontal, dispus pe umărul cămășii.

Pălărie ciobănească: tip de pălărie mică.

Peteucă: panglică.

Pui pe la gură: ornamentul în jurul gurii cămășii.

Ridicate cu speteaza: ornament liniar, orizontal, la catrință.

Țundră: haină lungă din pănură neagră.

Vărgușe din suveici: ornament liniar orizontal, la catrință.

Vargă cu alesătură: bordura șorțului.

Hațeg

Brățară: cusătura peste crețuri sub guler și la fodor.

Brîu cu bîte: brîu dintr-o rețea elastică, țesut într-un mod primitiv cu ajutorul unor bețișoare.

Brăciră: bete.

Chici: coadă împletită de la frunte și dusă peste urechea dreaptă spre spate.

Ceapsă cu coarne: bonetă cu două colțuri proeminente.

Conci: suportul cepsei în formă de coarne (confecționat din sîrmă).

Catrințoi: catrință încutată specifică Hațegului.

Căiță: căciulă.

Curea cu bumbi: curelușă îngustă ornată cu nasturi de aramă, purtată de tineri peste chimir.

Foi: ornament de-a lungul gurii cămășii, în două dungi verticale.

Lătițare înnodate: împletitură din mărgelemici, colorate.

Laibăr: vestă cu mîneci.

Nevedit în păcele: gen macat în 4 ițe.

Proboadă: țesătură de pînză, cu care se îmbrobodește femeia peste ceapsă.

Pui peste cot: ornament liniar, orizontal, la nivelul cotului.

Pumnășel: bentiță de pînză care ține volanul mînecii.

Pieptar crăpat: despicat în față, la femei.

Rînduri pe mînecă: tip tablă.

Șuciturl: păr răsucit din cîte două vițe; se poartă cîte 15—18 șuciturl la o ureche.

Șire în jos: ornament liniar, vertical, ce pornește de la umăr.

Scutec: catrința dreaptă (neîncutată).

Șubă înfundată: șubă despicată la gură pînă la talie, roită cu clini. Are formă de rochie largă. Piesă arhaică.

Pădureni

Altiță: cheița cu care se unesc foile mînecii.

Brăciră: bete.

Balți: cordon din metal, compus din ținte de cositor.

Baer de bani: salbă de bani.

Brînaș: șiret din lînă împletit cu mîna.

Cărare rotogol pe creștet: coadă împletită pe frunte, la fete pieptănate cu „chici".

Curmi: fire de lînă împletite în 3 ramuri, cu care se leagă cozile de păr la fete.

Conci: un cerc mic din metal (învelit în fire de lînă), pe care se cos cozile de păr.

Ceapță: bonetă în formă conică, purtată de femei.

Cipta cepței: dantelă albă, răcută cu acul, de la marginea cepței.

Cusătură ațește: cusătura bucium specifică pădurenilor.

Cusătură șinorește: cusătură netedă.

Cheiță: la poale, în sens vertical, la unirea foilor.

Cei pe cișl: garnitură din ținte de cositor de care atîrnă cheișinele din aramă.

Cămașă cu păturl: cămașă bărbătească cu ornamente de cute mărunte pe piept.

Latiță: ghiordan din mărgele.

Frumbii: baerele opregelor.

Opreg: catrință.

Perină: mic triunghi din cîrpă, așezat pe creștet pentru nivelarea formei capului.

Prăboadă: țesătură de pînză, purtată de femeie peste ceapsă.

Pene la poale: ornament la tivul poalelor.

Pălărie rotogoală cu vesti înalte: pălărie țărănească cu borul ridicat.

Pumnați (la mînecă): manșete.

Șubă: haină din pănură albă.

Petecul cepței: porțiunea din pînză, cusută, a cepsei.

Zale: lanțuri.

Zale în lacăte: lanț compus din unități legate una de alta.

Zale în scărică: lanț în formă de scară.

Zale șerpești: lanț împletit, care se ondulează.

Valea Jiului

Ales în degete: alesătură cu mîna.

Brățară: cusătură pe crețuri, cu care se susține volanul mînecii.

Brățărue: cusătura pe crețurile cămășii de sub guler.

Bituscă: cojoc lung, purtat de bărbați cu mînecile foarte lungi.

Lulatic: colorant cu care se vopsește arniciul în liliachiu.

Modur: culoare liliachie în care se vopsește arniciul.

Opreg: catrința purtată la spate.

Primbură cu ciocoți: panglică cu ciucuri la capete, cu care se leagă cozile de păr la fete.

Pieteri: cozi de păr îngroșate cu lînă, purtate de femei în jurul urechilor.

Proboadea: legătură de cap din pînză industrială.

Penele lîngă cheiță: ornament de mici motive inspirate pe lîngă cheița mînecii.

Pieptar poenăresc: pieptar mic, despicat, purtat de femei.

Umeraș și șire: ornamentul pe mîneca cămășii.

Urzit la un fir: cusătură specifică gulerului cămășii din sudul Transilvaniei.

Urzit: cusătura de fond a motivului, de obicei neagră, care se „umple" în culori.

Vărgi în pînză: dunguliețele roșii țesute în pînza cămășilor.

Valea Bistrei

Brățărie: cusătura peste creturile volanului de la mînecă și de sub guler.

Blană: ornament compact, dreptunghiular, dispus pe mîneca femeii, de la umăr pînă jos.

Blană cu tăietură: ornament cusut cu punct perforat printre cusătura neagră.

Blană cu ciurătură: ornament perforat, în gen de șabac.

Brăcire: bete.

Chică: coadă împletită la frunte, purtată de fete.

Cormic: o împletitură din 3 vițe din lînă, îmbrăcate în pînză neagră, care se împletesc împreună cu părul deasupra urechilor și sînt duse prin fața urechilor spre ceafă.

Ceapsă: formă dreptunghiulară, compusă din „fundul cepței" (deasupra) și din „obadă" fîșia care împrejmuiește fundul cepsei.

Catrință: catrința din față.

Clăbăț: căciulă.

Cioplică: gen de șabac (cusătură perforată).

Cioarec: pănură

Foile pe piept: ornamentul de 2 benzi de-a lungul gurii cămășii.

Furcă în circă: ornament în semilună, sau în cruce, pe spatele cojocului femeiesc.

Lună în circă: ornament în semilună, sau în cruce, pe spatele cojocului femeiesc.

Primbură: panglică.

Puii pe piept: ornamentul de 2 benzi de-a lungul gurii cămășii.

Pecec de opreg: porțiunea țesută a opregului.

Salia: formă de ștergar din pînză subțire — mai recent — și din pînză groasă țesută casnic — mai demult — cu care femeia își leagă capul peste ceapsă.

Săibănaș: punct de cusătură specific gulerului cămășii.

Sinior: șiret împletit de mînă din lînă, pentru ornamentat șuba.

Banat cîmpie-Timiș

Aramiz: bumbac mercerizat, galben, cu care se țesea conciul în trecut.

Bată: fîșia care înfășoară cîrpa conciului de jur împrejur.

Brățară: cusătura pe crețuri la volanul mînecii și sub guler.

Bombiu: cusătură peste fire (reliefată).

Braciră: bete.

Conci: bonetă dreptunghiulară, purtată de femei pe porțiunea de spate a capului.

Cîrpă de conci: porțiunea din mijloc a conciului.

Cusut ațiu: cusătură pe dos.

Cusătură pe chici: pe șolduri (vertical).

Catrință în pierți: catrință cu ornament liniar, de dungi și grupe de dungi verticale.

Chintuş: vestă.

Cheie cu ac ul: cheiţă.

Cioplică: ţabac.

Găetan: bumbac mercerizat, galben, cu care se ţesea conciul în trecut.

Nemţoane: punct de cusătură.

Opreg: opreg cu ciucuri, tip Banat.

Opreg cu tablă: cu petecul ţesut compact şi „umplut", cusut cu fir auriu.

Pră mărunt: alesătură măruntă, specifică conciului.

Pup de trandafir: motiv ornamental de boboc de trandafir.

Pînză cu cinari: pînză învărgată din ţesătură.

Pene: motive înşirate vertical, sau grupate într-o compoziţie, pe mînecă.

Petec de opreg: porţiunea de sus, ţesută, a opregului.

Rînduriu: ornament liniar, orizontal, pe petecul de opreg.

Praschie: chimir.

Pumnari: manşete.

Pieptar cu bumbi: pieptar cu ornament de năsturei din piele.

Pieptar cu pisari: pieptar cu broderie.

Sîrmă: panglică.

Sadă: pînză subţire de bumbac.

Şinoare: şireturi împletite cu mîna din lînă.

Tăietură: cusătură perforată.

Urzărele: ornamentul de 2 dungi verticale pe piept.

Urzariu: ornament de tablă pe mînecă.

Costum sîrbesc

Alina sucmena: suman alb.

Capă: o legătură fixă de cap.

Crai et capa: elemente din care se compune capa.

Craevi: elemente din care se compune capa.

Cipcă: dantelă.

Chiţelea: catrinţă.

Capă: căciulă.

Coşulea: cămaşă bărbătească.

Cojusti na struc: cojoc cu clini.

Gologlava: cîrpă.

Ghepaţ: bonetă.

Opleceac: cămaşă femeiască.

Prepleţ: cheiţă.

Poez: brîu.

Scute: poale.

Sucnă: fustă.

Teme: elemente din care se compune capa.

Banat-zona Oraviţa

Banii de la guşă: salba de bani.

Conci: un suport pentru păr, din sîrmă, învelit într-o ţesătură.

Ceapsă: formă de disc, din pînză, care acoperă conciul.

Creş cu trei ace: încreţitură la volanul mînecii.

Chiţele: opreg cu ciucuri.

Cicuri: colţişori de dantelă cu ac ul, la marginea ţivului.

Mununa: găteală de cap a nevestelor, compusă din latiţe de mărgele şi bani. Se compune din „petecul din spate", acoperit cu 4 rînduri de bani („spanţiri"), din „Parta de sub conci" ce reprezintă 2 benzi împletite din mărgele şi bordate cu un şir de bani la margine care se întind de la tîmple pe lîngă obraji pînă la ceafă şi „panta de mununa", un cerc împletit de asemenea din mărgele care se pune pe creştetul capului.

Prăsliuc: vestă.

Scofîrţe: cozi mărunte, împletite unite în 8 cozi în dosul urechii, apoi duse prin faţa urechilor spre ceafă.

Bibliografie

A

ALEXIANU, Al., *Mode şi veşminte din trecut*, 2 vol. Bucureşti, 1971.
ANTONIU, Al., *Porturi naţionale*, Bucureşti, 1891.
ANTONIU, Al., *Albumul general al României*, Bucureşti, 1893.
APOLZAN, Lucia, *Portul şi industria casnică textilă în Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1944.
Arta populară românească, Bucureşti, 1969.
Arta populară din Valea Jiului, 1963.
Arta populară din zonele Argeş şi Muscel, Bucureşti, 1967.
Arta populară de pe Valea Bistriţei, Bucureşti, 1969.

B

BĂNĂŢEANU, Tancred, *Portul popular din ţara Oaşului*, Bucureşti, 1955.
BĂNĂŢEANU, Tancred, Gh. Focşa, Emilia Ionescu, *Arta populară în Republica Populară Română. Port. Ţesături. Cusături.*, Bucureşti, 1957.
BĂNĂŢEANU, Tancred, *Portul popular din Maramureş*, Baia Mare, 1966.
BĂNĂŢEANU, Tancred, *Arta populară bucovineană*, Bucureşti, 1975.
BĂNĂŢEANU, Tancred, *Din tezaurul portului popular tradiţional*, Bucureşti, 1977.
BĂNĂŢEANU, T. FOCŞA, Gh., IONESCU Emilia, *„Arta populară în R.P.R.". Port, Ţesături, Cusături*, Bucureşti, 1957.
BARIŢIU, G., *Din datinile vechi ale Transilvaniei (Portul boieresc şi Portul ţărănesc)*, în „Transilvania" Braşov, Sibiu, 1868.
BARIŢIU, G., *Portulu naţionale la poporulu nostru romanu*, în „Transilvania" Braşov-Sibiu, 1889.
BARBUL, Eugen, *Costume româneşti din secolul XVII*, Cluj, 1935.
BOCŞE, Maria, *Contribuţii la studiul opregului bănăţean*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", Cluj, 1968—1970.
BOCŞE, Maria, *Mutaţii contemporane privind funcţiile şi semnificaţiile portului popular transilvănean*, în „Anuarul Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1978.
BOCŞE, Maria, *Arta populară pe valea superioară a Crişului Negru*, teză de doctorat, Institutul de Istoria Artei, Bucureşti, 1978.
BRĂTIANU, Eliza, *Cusături Româneşti*, Album, Bucureşti, 1943.
BOUCHER, Fr., *Histoire du costume de l'antiquité et du moyen âge en Occident*, Paris, 1965.
BRANCOVICI, L., *Arta românească din Banat*, Bucureşti, 1930.
BRUHN, Wolfgang şi TILKE, Max, *A Pictorial History of Costume*, Londra, 1955.
BUTURĂ, Valer, *Evoluţia portului popular în sectorul răsăritean al Munţilor Apuseni*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", Cluj, 1959—1961.
BUTURĂ, Valer, *Etnografia poporului român*, Cluj, 1978.
BIELZ, Julius, *Portul popular al saşilor din Transilvania*, Bucureşti, 1956.
BILLECOCQ, *Schiţe din Moldo-Românie. Costumul naţional*, în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", Braşov, 1855.

C

Călători străini despre ţările române, sub red. Mariei Holban, vol. I—VI, Bucureşti, 1968—1978.
CAJAL Marin, Irina, *Forme ale acoperămîntului capului la femei în costumul popular românesc*, în „Studii şi cercetări de Istoria Artei", Bucureşti, 1972.
CIOARĂ, Maria, *Zona etnografică Răddăuţi*, Bucureşti, 1979.
COMŞA, Dimitrie, *Din ornamentica română*, Sibiu, 1904.
CORNESCU, Elena, *Cusături româneşti*, Bucureşti, 1906.
COSMA, Minerva, *Album de broderii şi ţesături româneşti*, Sibiu, 1905.
CERNOVODEANU, Paul, *Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV—XVIII)*, Bucureşti, 1973.
COSVEN, M. O., *Ocerki istorii pervobitnoi culturi*, Moscova, 1953.
CVIJIĆ, J., *La Peninsule Balkanique*, Paris, 1918.

D

DAR, S. N., *Costumes of India and Pakistan*, Bombay, 1969.
DAMÉ, Frederic, *Încercare de terminologie poporană română*, Bucureşti, 1898.
Desemne de costume naţionale, în „Familia", (Reproducere, după „Telegraful", însărcinarea dată pictorului E. Grand de a întocmi o colecţie de costume populare), Pesta-Oradea, 1884.
DENSUŞIANU, O., *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915.

DENSUȘIANU, O., *Istoria limbii române*, vol. I—II, București, 1961.
DIACONU, Ion, *Ținutul Vrancei. Etnografie, folclor, dialectologie*, ed. II, București, 1969.
DIMA, Al., *Arta populară și relațiile ei*, București, 1958.
Dicționarul limbii române moderne, București, 1958.
Documenta Romaniae Historica. A. Moldova., vol. XIX, București, 1965.
Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească, vol. XXIII, București, 1972.
DOGARU, Ortansa, *Ornamentele și croiul costumului din Maramureș*, Baia Mare, 1976.
DUNĂRE, Nicolae, *Cauzele deosebirilor dintre portul moacnilor și cel al buciumanilor din munții Trascăului (Carpații Apuseni)*, în: „Studii și Cercetări de Istoria Artei", București, 1957.
DUNĂRE, Nicolae, *Portul popular din Bihor*, București, 1957.
DUNĂRE, Nicolae, *Un studiu al lui G. Barițiu despre portul național*, în: „SCIA", București, 1956.
DUNĂRE, Nicolae, Marcela FOCȘA, *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, 1957.
DUNĂRE, Nicolae, Catrina CONSTANTIN, *Portul popular românesc de pe Tîrnave*, București, 1968.
DUNĂRE, Nicolae, *Arta populară din Munții Apuseni*, București, 1981.
DUNĂRE, Nicolae, *Tracterele portului tradițional românesc, unguresc și săsesc în Transilvania, la răscrucea secolelor XVII—XVIII*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", Cluj, 1977.

E

ENĂCHESCU-CANTEMIR, Alexandrina, *Portul popular românesc*, București, 1938.

F

FAIRSERVIS, Jr., Walter A., *Costumes of the East*, Riverside, Connecticut, 1971.
FIEDLER, Alfred, *Deutsche Volkstrachten*, Leipzig, 1954.
FLORESCU, Elena, *Portul popular din zona Neamț*, Piatra Neamț, 1979.
FOCȘA, Gheorghe, *Evoluția portului popular în zona Jiului de Sus*, București, 1957.
FOCȘA, Marcela, *Contribuții la studiul portului popular din Orăștie*, în „Revista Muzeelor", 5, 1, București, 1968.
FOCȘA, Marcela, *Cojocăritul din Abrud și Bucium*, în: „SCIA" 3—4, București, 1957.
FORMAGIU, HEDVIG-Maria, Olga HORȘIA, *Contribuții la tipologia hainelor de dimie în costumul popular românesc*, în: „Revista Muzeelor", 6, 3, București, 1969.
FORMAGIU, HEDVIG-Maria, *Portul popular din România*, catalog tipologic, București, 1974.
FULGA, Ileana, *Aspecte caracteristice ale portului popular din Dolj*, în: „Oltenia", studii și comunicări, 3, Craiova, 1981.
FURNICĂ, D. Z., *Din istoria comerțului la români*, București, 1908.

G

GAGA, Lidia, *Contribuții la studiul portului popular din Almăj*, în „Tibiscus", Etnografie, 3, Timișoara, 1978.
GEHL, Hans, *Portul popular german din Cîmpia Aradului*, în „Tibiscus", Etnografie, Timișoara, 1975.
GJERGJI, Andromaqi, *Analogies albano-roumaines dans les costumes populaires*, în: „Studia Albanica", Tirana, 1966.
GODEA, Ioan, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, București, 1977.
GOROVEI, Artur, *Meșteșugul văpsitului cu buruieni*, București, 1943.
GRAUR, Tiberiu, *Semnificații arhaice ale unor podoabe de nuntă de pe valea Crișului Negru — Bihor*, în „Centenar Muzeal Orădean", Oradea, 1972.
GRIGORESCU, Elena, *Sumănăritul în depresiunea Beiușului*, în „Centenar Muzeal Orădean", Oradea, 1972.

H

HEBERLANDT, Arthur, *Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien*, Viena, 1917.
HABERLANDT, M., *Österreichische Volkskunst aus den Sammlungen des Museums für österreichische Volkskunst*, Viena, 1911.
HANSEN, Henny Harald, *Mongol Costumes*, Copenhaga, 1950.
HARDIE, Norman, *In Highest Nepal*, Londra, 1957.
HABERLANDT, Arthur, *Der Hornputz. Eine altertümliche Kopftracht der Frauen in Osteuropa*, în „Slavia", Praga, 1924.
HABERLANDT, A., M. Haberlandt, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928.
HAGEN-THORN, N. I., *Bălgarskaja odejda*, în: „Sbornik Muzeja antropologhii i etnografii", Sofia, 1958.
HASDEU, B. P., *Paleontologia veșmîntului, armei și locuinței în România*, în: „Columna lui Traian", București, 1873.
HORȘIA, Olga, Paul PETRESCU, *Meșteșuguri artistice în România*, București, 1971.

I

IORGA, Nicolae, *Portul popular românesc*, Vălenii de Munte, 1912.
IORGA, Nicolae, *L'Art populaire en Roumanie*, Paris, 1923.
IORGA, Nicolae, *Viața femeilor în trecutul românesc*, Vălenii de Munte, 1910.
IORGA, Nicolae, *Portraits des princesses roumaines*, București, 1937.
IORGA, Nicolae, *Istoria comerțului românesc*, București, 1937.
IRIMIE, Cornel, *Portul popular din țara Oltului — zona Făgăraș*, București, 1956.
IRIMIE, Cornel, *Portul popular din țara Oltului — zona Avrig*, București, 1957.
IRIMIE, Cornel, *Portul popular din zona Perșanilor, Țara Oltului*, București, 1958.
IRIMIE, Cornel, *Portul popular din zona Branului*, București, 1960.
IRIMIE, Cornel, Julius BIELZ, *Unbekannte Quellen zur Geschichte der siebenbürgischen Volkstracht des XVII—XIX Jahrhundertes*, în: „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 1, Sibiu, 1959.

J

JOCHELSON, W., *Peoples of Asiatic Russia, Memoirs*, New York, 1928.
JOMPAN, D., Aurelia JOMPAN, *Semnificații și simboluri în ornamentica pieptarelor cu „roș" de pe valea Bistrei (Banat)*, în: „Revista Muzeelor", 8, 6, București, 1971.
JOMPAN, Aurelia, Dumitru JOMPAN, *Găteala capului la femei în valea Bistrei*, Reșița, 1972.

K

KAWAKATSU, K., *Kimono*, Tokyo, 1936.
KAINDL, Friedrich, *Die Huzulen*, Viena, 1894.
KARADJA, Constantin, *Chipuri române inedite din colecția Lipperheide*, în: „Arhivele Olteniei" VIII, Craiova, 1929.
KEITH, E., Scott Robertson, *Old Korea*, New York, 1947.
KOGĂLNICEANU, M., *D. A. Demidoff în Banat, Valachia și Moldavia*, în: „Dacia Literară", Iași, 1840.
KOGĂLNICEANU, M., *Album istoric și literar (despre dispariția portului național în Moldova și persistența lui în Oltenia)*, Iași, 1854.
KÖHLER, Carl, *A History of Costume*, New York, 1933.
KRETSCHMER, Albert, *Die Trachten der Völker*, Leipzig, 1906.
Die Kultur Südosteuropas, ihre Geschichte und ihre Ausdrucksformen, Herausgegeben von G. Reichenkron, Wiesbaden, 1964.
KÓS, Károly, *Tájak, Falvak, Hagyományok*, București, 1976.
KÓS, Károly, FARAGÓ, József *Népismereti dolgozatok*, București, 1978.
KÓS, Károly, SZENTIMREI, Judit, NAGY, Jenő *Kis-Küküllővidéki magyar népművészet*, București, 1978.
KÓS, Károly, *Eszköz, munka, néphagyomány*, București, 1979.
KARDALUS JÁNOS, Elena SECOȘAN, KÓSA SZÁNTHÓ Vilma, *Portul popular din județul Harghita*, Miercurea Ciuc, 1979.
KARDALUS JÁNOS, Elena SECOȘAN, KÓSA SZÁNTHÓ Vilma, *Portul popular din județul Harghita*, Miercurea Ciuc, 1979.

L

LĂPĂDUȘ, Eftimiu, *Ceapsa și conciul în Banat*, în „Tibiscus", 3, Timișoara, 1978.
LAVER, James, *Costumes of the Eastern World*, New York, 1951.
LELOIR, M. *Dictionnaire du costume*, Gründ, 1961.
LEONESCU, N. V., *Starea țăranului român*, Iași, 1888.
LEVIN, M. G., L. P. POTAPOV, *The peoples of Siberia*, Chicago, 1964.
LUTZ, Henry R., *Textiles and Costumes among the Peoples of the Ancient Near East*, Leipzig, 1921.

M

MAKOVSKI, S., *L'art populaire en Russie Subcarpatique*, Praga, 1924.
MALUCKOV, Mirjana, *Narodna našnja rumuna u jugoslovenskom Banatu*, Novi Sad, 1973.
MANDRESCU, *Igiena țăranului. Locuința, luminatul și încălzitul ei, îmbrăcămintea, alimentarea...*, București, 1895.
MANOLESCU, N., *Igiena țăranului*, București, 1895.
MBORIA D., Rr. ZOJZI, *Narodnoe izkustvo v. Albanii*, Tirana, 1959.
MANUGIEWICZ, J., *Polskie stroje ludowe*, Varșovia, 1955.
MANKER, Ernst, *Lapsk Kultur*, Stockholm, 1944.
MARKOV, Joseph, *The Slovak National Dress through the Centuries*, Praga, 1956.
MASLOVA, G. S., *Narodna odejda ruskih, ukraințev i belorusev v XIX-nacsala XX vv*, în: „Vostocinoslavianskii etnograficeskii zbornik", Moscova, 1956.

MEZEI, Viorel, *Arta populară din Sălaj*, Zalău, 1969.
MIHĂILESCU, Liviu, *Catalogul colecțiilor de etnografie și artă populară ale Muzeului Brăilei*, București, 1979.
MIKULOVSKA, Halina, *Strój ludowy*, Torun, 1971.
MILLER-VERGHI, M., *Izvoade strămoșești*, București, 1911.
MALONYAY, Dezső, *A magyar nép művészete*, vol. I—V, Budapesta, 1907—1922.
MORARU, Georgeta, *Cercetări etnografice în Gropeni*, în: „Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei", Brăila, 1975.
MORARU, Olivia, *Colecția de port popular feminesc a Muzeului regional Brașov*, în: „Culegere de studii și cercetări", I, Brașov, 1967.
MUNTEAN, George, Vasile CĂRDEI, *Bilca, o așezare din Valea Sucevei*, Suceava, 1971.
MOSZYNSKI, Kazimierz, *Kultura ludowa slowian*, I, Cracovia, 1929.
MIHAIL, Zamfira, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, 1978.
MÓZES, Tereza, *Portul popular feminesc din bazinul Crișului Repede*, Oradea, 1968.
MÓZES, Tereza, *Portul popular din bazinul Crișului Alb*, Oradea, 1975.
MÓZES, Tereza, *Portul popular din Țara Crișurilor*, teză de doctorat, Institutul de Istoria Artei, București, 1976.
MÓZES, Tereza, *Portul popular al slovacilor din nord-vestul României (județele Bihor și Sălaj)* în „Biharea", III, Oradea, 1976.
MÓZES, Tereza, *Ornamentica sumanelor din Țara Crișurilor*, în: „SCIA", 17, 1, București, 1970.

N

NAGY, Jenő, *Portul popular din ținutul Calatei*, București, 1958.
NAGY, Jenő, *Portul popular maghiar din Trascău*, București, 1958.
NANU, Adina, *Artă, stil, costum*, București, 1976.
NETOLICSKA-TREIBER, Luise, *Contribuții la istoria portului săsesc din Transilvania*, în: „Anuarul Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1957—1958.
NETOLICSKA-TREIBER, Luise, *Volkskunstensemble und Trachtenfrage*, în: „Neuer Weg", nr. 120, București, 1956.
NETOLICZKA-TREIBER, Luise, *Der Kulturaustausch zwischen siebenbürgischen und aussersiebenbürgischen Volkstrachten*, în: „Siebenbürgen als Beispiel europäischen Kulturaustausches", Köln și Viena, 1975.
NICOLESCU, Corina, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova*, în: „SCIA", 3, București, 1956.
NICOLESCU, Corina, *Costumul de curte în Țările Române (sec. XIV—XVIII)*, catalog de expoziție, București, 1970.
NICOLESCU, Corina, *Istoria costumului de curte în țările române, secolele XIV—XVIII*, București, 1971.
NICULESCU, Teodora, *Costumul din Rociu*, în: „Sociologia Românească", 7—12, București, 1942.
NICULESCU-VARONE, G. T., *Portul național românesc*, vol. I—II, București, 1933—1934.
NICULESCU-VARONE, G. T., *Costumele naționale din România întregită*, București, 1937.
NEGOIȚĂ, Jana, *Conci, ciupag, opreg. Comentarii etnolingvistice*, în: „Tibiscus", 3, Timișoara, 1978.
NOPCSA, Fr., *Albanien. Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens*, Berlin, Leipzig, 1927.

O

OLINESCU, Marcel, *Portul sătenilor din regiunea Șiria, județul Arad*, în: „Sociologia Românească", 4—6, București, 1939.
OLTEANU, Ștefan, Constantin, ȘERBAN, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, București, 1969.
OPRESCU, G., *Arta țărănească la Români*, București, 1922.
OPRESCU, G., *L'Art du paysan roumain*, București, 1937.
OPRESCU, G., *Peasant Art in Romania*, Londra, 1929.
OPRESCU, G., *Scrieri despre artă*, București, 1968.
OPRESCU, G., *Über den Ursprung der Banater Frauenhäubchen und der Faltenstickerei*, în: „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 4, Sibiu, 1961.
OSTAP, Melania, *Contribuții la cunoașterea artei populare din județul Vaslui*, Vaslui, 1977.
OȘIANU, Romulus, *Aspecte privind evoluția portului popular de la Șieu-Șieuț, județul Bistrița-Năsăud*, în: „Anuar. Muz. Etn. Trans", Cluj, 1968.

P

PAPAHAGI, T., *Images d'ethnographie daco-roumaine et aroumaine*, Vol. I—III, București, 1928—1934.
PAPAHAGI, T., *Etnografie lingvistică românească*, București, 1926.
PASCU, Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954.
PASCU, Viorica, *Aspecte din evoluția portului popular din Apahida*, în: „An. Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1959—1961.
PASCU, Viorica, *Considerații asupra evoluției portului popular din Transilvania*, în: „An. Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1957—1958.
PASCU, Viorica, *Croiuri de cămăși din colecția Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, în: „An. Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1962—1964.
PASCU, Viorica, *Portul popular din zona Năsăudului*, în: „An. Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1965—1967.
PAVEL, Emilia, *Ornamentica cojoacelor moldovenești și unele motive străvechi întâlnite și pe cojoacele din nord-vestul Transilvaniei*, în: „Centenar Muzeal Orădean", Oradea, 1972.
PAVEL, Emilia, *Ciupogul în Clisura Dunării*, în: „Tibiscus", Timișoara, 1974.
PAVEL, Emilia, *Portul popular de pe valea Bistrei, comuna Zăvoi (Caraș Severin)*, în: „Studii și comunicări" — Etnografie, Istorie, Caransebeș, 1975.
PAVEL, Emilia, *Despre cingătorile bărbătești și femeiești din zona centrală a podișului Moldovei*, în: „SCIA", 15, București, 1968.
PAVEL, Emilia, *Sumanele moldovenești*, în: „Rev. Etnografie și Folclor," 10, București, 1965.
PAVEL, Emilia, *Portul popular din zona Iașului*, Iași, 1969.
PAVEL, Emilia, *Portul popular din zona Iași*, București, 1975.
PAVEL, Emilia, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976.
PAVEL, Emilia, *Portul popular bănățean din Clisura Dunării*, în: „Tibiscus", Timișoara, 1975.
PAVELIUC-OLARIU, Angela, *Arta populară din zona Botoșanilor. Portul Popular*. Botoșani, 1980.
PAYNE, Blanche, *History of Costume*, New York, 1965.
PĂCALĂ, B., *Monografia satului Rășinari*, Sibiu, 1915.
PERNICEK, Otilia, *Colecția de cămăși femeiești din secția etnografică a Muzeului regional din Alba Iulia*, în: „Apulum", V, Alba Iulia, 1969.
PERNICEK, Otilia, Olivia LUNGESCU, *Podoabe ale costumului popular bărbătesc din zona Alba*, în: „An. Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1971—1973.
PETRESCU, Paul, *Costumul popular românesc din Transilvania și Banat*, București, 1959.
PETRESCU, Paul, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968.
PETRESCU, Paul, *Studiul costumului popular*, în: „Tribuna", V, 8, Cluj, 1965.
PETRESCU, Paul, Elena SECOȘAN, *Arta populară, Îndreptar metodic*, București, 1966.
PETRESCU, Paul, Elena SECOȘAN, Aurelia DOAGĂ, *Cusături românești*, București, 1973.
PLEȘA, Teodor, *Găteala capului în portul popular feminesc al crașovenilor*, în: „Tibiscus", Timișoara, 1975.
POP-CĂMPEANU, Denise, *Les fonctions signifiantes des costumes populaires roumains*, în: „Buletinul Bibliotecii Române", Freiburg i. Br., 1979.

R

ROMANESCU, M., *Introducere la istoria costumului românesc*, în: „Revista Istorică Română", București, 1945.
ROPOT, Rodica, *Cercetări asupra portului popular de pe valea Bolvașniței (Caraș Severin)*, în: „Studii și Comunicări", Etnografie, Istorie, Caransebeș, 1975.
RUBENS, Alfred, *A History of Jewish Costume*, New York, 1967.

S

SECOȘAN, Elena, *Elemente caracteristice ale portului popular din Banat*, în: „Tibiscus", Timișoara, 1974.
SECOȘAN, Elena, *Despre portul popular românesc și încadrarea tipologică a costumului de Buzău*, în: „Caiet de etnografie și folclor", Buzău, 1974.
SECOȘAN, Elena, *Portul popular din Dobrogea*, în: „Îndrumătorul Cultural", 2, București, 1977.
SERES, András, *A barcaságí inghimzésről*, în Korunk, 28, Cluj, 1969.
SÎRBU Ani, Olivia SÎRBU, *Album de cusături și țesături naționale românești*, Cluj, (f.a.).
STEIN, Lothar, *Beduinen*, Leipzig, 1968.
SAVU, Valeriu, Elena SAVU, *Curele late din Bistrița-Năsăud*, Bistrița, 1978.
SCHUCHARDT, C., *Die germanischen Mäntel und die illyrischen Röckchen*, Berlin, 1936.
STOICA, Georgeta, Maria VĂGĂI, *Arta populară din Câmpia Munteniei*, București, 1969.
STOICA, Georgeta, Virgil VASILESCU, *Portul popular din Gorj*, Târgu Jiu, 1971.
STOICA, Georgeta, *Evoluție și permanență în costumul popular din Banat*, în: „Tibiscus", Timișoara, 1974.
STOICA, Georgeta, *Podoabe populare românești*, București, 1976.
SĂLĂGEANU BUTEANU, Angela, *Portul popular românesc*, în: „Monografia-almanah a Crișanei", Oradea, 1936.
SOCOL, Maria, *Structura și semnificația ornamenticii costumului popular din satele Marga și Borlova (Caraș Severin)*, în: „Studii și Comunicări, Etnografie, Istorie". Caransebeș, 1975.
SECOȘAN, Elena, *Izvoade alămâjene*, în: „Revista Inst. Soc.". Banat-Crișana, 29, Timișoara, 1940
SECOȘAN, Elena, *Despre tipologia portului popular din jud. Caraș Severin*, în: „Studii și comunicări Etnografie, Istorie". Caransebeș, 1977.
STANCIU, Smărăndița, *Portul popular din comuna Tilișca—Sibiu*, în: „Studii și cercetări de etnografie și artă populară", București, 1965.

Ş

ŞĂINEANU, L., *Dicţionarul universal al limbii române*, Bucureşti, 1922.
ŞĂINEANU, L., *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române*, vol. I—III, Bucureşti, 1900.

T

TAFRALI, Orest, *Curs de antichităţi. Istoria costumului şi a gătelii*, ed. de D. Crăjală şi G. Ivănescu, Iaşi, 1931—1932.
TARSULI, Athena, *Costumes grecs*, Atena, 1941.
TEAHA, T., *Terminologia portului*, în colecţia „Caiete de Artă Populară", în: „Limba Română", VII, 2, Bucureşti, 1958.
TELBIZOVA M., K. TELBIZOV, *Narodnata nosija na banatskite bălgari*, Sofia, 1958.
TIŢA, Aurelia, *Portul popular românesc din depresiunea Călăţele*, în: „An. Muz. Etn. Trans.", Cluj, 1968—1970.
TILKE, Max, *Oriental Costumes*, New York, 1924.
TILKE, Max, *The Costumes of Eastern Europe*, New York, 1925.
TILKE, Max, *Studien zu der Entwicklungsgeschichte des Orientalischen Kostums*, Berlin, 1923.
TOKAREV, C. A., *Etnografia narodov SSSR*, Moscova, 1958.
TOLSTOV, S. P., M. G. LEVIN, N. N. CEBOKSAROV, *Etnografia continentelor*, Bucureşti, 1961.
TOMIDA, D. Ecaterina, *Cusăturile şi broderiile costumului popular din România*, Bucureşti, 1972.
TZIGARA-SAMURCAŞ, Al., *L'art du peuple roumain*, catalog, Geneva, 1925.
TZIGARA-SAMURCAŞ, Al., *L'art paysan en Roumanie*, Bucureşti, 1931.
TZIGARA-SAMURCAŞ, Al., *Vechimea portului ţărănesc*, Bucureşti, 1945.
TURCUŞ, Aristida, *Funcţii simbolice de ritual ale unor piese de port popular bănăţean*, în: „Tibiscus", Timişoara, 1975.
TURCUŞ, Aristida G., *Cercetarea portului popular românesc din Banat între anii 1944—1977*, în: „Tibiscus", Timişoara, 1975.
TURCUŞ, Aristida, *Evoluţie şi elemente caracteristice ale portului popular din satele Igriş, Saravale, Seciuşigiu*, în: „Tibiscus", Timişoara, 1978.

V

VELEVA, Maria, *Bulgarische Volkstrachten*, Sofia, 1959.
VELEVA, Maria, Ev. LEPAVŢOVA, *Bălgarski narodni nosii*, Sofia, 1960.
VAKARELSKI, Hristo, *Etnografia Bulgarii*, Wrocław, 1965.
Vîlcea, Arta populară din, colectiv G. Stoica, El. Secoşan, I. Vlăduţiu, P. Petrescu, Rm. Vîlcea, 1972.
VUIA, Romulus, *Portul popular al Pădurenilor din regiunea Hunedoara*, Bucureşti, 1958.
VUIA, Romulus, *Portul popular din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1962.
VULCĂNESCU, Romulus, *Caractere înrudite între portul popular român şi cel slovac*, în: „SCIA", 2, Bucureşti, 1962.

W

WIENER, Raymonde, Laura SÎRBU, *Die Faltenstickerei in den siebenbürgischen Volkstrachten*, în: „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 16, Sibiu, 1973.
WILCOX, R. TURNER, *The Mode in Costume*, New York, 1958.
WILCOX, R. TURNER, *Folk and Festival Costume of the World*, New York, 1965.

Z

ZDERCIUC, Boris, Paul PETRESCU, Tancred BĂNĂŢEANU, *Arta populară din România*, Bucureşti, 1964.
ZOJZI, Rrok, *La „guna" dans la tradition vestimentaire des peuples balkaniques*, în: „Studia Albanica", 1, Tirana, 1966.

Traditional Ceremonial Dress in Romania

A large amount of archaeological, historical, ethnographic, anthropologic and linguistic evidence has been gathered over the past one and a half century, proving the existence of an old centre of civilization and culture in the Carpathian-Pontic-Danubian region, where Romanians have lived since ancient times. The historical continuum of the Romanian people in that area mainly accounts for the survival of many relics of the past in Romanian folk culture, including in particular various forms of national dress. The history of traditional dress is closely related to the historical development of the Romanian people over a span of two thousand years. Unlike many other European nations, the Romanian people have an early graphic record of their political history and the history of their dress on two famous ancient Roman monuments: Trajan's Column in Rome (A.D. 113) and the triumphal monument Tropaeum Trajani, raised in Dobrudja, in A.D. 108—109 to celebrate the Emperor's victory over the Dacians and the strengthening of the northern boundaries of the Roman Empire. The Dacian heritage, and more particularly the Roman one, are still obviously noticeable in the Romanian national dress; the fact was noted by many Romanian and foreign experts. Two thousand years of troubled history added new elements to that old traditional background, shaping up the specific features of the Romanian folk costume within the wider area of South-east Europe and revealing mutual influences with Central and Southern Europe. Long after the Romannian people and the Romanian language had acquired a definite identity, other national groups settled in that territory; some of them have preserved to this day characteristic elements of their traditional dress e.g., the Magyars, the Szecklers, the Transylvanian Saxons, the Swabians, the Serbians, the Lipovans, the Turks, the Tartars), enhancing the variety of ceremonial folk costumes in Romania. Mutual cultural exchanges naturally occurred between such groups of people, who came in at various times from the East, the West or the South, and the native Romanians (89 per cent of the population), with some obvious influences showing in their respective national dress.

These exchanges did not alter, however, the essential unity of the Romanian national dress. From Maramureş to Dobruja, from Oltenia and Banat to Moldavia and Transylvania, from Crişana to Wallachia, this unity is manifest in the essential elements of dress: the kind of fabrics and other materials it uses, the cut and structure of various articles, the ornaments and trimmings, the overall composition of female and male costumes. Such a fundamental unity does not rule out, however, a remarkable diversity on a regional or local level, which actually accounts for the specific charm of the ceremonial folk dress in Romania. In each of the many ethnographic zones, some of them coinciding in area with the mediaeval Romanian lands (*ţări*), the forms of national dress have acquired distinct features in the course of time, reflecting a diversity of natural conditions, specific social and historical development, principal and secondary occupations, cultural trends and even fashions, which brought their respective influences into the southern, western or eastern parts of the wider area formed of hills, tablelands and plains around the Carpathian mountainous arch. This accounts for the fact that a basically unitary structure displays a diversity of local peculiarities in terms of decorative patterns and combinations of colours.

This rich tradition, which spans the entire history of the Romanians and of their ancestors, has been preserved to this day owing to some special historical circumstances. In recent decades, however, the deep-going social changes that took place in Romania were also reflected in the way people dressed; traditional costumes are now mostly worn on certain ceremonial occasions, during festivities, and they were also adapted for the specific requirements of the stage by various groups of folk dancers and musicians. This book is intended to make available to the general public — and in particular to folk art groups — a set of relevant illustrations with adequate comments facilitating a better understanding of the specific features of the traditional ceremonial dress in Romania. It draws on the results of scientific investigations which have been conducted for more than thirty years in all ethnographic areas of the country and have provided genuine samples, for the most part never published before, of the national dress worn by the Romanians and by other national groups living in this country. This book, however, is not a history of traditional dress in Romania, and for that reason we are not going to dwell on all forms of dress which, although they may be significant historically, are less relevant for our basic purpose — to provide a scientifically substantiated guide to those who need it in their cultural or artistic activities. For the first time, a systematic and comprehensive study on the subject of traditional dress in Romania is being offered to the public and to experts alike.

The samples of traditional dress reproduced in this book are representative of the various regions of Romania, and they illustrate the artistic worth and the specific individuality of an old heritage which can be matched by few other forms of national dress in Europe. To facilitate a better understanding of the specific character of the Romanian traditional dress and the quality of its artistic accomplishment, the book provides a brief historical survey of the peasant dress as it developed in various parts of the country and discusses its basic unity, expressed in a large variety of particular forms. Some remarks on the functional and aesthetic aspects of the Romanian traditional dress conclude the introductory chapter. The next section analyzes the typology of traditional dress in terms both of its overall structure and of its individual component parts, containing descriptions of specific variants from men's and women's forms of head-

dress to footwear. The third section comprises a description of costumes in various historical provinces, ethnographic zones and counties, indicating their component parts and regional peculiarities. All illustrations have not been previously published; some were executed after exhibits in various Romanian museums, but for the most part they resulted from the author's own field research.

OVERALL TYPOLOGICAL STRUCTURE

Romanian traditional costumes are sculpturesque, their composition is simple and their cut enhances the natural forms of the human body. The same dress is worn on workdays and at festivals by people of all ages, since its form and structure are suitable for any occasion.

The composition of traditional dress is virtually the same (for both male and female costumes) in all territories inhabited by the Romanians. Women's costumes comprise a shirt worn over the body, either a long one, cut from one piece, or a short one *(ie)*, which may come as a separate piece or is sewed to the skirt; a skirt which is always of rectangular cut, narrow or full, plain or pleated, with a girdle or sash *(brîu, bete)* about the waist; a headdress which differs according to age or marital status; peasant sandals *(opinci)* with footwraps *(obiele)* and high or ankle boots *(ghete, cizme)* with socks for footwear. Men's costumes also include a shirt worn over the body; trousers of various cuts *(cioareci, itari)*; a woven girdle *(brîu)* or a leather belt; a hat or lambskin cap *(căciulă)*; peasant sandals *(opinci)* with footwraps and high or ankle boots with socks. It is to be noted that men's dress shows fewer regional differences in terms of cut or peculiar ornaments. The out garments such as vests *(pieptare)*, sheepskin coats *(cojoace)*, or greatcoats *(sumane)* are more or less of the same cut and are made of the same materials (coarse cloth, leather or sheepskin) for both men and women.

We must point out, however, that, while preserving an obvious unity of style, Romanian costumes display a remarkable diversity. Our main endeavour in this book has been to reveal those differentiating elements. Specific life-styles, suited to a specific environment, developed within the territorial limits of every Romanian region or province *(țară)*, and this was reflected in particular features of regional dress, accounting for a great wealth of details and a wide variety of forms.

Before giving a more comprehensive description of traditional Romanian costumes, we have to note that they are made of a wide range of materials, which are produced and finished in a variety of specific techniques. Vegetal fibres (flax, hemp, cotton) undergo several processing stages before they are spun and woven into fabrics for shirts, underskirts *(poale)*, trousers *(itari)*, headkerchiefs *(cîrpe de cap)*. Animal fibres, mainly sheep's wool, are used for skirts *(catrință, fotă, vîlnic)*, old-style Moldavian shirts, trousers *(cioareci)*, belts and sashes *(brîe, bete)*, greatcoats, felt hats; and raw silk for veils *(marame)* and also for shirts in some regions of southern and eastern Romania. Articles made of animal hides or skins also hold a significant place in Romanian traditional costumes: various types of vests and coats *(cojoc)*, belts *(curea, chimir)*, pouches *(pungă)*, peasant sandals, high or ankle boots. In addition to such basic materials, which are mostly produced in the peasants' own households or by cottage industries, the costumes also include various factory-made trimmings and accessories (common and metal threads, tinsels, beads, spangles, trinkets) which used to be sold at country fairs or in town shops.

WOMEN'S COSTUMES

Several attempts were made, in this country and abroad, to establish a classification of the traditional Romanian dress, taking as a starting point either the costume as a whole or some more important garments, such as the shirts or the pieces worn from the waist down. Having accumulated a long experience and tried several approaches, we decided to classify women's costumes according to the presence of certain garments which, by their form and the way in which they are worn, are apt to define more clearly the main types and their variants. We have taken as a basic criterion for the typology of women's folk dress the garments covering the body below the waist, and we have consequently established three principal types:

(1) costume with *catrință* (two pieces of woolen homespun worn as front and back aprons over a white underskirt);
(2) costume with *fotă* (wrap-around skirt);
(3) costume with *vîlnic* (wide skirt gathered at the waist).

We shall begin by noting that all three variants of skirt consist of rectangular pieces of homespun made of wool or, though less frequently, of flax, hemp or cotton. They differ mainly in size (*catrință* is several times smaller than *fotă*, and the latter is smaller than *vîlnic*) and also in the way they are worn (straight or ruffled). We shall also note that the shirt can hardly be taken as a criterion for classification, since the two main types of cut (straight and ruffled) are to be encountered, with only few exceptions, all over the country, and both are worn with all three types of skirt. Of all possible classifications we have preferred the one we mentioned above because, in addition to a formal-technical criterion, it also answers the requirements of a structural-aesthetic standard by defining three main types of silhouettes in relation to the kind of garment that is worn below the waist. A large number of variants can thus be classed, individually or in combination, within the three basic types. The costume with *catrință* enhances a slim figure, with the hips strongly outlined by the white underskirt showing on the sides; the costume with *fotă* gives a touch of sober elegance, the hips being tightly wrapped by the skirt; the costume with *vîlnic* sets to advantage a thin waistline, conveying the impression of a frustum-shaped structure. The three basic types of Romanian female costume, each of them suiting a specific type of figure, have produced several variations either by combining the same elements (e.g. *catrință* plus *catrință*), or by combining two different ones (e.g. *catrință* plus *fotă*, or *vîlnic*):

I. (1) costume with two straight *catrințe*;
(2) costume with two pleated *catrințe*;
(3) costume with apron *(șorț)* and *catrință*.
(4) costume with two *oprege* (*opreg* is a woolen homespun apron, smaller that *catrința*, with tassels or threads hanging from its hem; it is worn either both in front and at the back over a white underskirt, or only at the back);
(5) costume with *catrință* and *opreg* with tassels;
II. (1) costume with *fotă*;
(2) costume with *fotă* and *catrință*.;
(3) costume with pleated *fotă* and *catrință*;
III. (1) costume with *vîlnic*;
(2) costume with *vîlnic* and *catrință*.

Having outlined the general typology of traditional Romanian women's costumes, we have to make it clear that such a classification is not feasible in relation to the male costumes, since their variations are less striking. Now we can proceed with a more detailed presentation of the main types and various component parts of the female and male traditional dress in Romania.

HEADDRESSES

Headdresses show a remarkable variety especially in women's costumes. First of all, they mark the difference between married women and maidens: the latter usually wear no headdress, except a plain kerchief in winter or when it rains. Following an ancient custom, married women have to cover their hair as an indication of their status.

The various forms of headdress, as they developed along the centuries, fall into three main categories:

(1) shawls or veils *(ștergarul de cap, marama)*;
(2) scarfs wound around the head in various set forms *(broboadă fixă, conci)*;
(3) factory-made kerchiefs *(năframă)*.

The process of arranging a headdress involves three stages: combing and shaping the hair; braiding, trimming and tying it up tightly; covering in with a piece of cloth.

The hair is usually parted in the middle and woven into braids which are then tightly gathered, using pins or ribbons, into a loop *(coc)* on the neck or on the crown, or into two knots *(coarne)* above the ears. Gradually, the strict rule of having the hair totally covered was abandoned in some places, as many women yielded to the temptation of dressing up and exhibiting their hair.

A triangular kerchief *(basma)* or a bonet (varying in form according to the region) is tied over the knot of hair and then covered with a shawl *(ștergar de cap)*. The latter, a traditional piece of the Romanian folk costume, consists of a hand-woven band of hemp or flax fabric (more recently also cotton) some 2—3 metres (3—6 feet) long, which is tied over the head in various forms, depending on local styles or types of costume. Since late nineteenth century, such shawls have also been made of very thin raw silk (obtained from home-grown silkworms), woven into a transparent and vaporous gauze veil which lends a distinctive diaphanous look to ceremonial costumes.

The second type of headdress *(broboadă, vălitoare*, or *conci)* developed from the shawl and acquired fixed forms, according to how it is tied: wound around the head like a turban (*broboadă* in the Sibiu area), a hat (*vălitoare* in the Tîrnave area), or a bonet (*conci* in Banat).

In northern and western Transylvania the shawl or the scarf has long been replaced by factory-made headkerchiefs, which have more recently spread all over the country, while the silk veil *(marama)* is still worn in some regions only as part of the ceremonial dress.

SHIRTS

Shirts form the principal piece of the traditional female costume; they are worn directly over the body. They are usually made of hand-woven flax, hemp or cotton fabric with simple web facilitating artistic embroidery. In some regions, e.g. in Moldavia, shirts are also made of thin woolen fabric, while in certain parts of the Danube Plain raw silk threads are interwoven with hemp or cotton warp.

The ancient type, called long or old-time *(bătrînească)* shirt, used to be cut in one piece: the upper part and the skirt. The blouse was later detached from the skirt; the latter, gathered at the waist with a cord, was of plain cut.

The peasant blouse is fashioned in straight patterns, with gussets *(clini)* inserted at the armpits to make it roomier.

In relation to their specific cut, there are two main types of shirt:

(1) straight *(dreaptă)*;
(2) gathered around the neck *(încrețită)*.

These two types are to be found in all parts of Romania, with few exceptions; the ruffled type is more frequent. Both types are fashioned in straight lines: the sleeves of a ruffled shirt continue in one piece from the collar or neckline, which is gathered on a string, while the straight shirt passes from front to back without a seam along the shoulder, and the sleeves are sewed on to the shoulders. The distribution of embroidered patterns is more or less the same

throughout the country: straight lines on the collar, around the neck, on the shoulder and on the wrist of the sleeve.

Typological variants are encountered in the trimmings of ruffled shirts, with specific, unchanged patterns, following old traditional rules in each of the three historical provinces: Moldavia, Wallachia and Transylvania.

The patterns on the sleeve form three tiers, succeeding each other from the top downwards: a rectangular strip *(altiţa)* adorns the shoulder consisting of several horizontal rows of embroidery; beneath *altiţa* the fabric is drawn into horizontal wrinkles *(încreţiturâ)* to narrow the sleeve; vertical (and occasionally also oblong) bands of embroidery *(rîuri)* run along the arm down to the wrist.

The types of shirts decorated with *altiţâ* also include two local but most interesting variants: the blouse with triangular *altiţâ* encountered in southwestern Moldavia and the blouse with very long, twisted sleeve ruffled over the arm.

The same type of shirt gathered at the neck is also found in Transilvania and Banat, but the decoration patterns are different:

(a) a continuous strip of embroidery on the sleeve along the arm *(tablâ)* appears in Hunedoara and Arad counties, and also in Banat;

(b) a narrow linear ornament placed horizontally on the shoulder *(umeraş)* with vertical rows of tiny motifs of black bands descending from it down the sleeve *(şire)* is found in the area called *Mărginimea* of the Eastern Carpathians in Sibiu county, the southern part of Alba county, the eastern and southern parts of Hunedoara county, and the northern part of Braşov county. This type of shirt shows clear similarities with the shirt with *altiţâ*, found in the historical provinces across the Carpathians, which demonstrates the unity of traditional Romanian dress all over the country;

(c) a horizontal linear band of embroidery placed at the level of the elbow *(şire peste cot)* is encountered in Alba, Mureş and Cluj counties and also in the northern parts of Sibiu and Braşov counties, where it appears together with the shirt with *umeraş* and *şire*. More recently, under the influence of city fashions, the shirt with inset *(plotcâ)* was introduced in the pesasant dress, especially in the western areas of the country.

SKIRTS

The costume with "catrinţâ" is the most common; worn mostly in Transylvania and Banat, it is also frequently encountered in Oltenia, southern Muntenia (the Danube Plain) and Dobruja.

Catrinţa is a rectangular piece of cloth, much smaller than *fota* or *vîlnic*, looking somewhat like an apron 75 centimetres (30 inches) long and 40 centimetres (16 inches) wide; two *catrinţe* are worn hanging from the waist, one in front and one at the back, over a white underskirt which shows on the sides.

The types of *catrinţa*, which have virtually the same form in all historical provinces, differ only in terms of ornamental patterns and colouring. In Oltenia, Muntenia and Banat some *catrinţe* are also decorated with vertical bands, while in Transylvania all of them have only horizontal stripes. The typological variations of this garment are easily explained by its widespread use virtually all over Romania.

The costume with "fotâ" is found in the Sub-Carpathian area, on the southern and western slopes of the Carpathians from the Olt river to northern Moldavia. This extensive area comprises Argeş, Dîmboviţa, Prahova and Buzău counties in Muntenia, and Vrancea, Bacău, Neamţ and Suceava counties in Moldavia, covering the central part and some of the northern part of Romania.

Fota is a rectangular piece of homespun woolen cloth about 1.6 metres (65 inches) wide and 80 centimetres (32 inches) long. It is a simple and very ancient piece of clothing, which is wrapped over the long shirt from the waist down, tight over the hips, with the two ends overlapping in front.

Fota used to be worn by Dacian women, as one can see in the reliefs decorating the triumphal monument Tropaeum Trajani (A.D. 109) in Dobruja. Originally, *fota* was made of plain black cloth, without any ornament. This ancient type of *fota* is still worn by old women (or as mourning dress) in Vrancea county. Ornaments developed at a later stage, first as vertical stripes at the two ends, while the portion covering the back was usually left plain. Typological variants differ mainly in terms of patterns decorating the two ends of *fota*. Most *fote* have vertical ornaments (from plain stripes to intricate geometrical motifs); exceptions are found only in Muscel and Argeş areas, where the whole surface of *fota* is covered with homogeneous patterns.

The costume with "vîlnic" is specific of Oltenia, an area encompassed by the Southern Carpathians, the Danube and the Olt river.

Vîlnic is also a rectangular piece of cloth, some 4 metres (13 feet) wide and 70 centimetres (28 inches) long, but much fuller than *fota*; it is gathered at the waist or pleated, the two ends slightly overlapping on one side. Unlike *fota*, which tightly outlines the figure, *vîlnic* is bell-shaped. Some Bronze Age statuettes found in Oltenia suggest the line and the kind of trimmings of today's *vîlnic*. Mural paintings in old churches positively indicate that *vîlnic* used to be worn in Oltenia in the sixteenth century.

It is also made of woolen homespun, usually red, and it is always decorated with vertical patterns: plain stripes of other colour, which later developed into geometrical motifs, evenly covering the whole piece of cloth.

Various types of *vîlnic* are found in northern, central and southern Oltenia. In the northern areas the ornamental motifs are larger and the fabric is somewhat coarser; in the south (the Danube Plain) the tissue is much finer, with delicate ornaments showing exquisite craftsmanship; in central Oltenia the plain black cloth is ornamented with embroidered (not woven-in) patterns using silver tinsel *(betealâ)*.

Some variants of female dress combine elements from the three basic types:

(a) costume with *fota* worn together with *catrinţa*, in Argeş county (northwestern Muntenia);

(b) costume with *vîlnic* worn together with *catrinţa*, in Olt and Vîlcea counties (southern and northern Oltenia);

(c) costume with *opreg*, in Banat; it is a smaller variant of *catrinţa* with long tassels or threads hanging from the hem.

MEN'S COSTUMES

Unlike women's costumes, the traditional men's dress is much more uniform in terms of typology and simpler in its component parts and trimmings.

It is usually composed of a lambskin cap *(căciulă)* or a hat, shirt, trousers *(iţari, cioareci)*, sash *(brîu)* or money belt *(chimir)*, vest *(pieptar)* and in the cold season also a rough homespun *(dimie)* coat or sheepskin coat or vest *(cojoc)*. In some areas, such as Mărginimea (Southern Carpathians in the central part of the country) or Năsăud (northern Romania), the hats are made in specific traditional peasant forms.

THE SHIRT

The shirt is the main piece of clothing, which distinguishes various local types and variants.

The oldest form is the straight shirt *(cămaşa dreaptă)*; it has the simplest cut: from one piece of cloth, without a seam along the shoulder and with a hole for the head and a slit from the neck down to the chest. The straight sleeves, wider at the wrist, are sewed on at the shoulder. It may be with or without collar and is fastened in front with strings *(cheutori)*.

This type of shirt is still frequently found in Moldavia and Muntenia, and old people wear it throughout Romania. Ornamental patterns are simple, running on the collar or along the neckline and on the cuffs.

Two other main types of male shirt have developed from the straight one:

(a) The shirt with gussets *(cămaşa cu barburi)* is less frequent and has a rather unusual cut. Like the straight shirt, it has a narrow collar and straight sleeves stitched on at the shoulder. Unlike the former, however, it is inset with large gussets *(barburi)* both on the chest and at the back, making the shirt much wider. This type of shirt is worn in the Mărginimea region (southern Transylvania), in Sibiu county, the southern part of Alba county and the southern and eastern parts of Hunedoara county, spreading also to central and western Transylvania.

The ornamental patterns are placed, according to an old rule, at the point of each gusset, in front and at the back.

(b) The shirt with inset *(cămaşa cu umeraşi* or *platca)* has an oblong piece of cloth over the shoulders at the back *(umeraş)* or covering the shoulders on both sides around the neck *(platca)*; the chest and back pieces and the sleeves are sewed to the inset with ruffled stitch.

This latter type of shirt is more frequent in the present-day peasant dress. Since it is worn in almost all parts of Romania, trimmings differ according to specific local patterns, and they are always placed on the collar, chest, shoulders and cuff.

TROUSERS

Trousers differ even less in form; woolen ones are usually tighter, with gussets, and those made of vegetal fibres are wider. Both the shirts and the trousers went through several steges until they reached their present cut and form.

In Muntenia, Oltenia, Banat and in Hunedoara county men wear over the shirt a kind of vest made from the same thick woolen cloth as the trousers; the trimmings of the trousers and the vest are also similar: sewed-on galloons and braids.

COSTUME PIECES FOR BOTH MEN AND WOMEN

THE GIRDLE

The girdle *(cingătoare)* is never missing from traditional Romanian costumes, both male and female It is woven from wool threads and vary in length from 1.5 metres (5 feet) to 3 metres (10 feet). The girdles or sashes are of two types: *brîu* is wider and shorter and is worn over the shirt; *bete* is narrower and longer and is wound at the waist several times over *catrinţa*, *fota* şi *vîlnic*.

In certain areas men also wear a leather money belt *(chimir)* decorated with stamped impressions, embroidery or tin tacks.

COATS

The sheepskin coat or vest *(cojoc)* is worn by both women and men in mountain villages and also in the plains during the cold season, varying in form and decorative patterns:

(a) sheepskin greatcoat for cold weather;

(b) short sheepskin jacket;

(c) long sleeveless coat with gussets;

(d) sheepskin vest *(pieptar)*.

The sheepskin coats or vests are decorated with embroidery or with sewed-on leather strips or galloons; coloured tassels, buttons and tiny pieces of bright metal or mirror are also used as ornaments.

The types of sheepskin coats and vests vary according to region, and their decoration is also different. They are made by specialized furriers, proficient in all operations: tanning, tailoring, embroidery and other decorative techniques, which require great skill and artistic talent.

The coarse cloth coat *(suman)* is ideally suited for protection against cold and rain. Garments of that type are made of rough woolen homespun *(pănură)*, further processed after weaving in a fulling mill to make it thick and water resistant. The material has the natural colour of wool, mostly white; only rarely is the cloth dyed black. The usual form is that of a greatcoat but jackets and sleeveless coats are also encountered (the last one in the warmer region of the Danube Plain). Vests are also made from that kind of cloth. The coats are usually of straight cut, with gussets at the armpits or in front to make them roomier.

These out garments are also decorated with embroidery and sewed-on strips of coloured felt or galloons. The entire cycle of operations — weaving, fulling, tailoring and trimming — is performed by specialized craftsmen *(sumănari)*.

FOOTWEAR

The oldest kind of footwear are the Romanian peasant sandals *(opinci)*; they have a hull-like shape, are made of one piece of tanned leather and are fastened by thin straps *(nojițe)* to the instep and ankle. They were usually worn with woolen or felt footwraps *(obiele)* or sewed socks *(cățuni)*.

THE TRIMMINGS

In the Romanian traditional dress trimmings are characterized by sobriety and balance. The creative talents of the village housewives, tailors and furriers have been always tempered by ages-old rules of composition and combination of colours.

Decorative patterns still use a number of symbolic signs (the sun, the tree of life, the serpent, the dove, various deities) which had originally belonged to some magic cult and were later taken over and developed by various forms of folk art.

There are two kinds of basic patterns: geometrical and stylized representations of nature (celestial bodies, plants, animals, etc.).

Geometric ornaments are best suited to fabrics, following their texture or using various weaving techniques. That is why curvilinear motifs on fabrics have been changed accordingly, conveying a somewhat rigid and angular impression.

Trimmings on most garments are of linear type: *rîuri* or *șire* for the shirts and *vrîste* for skirts *(fota* or *vîlnic)*

The ornaments on the pieces of clothing made of fabrics are executed either in woven patterns or by embroidery.

It is to be noted that all the pieces composing a traditional costume are made by hand from local materials in peasant households or by specialized village craftsmen.

Translated into English by SERGIU CELAC

Le costume populaire des jours de fête en Roumanie

Les témoignages archéologiques, historiques, ethnographiques, anthropologiques et linguistiques ont conduit, au cours de ces dernières cent cinquante années, à la constitution d'un vaste corpus documentaire attestant l'existence dans l'espace carpato-ponto-danubien d'un très ancien foyer de civilisation et de culture, qui a été et continue d'être habité par les Roumains. C'est ce qui explique la conservation, dans le trésor de la culture populaire roumaine, de maints vestiges du passé, parmi lesquels le costume populaire occupe une place de choix. L'histoire du costume populaire roumain este intimement liée à la vie et à l'histoire mêmes du peuple roumain, au cours des deux derniers millénaires. Les débuts de cette double histoire sont consignés — ce dont peu de peuples européens pourraient s'enorgueillir — sur deux célèbres monuments de l'Antiquité romaine: la Colonne Trajane à Rome (113 n.é.) et le triomphal Tropaeum Trajani, que le même empereur a fait édifier en 108 — 109 n.é. à Adamclissi en Dobroudja, pour célébrer sa victoire sur les Daces et la consolidation des frontières du nord-est de l'Empire romain. Le costume roumain témoigne aujourd'hui encore de l'héritage dace, ainsi que, en une moindre mesure, de l'héritage romain, comme l'ont souvent remarqué les chercheurs roumains et étrangers. A ce fond d'ancienne tradition se sont évidemment ajoutés, au cours d'une histoire bimillénaire compliquée, des traits qui inscrivent le costume populaire roumain dans la grande aire du sud-est européen, le reliant en même temps au centre et à l'est de l'Europe. On sait que des groupes ethniques allogènes se sont établis sur le territoire roumain, longtemps après la formation de la langue et du peuple roumains certains de ces groupes, comme par exemple les Hongrois, les Széklers, les Saxons, les Souabes, les Serbes, les Turcs, les Tatares, les Lipovans, ont conservé certains éléments spécifiques de leurs costumes, contribuant à la variété du costume populaire de fête en Roumanie. Des échanges se sont naturellement produits entre les costumes de ces groupes ethniques venus de l'est à des époques différentes et le costume ancestral des Roumains qui constituent la population majoritaire (89% de la population de la Roumanie).

Ces échanges n'ont cependant pas altéré l'unité fondamentale du costume populaire roumain, du Maramureș à la Dobroudja, de l'Olténie et du Banat à la Moldavie et à la Transylvanie, du Pays des Criș à la Munténie. Cette unité, aisément observable, se manifeste dans tous les aspects fondamentaux: la matière première utilisée, la coupe et la structure des différentes pièces, l'ornementation, la composition d'ensemble de costume féminin ou masculin. Elle n'exclut cependant pas une remarquable variété régionale et zonale, qui fait justement le charme du costume populaire de fête en Roumanie. Dans les nombreuses zones ethnographiques, dont certaines continuent directement les ainsi nommés «pays» roumains du Moyen Âge, le costume populaire a acquis peu à peu des traits distinctifs explicables par la diversité des conditions naturelles, l'évolution sociale-historique, les occupations principales et secondaires, les courants culturels et même ceux de la mode. Ces facteurs ont agi différemment dans le sud, l'ouest ou l'est du vaste territoire roumain au centre duquel se dresse l'arc des Carpates, entourées de collines, de plateaux et de plaines. Des dynamiques particulières des systèmes ornementaux et des complexes chromatiques se sont parfois greffées sur une structure unitaire.

Cette riche tradition, dont les racines plongent dans l'histoire du peuple roumain et de ses ancêtres qui occupaient le vaste territoire de la Romania Orientalis, a été conservée en bonne partie jusqu'à nos jours, grâce à des conditions historiques particulières. Mais les profondes transformations des dernières décennies ont atteint le costume populaire aussi, qui est devenu de plus en plus un costume destiné à des occasions spéciales, ou adapté aux nécessités des nombreux groupes et ensembles folkloriques. Le présent ouvrage se donne justement pour but de mettre à la disposition du grand public ainsi que des ensembles folkloriques, une série de documents iconographiques accompagnés d'un commentaire de spécialité, qui facilite l'orientation dans le domaine complexe du costume populaire de fête en Roumanie. Il est basé sur une recherche sistématique, menée pendant plus de trois décennies dans toutes les zones ethnographiques du pays, sur une série de documents originaux et authentiques, pour la plupart inédits, concernant la façon de s'habiller du peuple roumain et des nationalités cohabitantes. Nous ne nous sommes pas proposé de donner une histoire du costume populaire; aussi n'allons-nous pas insister sur toutes ses formes historiquement importantes, mais qui présentent moins d'intérêt pour le but pratique que nous poursuivons, celui d'offrir un guide à fondements scientifiques à ceux qui en ont besoin dans l'activité culturelle et artistique. Il est vrai, en même temps, que notre ouvrage met pour la première fois à la disposition non seulement du grand public, mais aussi des spécialistes une approche d'ensemble, ample et sistématique, du costume populaire roumain.

Les exemples de costumes régionaux que nous présentons sont représentatifs pour le costume populaire en Roumanie, illustrant sa valeur artistique et soulignant ce qu'on pourrait appeler la «profonde personnalité» de ce costume qui a conservé des éléments traditionnels, disparus chez la plupart des autres peuples européens. Une brève présentation de l'histoire et de l'évolution du costume populaire roumain, ainsi que certaines remarques concernant son unité dans la variété ont été nécessaires pour faire comprendre sa personnalité et sa perfection artistique. Des données sur la fonctionnalité et l'esthétique du costume populaire complètent le premier chapitre, introductif, de l'ouvrage. Suit un chapitre consacré à la typologie du costume populaire, concernant tant la structure d'ensemble que celle des pièces composantes et présentant systé-

matiquement les variantes de chacune de ces pièces, à partir de celles couvrant la tête jusqu'à celles couvrant les jambes et les pieds. La troisième section de l'ouvrage comprend des fiches de costumes groupées par provinces historiques, zones ethnographiques et départements, indiquant la composition complète et le style zonal des costumes. Les illustrations originales proviennent partiellement des musées roumains, la plupart étant cependant recueillies au cours de la recherche directe sur le terrain.

STRUCTURE TYPOLOGIQUE D'ENSEMBLE

Le costume populaire roumain est sculptural; sa composition est simple et claire, sa coupe dessine la forme du corps, sans pour autant la rendre artificielle. Aussi est-il le seul costume dont la composition reste la même les jours de travail et les jours de fête, pour tous les âges, sa forme et sa structure le rendant adéquat à la vie quotidienne.

La composition du costume populaire roumain féminin ou masculin est unitaire sur tout le territoire du pays. Le costume de femme se caractérise par la même chemise qui se porte en contact direct avec le corps (chemise longue d'une seule pièce ou chemise courte *(ie)* cousue ou non au bas *(poale)* serrée à la taille par une ceinture de laine tissée *(brîu)*; les pièces prenant appui aux hanches sont toutes de forme rectangulaire, larges ou étroites, droites ou froncées et plissées, soutenues à la taille par des ceintures étroites de laine tissée *(bete)*; la façon de se coiffer est en général semblable, la tête étant découverte ou couverte, en fonction de l'âge et de l'état civil; les pièces couvrant les jambes et les pieds se composent de *obiele* (pièces tissées enveloppant la jambe et parfois aussi le pied) + *opinci* (sandales de cuir) ou de bas + bottes ou bottines. Le costume d'homme comprend dans toutes les régions du pays une chemise en contact direct avec le corps, des pantalons à différentes coupes, des ceintures de laine ou de cuir, des chapeaux ou des bonnets de fourrure *(căciuli)*, des *obiele* + *opinci* ou des bas + bottes ou bottines. Il faut déjà remarquer la plus grande «uniformité» du costume d'homme: seuls certains détails de coupe et d'ornementation distinguent les pièces provenant de zones différentes. Mentionnons aussi que les pièces qui «habillent le corps» par-dessus la chemise — les gilets de tissu *(veste)* ou de peau *(pieptore)*, les touloupes de peau *(cojoace)*, les manteaux *(sumane)* sont en général coupés de la même façon et confectionnées avec les mêmes matériaux dans toutes les zones du pays, tant pour le costume de femme que pour le costume d'homme.

D'autre part, la variété du costume populaire roumain, se manifestant dans le cadre d'une évidente unité de style, est tout à fait remarquable; elle constitue l'un des principaux objets de notre approche. Les conditions différentes de milieu et de vie sociale entre certaines limites territoriales, dans chacune des régions à longue vie historique, des «pays» ou des provinces médiévales, ont déterminé l'apparition de types spécifiques locaux de costumes populaires; à l'intérieur de ces provinces, les variantes du type de base présentent à leur tour des détails spécifiques à chaque zone ethnographique, ce qui se traduit par une grande richesse des formes.

Le costume populaire roumain n'implique pas un seul artisanat, utilisant un seul type de matière première travaillée selon une ou plusieurs techniques spécifiques; nous nous trouvons devant un ensemble complexe, à la constitution duquel participent des matières premières et des techniques différentes. On utilise les fibres végétales (lin, chanvre, coton) traitées de différentes manières, pour la confection des chemises, des jupons, des pantalons, des fichus; les fibres animales — la laine, pour la confection des jupes *(catrințe, fote, vîlnice)*, des chemises moldaves «à l'ancienne», des pantalons d'hiver *(cioareci)*, des ceintures, des manteaux; c'est toujours en laine qu'on confectionne les chapeaux de feutre, représentant évidemment la production d'un artisanat différent; parmi les fibres animales il faut citer encore la soie grège *(borangic)*, dont on tisse non seulement les voiles *(marame)*, mais aussi, dans certaines régions du sud et de l'est du pays, des chemises. Les pièces en cuir ou en peau occupent une place importante dans le costume populaire roumain: des *cojoace* de toutes sortes, des ceintures *(curele, chimire)*, des bourses, des sandales *(opinci)*, des bottes, des bottines. Ces matériaux, disons, de base, sont presque tous produits à la maison; le costume populaire roumain utilise aussi, surtout pour l'ornementation, différents fils à coudre, des fils métalliques, des rubans étroits métalliques, des perles, des paillettes, des métaux ornementaux, une série de matériaux de provenance industrielle achetés aux foires ou dans le commerce. Ce sont là des accessoires qui complètent les aspects fondamentaux des costumes populaires.

LE COSTUME DE FEMME

Plusieurs typologies des costumes populaires ont été proposées tant chez nous qu'à l'étranger, qui partaient soit de l'ensemble, soit de certaines pièces de base, comme les chemises ou les pièces couvrant le corps sous la taille. En ce qui nous concerne, après des années de recherche et de multiples tentatives, nous avons opté pour une classification du costume féminin en fonction de la présence de certaines pièces dont la forme et la manière d'être portées sont à même de définir clairement les types de base du costume et leurs variantes. Le critère fondamental de notre typologie est constitué par les pièces couvrant le corps sous la taille; aussi avons-nous établi trois types de base du costume féminin:

1. le costume à *cătrințe*;
2. le costume à *fotă*;
3. le costume à *vîlnic*.

Ces trois pièces sont des morceaux rectangulaires d'étoffe, en général de laine, plus rarement de lin, de chanvre ou de coton. Les différences morphologiques qui les distinguent concernent soit les dimensions, les *cătrințe* étant plus petites que les *fote* qui à leur tour sont plus petites que les *vîlnice*, soit l'ajustement (droites ou plissées et froncées). Notons le fait que la chemise ne saurait constituer un critère de classification, les deux types de base — la chemise droite

et la chemise froncée — étant répandus, à peu d'exceptions près, sur tout le territoire du pays et coexistant avec les trois types des pièces couvrant le corps sous la taille. Nous avons donc préféré la classification ci-dessus, qui allie aux critères formels-techniques un autre critère, que nous trouvons plus important: celui structural-esthétique, qui permet de définir le genre de silhouette que dessine chacun des trois types de pièces couvrant le corps sous la taille. C'est là, à notre avis, l'élément définitoire capable de nous orienter dans la multitude de variantes des trois types de base. En effet, le costume à *cătrințe* dessine une silhouette svelte, la blancheur du bas de la chemise, visible sur les côtés, marquant les hanches; le costume à *fotă* est particulièrement élégant, sa ligne près du corps attribuant à la porteuse une tenue en quelque sorte hiératique; le costume à *vîlnic* marque lui aussi la taille, dessinant une silhouette trapézoïdale. Ces trois types de base, définissant des silhouettes distinctes, donnent naissance à plusieurs variantes, soit par la multiplication des mêmes pièces (*cătrințe* + *cătrințe* etc.), soit par la combinaison de deux pièces différentes (*cătrințe* + *fotă*, *cătrințe* + *vîlnic* etc.) Les variantes principales en sont les suivantes:

I. 1. le costume à deux *cătrințe* droites;
   2. le costume à deux *cătrințe* plissées;
   3. le costume à tablier et *catrință*;
   4. le costume à deux *oprege* (tabliers du dos) à franges;
   5. le costume à *catrință* et *opreg* à franges;
II. 1. le costume à *fotă*;
   2. le costume à *fotă* et *catrință*;
   3. le costume à *fotă* plissée et *catrință*;
III. 1. le costume à *vîlnic*;
   2. le costume à *vîlnic* et *catrință*.

Après avoir esquissé le cadre typologique général du costume de femme et précisé le fait que la plus grande unité du costume d'homme interdit une classification du même genre, nous pouvons passer à la présentation des types de base et des variantes des différentes pièces composant le costume populaire roumain.

LES COIFFES

Les coiffes, pièces du costume de femme, présentent une remarquable variété. Il faut mentionner avant tout la différence entre les femmes mariées et les jeunes filles; ces dernières ne se couvrent la tête qu'en hiver ou par temps de pluie, utilisant alors un simple fichu. Les femmes mariées, par contre, ne vont jamais tête nue, fidèles à une vieille coutume qui leur interdit de montrer le trésor de leur chevelure après le mariage. La coiffe constitue donc un symbole social, signifiant le passage d'un état civil à un autre.

Les femmes ont initialement utilisé pour se couvrir la tête une bande d'étoffe, dont les formes se sont peu à peu diversifiées, pouvant être groupées dans les catégories suivantes:

1. Le *ștergar de cap* (voile lourd) ou la *marama* (voile léger);
2. La *broboadă* (coiffe) fixe ou le *conci* (bonnet);
3. La *năframa* (fichu) industrielle.

La mise en place de la coiffe comporte trois moments: les cheveux sont peignés et lissés; les cheveux sont noués et fixés par différents moyens; on met la coiffe.

Les cheveux à raie médiane sont d'habitude nattés en deux tresses fixées à l'aide de moyens rudimentaires, soit sur la nuque, soit en diadème, soit au-dessus des oreilles (en forme de «cornes») ou en «chignon», le plus serré possible. Cette exigence de cacher ses cheveux est devenue avec le temps moins rigoureuse, la femme cédant à la tentation de se parer et essayant diverses modalités de faire «voir» ses cheveux.

Les cheveux sont d'abord couverts à l'aide d'un fichu triangulaire ou d'un bonnet dont les formes varient d'une région à l'autre et qu'on fixe sur le chignon. Ce n'est qu'après qu'on coiffe le voile traditionnel *(ștergar de cap)*. Celui-ci est un rectangle de 2 à 3 m de long, tissé à la main, initialement en chanvre ou en lin, plus récemment en coton. Les façons de le porter sont très diverses, respectant le type local du costume.

Dès la fin du siècle dernier on a commencé à tisser des voiles en fil de soie grège *(marame)* de fabrication artisanale (provenu des vers à soie). La transparence et la légèreté de ce matériau très fin donne au costume de fête un aspect diaphane.

La seconde catégorie de coiffes comprend la *broboadă*, la *vălitoare* et le *conci* qui, confectionnées toujours à partir du *ștergar*, ont acquis des formes fixes — celle d'un turban (la *broboadă* de la zone de Sibiu), celle d'un chapeau (la *vălitoare* de la zone de Tîrnave) ou celle d'un bonnet (la *conci* du Banat).

Le fichu industriel *(năframa)* de forme carrée, qui avait depuis longtemps remplacé le *ștergar de cap* au nord et à l'ouest de la Transylvanie, est actuellement répandu dans tout le pays; la *marama* de soie n'est plus portée, dans son aire de dispersion, que les jours de fête.

LA CHEMISE

La chemise est la pièce de base du costume de femme; portée en contact direct avec le corps, elle est confectionnée dans du tissu de lin, de chanvre ou de coton, tissé à la main avec deux lisses, ce qui facilite la broderie artistique. Dans certaines régions, comme la Moldavie, on porte aussi des chemises de laine, dans d'autres, comme la plaine du Danube, des chemises en fils de soie combinés avec des fils de lin ou de coton.

Les chemises les plus anciennes se présentaient d'une seule pièce; on les appelait «chemises

longues» ou «chemises à l'ancienne». Plus récemment, le haut a été séparé du bas *(poale)* qui, coupé plus simplement, est froncé à la taille et soutenu par un lacet.

La chemise paysanne présente un corps droit, la manche recevant des morceaux supplémentaires ou lés *(clini)* qui offrent de multiples possibilités d'élargir la chemise.

Deux types de base de chemise de femme sont à distinguer, en fonction de la coupe:

1. la chemise droite;
2. la chemise à l'encolure froncée.

Ces deux types de chemise sont répandus sur tout le territoire de la Roumanie (avec les exceptions déjà mentionnées), la chemise froncée étant cependant plus fréquente. Tous les deux présentent un corps droit, mais pour le premier type, le haut des manches participe avec le dos et le devant à l'encolure froncée, soutenue par un lacet ou par un petit col tandis que pour la chemise droite, le dos et le devant sont confectionnés dans une seule pièce de tissu, sans couture aux épaules, dans laquelle une fente en forme de T laisse passer la tête, les manches droites viennent s'ajouter à hauteur des épaules. L'ornementation de la chemise droite est unitaire sur tout le territoire du pays, consistant en des bandes de broderie disposées au col, à l'encolure, à l'épaule et au bas des manches.

Des différences typologiques apparaissent dans l'ornementation de la chemise froncée, qui présente dans les trois provinces historiques, la Moldavie, la Munténie et l'Olténie, des systèmes d'ornementation précis et constants, obéissant à des règles d'ancienne tradition.

La décoration de la manche comprend, dans ces provinces, un décor brodé, disposé sur trois registres: à l'épaule l'*altiţa* rectangulaire, formée de plusieurs rangées horizontales; au-dessous de l'*altiţa*, l'*încreţ*, toujours horizontal, qui remplissait initialement la fonction pratique de froncer la partie respective de la manche (l'*altiţa* était à son tour indépendante, formant épaule). Sur le bras s'alignent les *rîuri* (rivières) — ornements disposés en bandes verticales ou, plus rarement, obliques, jusqu'au bas de la manche.

Le type de chemise à *altiţă* connaît deux variantes à faible fréquence, mais très intéressantes: la chemise à *altiţa* triangulaire du sud-ouest de la Moldavie et la chemise à manche torsadée, une très longue manche qu'on porte froncée sur le bras.

Le même type de chemise à l'encolure froncée apparaît en Transylvanie et en Banat, mais l'ornementation en est différente:

— la manche à *tobiţă*, à ornementation rectangulaire compacte couvrant le bras. Elle est portée dans les départements de Hunedoara et d'Arad, de même qu'en Banat.

— la manche à *umeraş* et *şire*, à ornementation linéaire, étroite, disposée horizontalement sur l'épaule *(umeraş)* d'où partent les *şire* verticales, une rangée d'ornements menus ou de bandes noires. Elle est portée dans la «*Mărginime*» («aux confins») des Carpates Méridionales, dans les départements de Sibiu, d'Alba (au sud), de Hunedoara (à l'est et au sud) et de Braşov (au nord). Cette chemise présente des similitudes avec la chemise à *altiţa* répandue dans les provinces historiques d'au-delà les Carpates, ce qui prouve l'unité du costume populaire roumain sur tout le territoire du pays.

— la manche à *şire* peste cot dont l'ornementation, toujours linéaire, est disposée horizontalement, telle une bande, au niveau du coude. Elle est portée dans les départements d'Alba, de Mureş, de Cluj, de Năsăud, de même qu'au nord des départements de Sibiu et de Braşov (à côté de la chemise à *umeraşi* et *şire*). Plus récemment, on a introduit dans le costume populaire la chemise à *platcă* (empiècement), d'influence citadine, portée surtout dans l'ouest du pays.

LES PIÈCES COUVRANT LE JUPON

1. C'est le costume à *cătrinţe* qui est le plus répandu. Il est fréquent en Transylvanie et en Banat, de même qu'en Olténie et au sud de la Munténie (dans la plaine du Danube).

La *catrinţa* est une pièce rectangulaire, sensiblement plus petite que la *fota* ou le *vîlnic*; elle ressemble à un tablier aux dimensions d'environ 0,75×0,40 m. Les deux tabliers constituant les *cătrinţe* sont portés droits, l'un de face, l'autre de dos, et serrés à la taille laissant voir, sur les côtés, le bas de la chemise blanche *(poale)*.

La typologie des *cătrinţe*, dont la forme est la même dans quatre provinces historiques, est déterminée par leur système d'ornementation et par leur coloris. En Transylvanie, les *cătrinţe* présentent toutes une ornementation horizontale. En Olténie, en Munténie et en Banat on trouve également des *cătrinţe* à ornementation verticale. La présence de cette pièce sur presque tout le territoire du pays en explique aisément la variété typologique.

2. Le costume à *fotă* est répandu dans la zone subcarpatique, sur les versants de sud et d'ouest des montagnes, depuis l'Olt jusqu'au nord de la Moldavie. Cette vaste zone comprend les départements d'Argeş, Dîmbovita, Prahova, Buzău en Munténie, Vrancea, Bacău, Neamţ, Suceava en Moldavie, représentant le centre et une partie du nord de la Roumanie.

La *fota* est une pièce rectangulaire aux dimensions d'environ 1,60×0,80 m, confectionnée en laine, au métier à tisser manuel. C'est la plus simple — et très ancienne — pièce du costume de femme, s'enroulant autour des hanches à la manière d'une jupe porte feuille et couvrant complètement la partie du corps sous la taille.

La *fota* était déjà portée par les femmes daces, comme on peut le voir sur le Tropaeum Trajani d'Adamclissi. Initialement elle était noire, simple, dépourvue d'ornements. On retrouve aujourd'hui encore ce type de *fota* dans le costume des vieilles femmes ou dans le costume de deuil, dans le département de Vrancea. L'ornementation, qui s'est développée à partir des simples rayures verticales, n'est disposée qu'aux extrémités latérales de la *fota*, le dos n'étant généralement pas ornementé. Les différences typologiques, en ce qui concerne cette pièce simple, sont déterminées par le mode d'ornementation des extrémités. Depuis les simples rayures jusqu'aux ornements

tissés compliqués *(alesături)* aux motifs géométriques, l'ornementation de la *fota* est verticale, à l'exception des *fote* de Muscel et de l'Argeş, dont l'ornementation serrée forme une couche homogène.

3. Le costume à *vîlnic* est spécifique de l'Olténie, son aire de dispersion étant comprise entre les Carpates, le Danube et l'Olt.

Le *vîlnic* est lui aussi une pièce rectangulaire d'étoffe, mais bien plus large que la *fota*; il se porte froncé ou plissé comme une jupe, les extrémités latérales se superposant légèrement sur le côté. Ses dimensions sont d'environ 4×0,70 m. A la différence du costume à *fota* dont la ligne est près du corps, le costume à *vîlnic* a une ligne évasée. (Les figurines de l'époque du bronze découvertes en Olténie suggèrent la ligne et l'ornementation du *vîlnic* actuel. Les peintures murales des églises permettent également de déduire que le *vîlnic* était porté en Olténie au XVIe siècle.)

Tissé et ornementé au métier manuel, le plus souvent en laine rouge, le *vîlnic* présente sans exceptions une ornementation verticale: de simples bandes de couleur qui, plus récemment, se sont transformées en divers motifs géométriques, se succèdent uniformément sur toute la surface du *vîlnic*.

Les *vîlnice* du nord de l'Olténie se distinguent typologiquement de ceux du centre et du sud de la province. Les motifs ornementaux en sont plus grands, le tissu plus solide; les *vîlnice* de la zone méridionale (de la plaine du Danube) ont un tissu serré et fin, des ornements d'une rare délicatesse et d'une parfaite exécution technique. Par contre, le *vîlnic* du centre de l'Olténie est confectionné dans une étoffe noire, ses ornements étant brodés (et non tissés) avec des rubans étroits de métal argenté, appelés *betealâ*.

Parmi les variantes des types de base du costume de femme nous rappelons:

a) Le costume à *fotă* et une *catrinţă* du département d'Argeş (nord-ouest de la Munténie).

b) Le costume à *vîlnic* et une *catrinţă* des départements d'Olt et de Vîlcea (sud et nord de l'Olténie).

c) Le costume à *opreg* à franges du Banat. Ce dernier type de costume présente un élément intéressant, le tablier à franges *(opreg)* constitué d'une bande de tissu ornée de longues franges, qui remplace la *catrinţa*.

LE COSTUME D'HOMME

Le costume d'homme est sensiblement plus unitaire typologiquement et plus simple comme composition et ornementation que le costume féminin.

Comportant une chemise, des pantalons, une ceinture tissée *(brîu, bete)* ou de cuir *(chimire, şerpare)*, un gilet ou une veste en peau sans manches *(pieptar)*, il est complété dans la saison froide par des manteaux de drap foulé ou de peau. Les pièces couvrant la tête sont le bonnet de fourrure en hiver et le chapeau en été. Dans certaines zones, comme la «*Mărginime*» des Carpates Méridionales (au centre du pays) ou la région de Năsăud (au nord), les chapeaux conservent une forme paysanne traditionnelle.

LA CHEMISE

La chemise, dont la forme a subi au long des siècles d'évidentes transformations, peut être envisagée comme la pièce de base déterminant la diversité zonale du costume d'homme. De forme archaïque en est la «chemise droite», qui présente la coupe la plus simple: le corps est droit, d'un seul morceau, avec une échancrure ronde pour la tête et l'ouverture fendue au milieu, de face. Les manches droites, au bas large, s'ajoutent à hauteur des épaules. Avec ou sans col, elle est serrée à l'aide de *cheutori* (une sorte de lacets) sous le menton.

Ce type de chemise est fréquent aujourd'hui en Moldavie et en Munténie, étant surtout porté, par les vieillards, sur tout le territoire du pays. L'ornementation en este simple, disposée au col, à l'échancrure et au bas des manches.

Deux types de base se sont développés à partir de la chemise droite:

a) La chemise à *barbure*, à fréquence assez réduite, présente une coupe originale. Le col en est étroit et les manches ne sont pas froncées à l'épaule, tout comme pour la chemise droite, dont elle diffère cependant par ses lés de forme triangulaire intercalés dans l'élément de base, de face comme de dos. Ces lés appelés *barbure* donnent à la chemise une ampleur remarquable. Ce type de chemise est spécifique des zones subcarpatiques du sud de la Transylvanie (les départements de Sibiu et d'Alba, au sud, de Hunedoara, au sud et à l'est), d'où il a pénétré aussi au centre et à l'ouest de la province.

L'ornementation de cette chemise est concentrée, selon une vieille tradition, à la pointe des lés, de face comme de dos.

b) La chemise à *umeraşi* ou à *platcă* présente soit un rectangle de tissu formant épaule *(umeraşi)* soit un empiècement *(platcă)* autour de l'encolure, tant de dos que de face. Les lés du devant et du dos ainsi que les manches sont froncés et cousus aux *umeraşi* ou à la *platcă*.

Ces deux types de chemise d'homme, représentant une forme évoluée, sont aujourd'hui largement répandus. Leur ornementation diffère selon la zone ethnographique, étant cependant toujours disposée au col, sur le devant, à l'épaule et au bas des manches.

LE PANTALON

La ligne des pantalons présente moins de différences zonales. Les pantalons de laine, en général étroits, sont confectionnés dans un seul morceau d'étoffe, complété par des morceaux supplémentaires *(clini)*; les pantalons en fibres végétales sont plus larges. Tout comme pour la chemise, plusieurs phases d'évolution sont à déceler dans la forme et dans la coupe des pantalons.

PIÈCES SEMBLABLES DU COSTUME DE FEMME ET D'HOMME

En Munténie, en Olténie, en Banat et dans le département de Hunedoara les hommes portent sur la chemise un gilet confectionné dans la même étoffe paysanne que les pantalons et présentant la même ornementation de passementerie (galons et cordons).

LES CEINTURES

Les ceintures, pièces indispensables du costume populaire, sont portées tant par les femmes que par les hommes. Les ceintures de laine — *brîie* ou *bete* — ont de 1,5 m à 3 m de long; le *brîu*, plus large et plus court, est porté sur la chemise; les *bete*, plus étroites, sont liées sur les *cotrinţe* (*fote*, *vîlnice*) faisant plusieurs fois le tour de la taille.

Les hommes portent aussi, dans certaines zones, une ceinture de cuir appelée *chimir*, ceinture décorée de clous, aux ornements estampés ou brodée de fines lanières de peau de diverses couleurs.

LES MANTEAUX

Le *cojoc* (veste de peau, touloupe). Le costume populaire est complété dans la saison froide, dans certaines régions montagneuses en été aussi, par des vêtements en peau de mouton, présentant des formes et des ornementations variées:

a) la veste longue à manches, portée dans la saison froide (*cojoc lung*);
b) la veste courte à manches (*cojoc scurt*);
c) la veste longue sans manches (*cojoc lung cu clini*);
d) le gilet (*pieptar*).

L'ornementation des vestes est très variée: broderie, soutaches et galons, cordons, franges colorées, boutons et plaques métalliques ou morceaux de miroir.

La forme et l'ornementation des vestes présentent des différences zonales évidentes. Les vestes sont confectionnées par les maîtres pelletiers (*cojocari*) spécialisés non seulement dans le traitement des peaux, mais surtout dans l'art de la broderie et de la passementerie, qui réclame du talent et beaucoup d'adresse.

Le *sumon* confectionné en étoffe paysanne sert de vêtement de protection contre le froid et la pluie.

L'étoffe de laine est tissée à la maison, puis traitée dans un moulin à foulons afin de s'épaissir et de devenir imperméable. On utilise la laine au coloris naturel (beaucoup de blanc) et parfois la laine teinte en noir à la maison. Les manteaux de drap feutré (*pănură*) sont d'habitude longs, à manches, mais on trouve aussi des manteaux courts, sans manches (dans les zones plus chaudes de la plaine du Danube). C'est avec la même étoffe qu'on confectionne les gilets, au corps droit auquel sont ajoutés latéralement ou au devant des morceaux en biais (*clini*).

Les systèmes d'ornementation sont ici aussi la broderie, la passementerie, l'application de morceaux d'étoffe colorée. La confection des *sumane* et surtout leur ornementation compliquée forment l'objet d'un artisanat spécialisé (*sumănărit*).

LES CHAUSSURES

Le type le plus ancien de chaussures est représenté par les sandales de cuir (*opinci*) à la semelle continue. Elles étaient portées avec des *obiele* (morceaux rectangulaires d'étoffe de laine) ou avec des *cîlţuni* (une sorte de bas confectionnés en étoffe paysanne).

L'ORNEMENTATION

L'ornementation du costume populaire roumain est caractérisée par une mesure, un équilibre tout à fait particuliers. Le talent créateur du peuple est soumis à une discipline rigoureuse, devant obéir à certaines lois, à certains «canons» qui régissent l'emplacement et la chromatique des champs ornementaux.

Les motifs ornementaux sont inspirés des éléments ancestraux du culte représentés par des images symboliques (le soleil, l'arbre de la vie, le serpent, la colombe, différentes divinités etc.) aujourd'hui détournées de leurs sens primitifs incompris du créateur populaire et réduites au simple rôle d'éléments décoratifs.

L'ornementation connaît dans l'art populaire roumain deux modalités d'expression: le géométrisme et la stylisation des éléments de la nature.

La nature des matériaux et la technique d'exécution permettent — surtout pour les pièces textiles — une réalisation naturelle des ornements géométriques; les lignes courbes subissent cependant une transformation évidente, leurs contours devenant plus rigides et plus nets.

La disposition des ornements suit la ligne droite — des *rîuri* (rivières) ou des *şire* (rangées) sur la chemise, des *vrîste* (rayures) sur les *fote* et les *vîlnice*.

L'ornementation des pièces textiles du costume est tissée ou brodée. Il faut retenir que toutes les pièces composant le costume populaire sont confectionnées à la main, à la maison.

En français par ANCA COSĂCEANU

Cuprins

PREFAŢĂ 5

INTRODUCERE 9
- Vechimea 9
- Unitatea 14
- Diversitatea 19
- Funcţionalitatea şi mesajul 23
- Estetica 30

TIPOLOGIA PORTULUI POPULAR 35
- Structura tipologică în ansamblu 35
- Tipologia costumului femeiesc:
  - Acoperirea capului 39
  - Cămaşa 44
  - Cătrinţa, opregul, fota, vîlnicul 58
  - Podoabele 66
- Tipologia costumului bărbătesc:
  - Acoperirea capului 70
  - Cămaşa 74
  - Cioarecii şi iţarii 79
  - Podoabele 83
- Tipologia pieselor comune ambelor costume:
  - Cingătorile 85
  - Hainele de deasupra: cojocul, sumanul 87
  - Încălţămintea 99

REPRODUCERI 103

FIŞE ANALITICE DE COSTUME PE ZONE ETNOGRAFICE şi JUDEŢE ... 105
- Oltenia 107
- Muntenia 112
- Dobrogea 119
- Moldova 125
- Transilvania 135
- Banat 158

GLOSAR 164

BIBLIOGRAFIE 177

REZUMAT ÎN LIMBA FRANCEZĂ 183

REZUMAT ÎN LIMBA ENGLEZĂ 189

BUN DE TIPAR: 11.I.1984.
APĂRUT: 1984; COLI DE TIPAR: 24,5; PLANȘE 124.

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ SIBIU
ȘOSEAUA ALBA IULIA Nr. 40
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

O.T.G. 43